1953

SANTARVÈ

N. 4.

SANTARVĖ
kelia Krašto ir jo priešinimosi primatą užsienio lietuvių politiniame ir visuomeniniame gyvenime.

SANTARVĖ
palaiko Lietuvos valstybiškumą, valstybinę mintį ir tradicijas.

SANTARVĖ
svarsto lietuvių laisvės kovos reikalus ir pagrindines jos problemas, padėtį Krašte, lietuviško gyvenimo bei veiklos svarbiausius klausimus.

SANTARVĖ
nagrinėja politinius, visuomeninius, ekonominius, socialinius ir kultūrinius klausimus. Lietuvos praeities, dabarties ir spėjamos ateities problemas.

SANTARVĖ
ieško naujų idėjų ir naujų kelių visais tautinio gyvenimo aspektais dabarčiai ir ateičiai, glaudžiame ryšyje su Krašto reikalavimais, troškimais ir viltimis.

SANTARVĖ
siekia užsienio lietuvius priartinti prie Krašto reikalų.

SANTARVĖ

1953 m.
birželis - liepos
rugpjūtis
Nr. 4 (9)

REZISTENCINIS VISUOMENINIŲ ir KULTŪROS REIKALŲ ŽURNALAS
SANTARVĖ — LITHUANIAN QUARTERLY

Redaktorius — F. Neveravičius
Redakcinį sambūrį sudaro: Dr. A. J. Greimas, K. Drunga, B. Raila, H. Žemelis, S. Žymantas
Viršelis — dail. V. K. Jonyno
Leidžia Lietuvių Rezistencinės Santarvės Informacijos Biuras

"ŠIANDIEN ILGAI ŽIŪRĖJAU Į VAKARUS. TEN NUSILEIDO IR UŽGESO SAULĖ. DIDELĖ IR RAUDONA, LYG KRAUJAS. JŪRATĖ TIESĖ SAVO ANKELES Į JĄ IR KALBĖJO, KAIP PAPRASTAI: "TEN LIETUVA, TENAI GIMIAU IR KŪDIKIO AKIM REGĖJAU SAULĘ. AK, PASAKYKI, SPINDULĖLI, KADA VĖL TĖVIŠKĖS MATYSIU VEIDĄ IR AKIS!"

"TAI YRA ŽAIZDA, KURIĄ DRASKO KASDIENĄ."

(Iš Sibiro tremtinės laiško)

Pasižadėkime nenuleisti rankų, nesigailėti darbo ir aukų, kol paskutinis lietuvis tremtinis negrįš į laisvą Tėvynę.

DRAUGIŠKOS TAUTOS IR DIDŽIOS TAUTŲ BENDRUOMENĖS ŠVENTĖ

Mūsų valstybinės tradicijos yra jau 700 metų amžiaus. Daugelio šimtmečių savo valstybines tradicijas mes branginame ir jomis didžiuojamės.

Savo tradicijas brangindami, mes gerbiame tradicijas ir kitų, mums draugiškų tautų, kurios savo valstybine išmintimi sugebėjo ne tik jas išsaugoti, bet ir suderinti su teisinės, demokratinės šių dienų valstybės reikalavimais, su tautos narių ir valstybės piliečių siekiais bei jųjų kova dėl geresnės buities.

Šių metų birželio 2-ą dieną Didžioji Britanija: Anglija, Škotija, Valija, Š. Airija, o taipgi visa didžiulė tautų bendruomenė — Britanijos Commmonwealth'as: Australija, Kanada, N. Zelandija, P. Afrika, Pakistanas, Ceilonas ir Indija (ši pastaroji, nors ir respublika, irgi Commonwealth'o narys) šventė savo didžią šventę. Karalienės ir Commonwealth'o galvos, Elžbietos II-osios vainikavimą.

Išminėtiems kraštams ir jų tautoms tai buvo reikšminga ir brangi diena. Be išvardintų, tą dieną iškilmingai minėjo ir kitos didelės tautos, Jungtinės Amerikos Valstybės, Prancūzija, kurios sostinė Paryžius birželio antrą buvo nemenkiau už Londoną pasipuošęs.

Kaip pažymėjo Lietuvos Ministeris Didžiojoje Britanijoje B. K. Balutis, prie kitų linkėjimų jungė savus ir visi laisvieji lietuviai, gyveną šioje šalyje ar Britų Dominijose, o iš tikrųjų ne tik jie, bet visa lietuvių tauta.

Ir mes, benamiai, bet šimtmetinių mūsų Tautos laisvės kovos ir rezistencinių tradicijų tęsėjai, išsibarstę po visą pasaulį, tą dieną jungėme savo nuoširdžius linkėjimus Didžiosios Britanijos ir Commonwealth'o tautoms ir jaunajai jų Karalienei Elžbietai II-ai.

Savo tautos nelaimės prislėgti, kiek mūsų išgalės leidžia dėl jos laisvės dirbdami, nors ir turėdami prieš akis po kelių dienų minėtiną tragišką pirmųjų bolševikinių deportacijų iš Lietuvos sukaktį, tą dieną mes nuoširdžiai džiaugėmės didžios laisvųjų tautų bendruomenės didžiąją šventę.

Karalienės Elžbietos II-sios vainikavimo diena tebūnie pradžia dar laimingesnės gadynės Didžiajai Britanijai ir Commonwealth'o tautoms.

Tebūnie taipgi toji diena sudraskytosios ir pusiau perplėštos Europos pavergtosioms tautoms laisvės aušros diena.

REIKIA DARBU, NE ŽODŽIŲ

T. VIDUGIRIS

Lietuvos likimas, vieninga visų lietuvių kova dėl pavergtos Tėvynės laisvės yra mūsų didysis rūpestis. Tuo rūpesčiu gyvename. Gal ypatingai skaudžiai jis slegia vyresniąją kartą, tą kartą, kuriai teko dalyvauti Lietuvos nepriklausomybę kuriant, būti savanoriais nepriklausomybės karuose, pirmuose nepriklausomos Lietuvos darbuose ir žygiuose.

Nepriklausomybės netekę, mes siekiame ją atgauti.

Tautos gedulo dienomis, 1941 m. birželio mėnesio išvežimus minint, mūsų širdys ir mintys krypsta į tą tautos dalį, kuri ilgus jau metus kenčia didžiausią vargą už tolimųjų Uralo kalnų. Žymi tų tikrųjų tremtinių nesulaukė naujos Lietuvos laisvės. Kita, naujų išvežimų papildyta, tebelaukia Lietuvai išauštant aušros ir tegyvena jos viltimis.

Mūsų, užsienyje esančiųjų, pareiga jų atžvilgiu yra didžiulė.

Mus įpareigoja ne tik 1918-20 metų nepriklausomybės karų aukos. Mus įpareigoja ne tik nesibaigiančios nuo pat 1940 metų Lietuvos pogrindžio aukos ir, antrai bolševikų okupacijai prasidėjus, Lietuvos partizanų pralietas kraujas. Mus įpareigoja taipgi Sibiro tremtinių kančios, kupinas Tėvynės ilgesio jų šauksmas.

Visa tai įpareigoja mus skirti savo jėgas Tėvynei ir nepailstamam darbui dėl jos laisvės. Pasinaudoti kiekviena proga, kiekviena galimybe. Dirbti sutartinai ir vieningai. Atidėti į šalį, visa, kas gali skirti, ir tematyti vieną bendrą ir didžiausią tikslą — Tėvynės laisvę.

Tai mūsų dienos įsakymai.

Ar mes, esą laisvame pasaulyje, tą įpareigojimą tinkamai vykdom?

Ar sutariam, ar jungiamės, ar padedam vieni kitiems, ar remiam tuos, kurie dirba Tėvynės labui? Išlikę laisvame pasaulyje mūsų nepriklausomybiniai valstybiniai organai — diplomatai, politinių grupių veikėjai, rezistentai, kariai, visuomenininkai, kultūrininkai... Ar buriame senųjų patyrimą, jaunesniųjų ir visai jaunųjų jėgas, ar jungiame pasižymėjusius praeityje veikėjus ir naujas, per paskutinįjį tautinės kovos dešimtmetį iškilusias, kovos subrandintas jėgas į vieningą užsienio lietuvių talką Tėvynės laisvės darbui dirbti?

Jieškom atsakymo savyje. Matome daugelio pasiaukojimą tautos reikalui, kartais beribį pasiaukojimą, darbais ir aukomis įrodomą idealizmą, ištvermę, nuveiktus darbus.

Ir nors taip, su širdgėla turim prisipažinti, kad tautos metų metais atnašautų ir tebeatnašaujamų aukų mums uždedamų pareigų tinkamai neatliekame. Nesiteisinkim, nebandykim pasiteisinimais save ir kitus klaidinti, žiūrėkim tiesai ir faktams į akis.

Savo tarpe nesutariama, nuoširdžiai tartis ir susitarti nenorima.

Skaudžią realybę pamirštant, kovojama savo tarpe dėl nesamos valdžios, vyresnybės, dėl iliuziško vadovavimo, užuot bendradarbiauti, dirbti darbą ir visas jėgas nukreipti į kovą su priešu.

Esamas negeroves stengiamasi nuslėpti nuo savo visuomenės akių ir sąmonės ir tuo jas tik gilinama. Nekartą purvais ir šmeižtais drabstomas sunkus lietuvių patriotų darbas ir net tie, kurie Tėvynės laisvės reikalui yra savo gyvybes atidavę. Pasiimama tautos teisėjų rolė, tautiečius skirstoma į priimtinus ir nepriimtinus. Ne pagal jų darbą ir pasiaukojimą laisvės reikalui, bet pagal patinkamumą, ar nepatinkamumą, pagal kieno partinį bilietą ar jo neturėjimą.

O juk šiandien, vykdant kovos uždavinius, negali būti partijų, negali būti išrinktųjų ir atstumtųjų.

Dažnai stengiamasi iš tautinės kovos darbo išstumti tuos, kurie daugiausia yra nuveikę ir pasiaukojimu savo darbus įrodę, nors patys stūmėjai to darbo tinkamai atlikti nesugeba. Gi tiems, kurie, nepaisydami didžiausių sunkumų, bando ir toliau savo pareigą Tėvynei atlikti, ne tik nepadedama, bet dažnai stengiamasi jiems sukliudyti, jų darbą griauti, nebandant nei išsiaiškinti, nei susiprasti, tik savo neišmonę rodant.

Teisinamės emigracinėmis sąlygomis, bet kuris Sibiro tremtinys tokį mūsų pasiteisinimą priims?

Neslėpkime faktų patys nuo savęs. Visuomenė visvien negeroves jaučia, nors kartais jų užkulisių ir nežino. Nesidangstykime „vadovaujančiais veiksniais" ir kt. terminais, nes tai negerovių nepašalina ir susipratimo neatneša.

Daugelis dorų lietuvių patriotų rimtai sielojasi dėl esamų negerovių, dėl susitarimo stokos. Šaukia nemesti kelio dėl takelio. Padėčiai taisyti siūlo stiprinti politinei veiklai turinčią vadovauti viršūnę ir ieškoti būdų, kad ji apjungtų visas mūsų jėgas. Kelinti jau metai reikalaujama žūtbūt susitarti, vieniems kituose kaltės neieškant.

Siūloma, prašoma, reikalaujama, Ir vis tebestovime vietoje, nešdami didelę žalą Lietuvos reikalui, vieni kitus už akių kaltindami ir ne tik susitarimo vengdami bet ir nuo tarpusavio pasitarimo išsisukinėdami.

Kodėl? Nes vieni mūsų pasiskelbė vadovaujančiais ir reikalauja kitus paklausti, lyg tuo būtų išspręsti visi vieningumo, sutarimo ir bendradarbiavimo klausimai.

Visuomenės balsas vis lieka balsu šaukiančiojo tyruose. Ištisais metais buvo siūlomi bendri pasitarimai, bet prie jų neprieita. Vargais negalais susitariama iš dalies, bet susitarimas netvirtinamas ir nevykdomas. Siūlomos reformos, bet į siūlymus nekreipiama dėmesio ir plūduriuojama toliau vis tirštėjančiame liūne. Iš metų į metus kalbama apie lietuvių politinę konferenciją, žadama, bet jos sušaukti neįstengiama. O ar jau taip sunku būtų sušaukti bent pradinę tokią konferenciją, sukviečiant diplomatus, politinių grupių atstovus, rezistencijos, visuomeninių organizacijų, karių atstovus?

Nenorim čia kaltininkų pirštais badyti, nors juos ir žinom ir nurodyti vardu galėtume. Tačiau, nesutarimais gyvenę aštuoneris ar daugiau metų, kiek dar metų manom jais gyventi? Jau pasidarė visiškai aišku, kad siūlymais, prašymais, glostymais padėtis nepataisoma. Turim tad negerovių priežastis aiškinti, kelti į dienos šviesą ir imtis griežtų priemonių joms šalinti. Dirbdami svarbų ir sunkų darbą, kelkime aikštėn, kas ir kaip tam darbui kliudė ir kliudo, kas ir kodėl sutarti nenorėjo, reikalui esant, tarkimės ir sutarkim su kitais, be tų, kurie nenori ir kliudo.

Sakoma, mūsų politinė viršūnė turi būti remiama ir stiprinama. Teisingai. Bet prieš ją remiant ir stiprinant dar reikia ją turėti. Ji turi būti tokia, kad jungtų, o ne skaldytų. Tokią, kuri ir pati dirbtų ir kitiems dirbti padėtų, kuri ne vadovavimo ir pripažinimo siektų ir dėl to net savo tarpe peštųs, bet kuri dirbtų Lietuvos laisvės reikalui ir savo darbus galėtų įrodyti ne vien žodžiais. Negi galima remti ir stiprinti tai, ko nėra.

Kuo remiasi dabartinis mūsų išeivijos visuomeninis politinis centrinis organas? Ar jis apjungia ir atstovauja organizuotą išeivijos visuomenę, profesines lietuvių organizacijas, karinę organizaciją, rezistencinius sluogsnius, rezistencinio darbo naštą kėlusius nuo pat 1940 metų ir šiandien tebekeliančius?

Atsakymas trumpas — ne.

Netenka neigti politinių partijų vaidmens ir reikia pripažinti svarbą ir reikšmę pagrindinių lietuviškų politinių srovių — krikščionių-demokratų, valstiečių liaudininkų, tautininkų, socialdemokratų — bet negalima manyti, kad jų vaidmuo yra išimtinas ir lemiamas, ar kad jų jau užtenka užsienio lietuvių vadavaujančiai politinei viršūnei sudaryti.

Kalbame tiesiai ir atvirai. Mes negalime leisti, kad mūsų balsas liktų balsu tyruose šaukiančiojo, kaip buvo ligi šiol. Mums užtenka žodžių, raminimo ir tuščių vilčių. Mums reikia darbų, ne žodžių — šiandien, ne rytoj.

Taip sakyti ir to reikalauti mus verčia lietuvio pareiga. Pareiga Tėvynei, pareiga Sibiro tremtiniams.

"Bet ir mes, laisvėn išsigelbėję, kažin, ar galėsime susijungti ir kada nors savo tautoms padėti laisvę atgauti? Esam nelaimės bacilomis apkrėsti, kaip šalnos pakąsti. Gal tikriau: raudonojo tvano dumblu apkrėsti. Mums lemta, kaip vaikams be tėvų ir palikimo likusiems, nuolatos rietis ir tarp savęs pjautis."

(Ignas Šeinius - "Raudonasis Tvanas", 315 psl.)

TUMAS-VAIŽGANTAS

TŪTINAI

Jaunuomenė neužtruko. Kitas gal nė nevakarieniavęs galvotrūkčiais atbėgo į Aikštę. Prietėmoje jau buvo apie 20, kai iš vienos ir iš antros pusės pasirodė dar po keturis: po du Papartininku ir Žaltvykščiu ir po du jų vadu Tūtinu. Tuojau iš atvykusių keturių sudaryta nauja Taučiaus penkiulė, atseit, jie įtraukta į vieną bendrą šeimyną, ir imta tartis apie bendruosius dalykus. Būtent, apie tai, del ko šį kartą susirinkta, Žaltvykščiams pareikalavus.

Balso tad pirmasis paprašė naujas untulis ar kvepas, Žaltvykščių atstovas. Kas jis toks buvo, niekas nežinojo. Jis buvo ne to krašto, svieto parėjūnas, meistras Rimorius. To buvo gana. Tūtinai nebeturėjo nuosavių vardų ir pavardžių, tik pravardes.

— Kaimynėliai! — tarė jis žemaitiškai. — Mes, Žaltvykščiai, nebeiškentėm, nepasiskundę Tūtinams ir kitoms oragnizacijoms. Kol policija tedarkė mūsų vienų darbą, kol tesuiminėjo vienus Žaltvykščius, tol mes tylėjome. Policija dar nežino mūsų organizacijos, bet jau nuvokia čia dirbant didelį darbą. Suėmė beveik visus keliaujančius lietuviškų raštų nešiotojus: Kvedarų Jurgį, Meištų Joną, Juodį, Kleboną (tokia pavardė). Jie sėdi kalėjime ir bus išsiųsti į Rusiją. Vis delto jie savo darbą padirbo: mūsų apylinkė tirštai aprūpinta knygomis ir laikraščiais. Kaip bus toliau? Į suimtųjų vietą stos kiti Žaltvykščiai ir priiminės laikraščiams prenumeratą. Tik ir tas darbas nueis niekais, jei taip bus, kaip yra, jei policija jausis tokia laisva, kaip dabar kad yra, ne tik persekioti užsienių literatūrą, bet ir svavalyti. Kaip suvaldyti policiją? Šito klausimo pastatyti mes čia atėjome. O kaip maskoliai ėmė pas mus elgtis, štai jums pavyzdys. Per šv. Onos atlaidus, didžiuosius mūsų apylinkėje, kada visi žmonės kūliu išvirsta bažnyčion, namie gi bepalieka seneliai ir vaikučiai, naujas antstolis Tarakan Stakanovič Vagėjas, dideliu būriu policistų, urėdnikų ir šimtininkų vedinas, apniko N. sodžių krėsti. Seniai dreba, vaikai klykia. Manė galvažudžiai apnikę, kada nieko vyresniųjų nėra namie. Maskoliai ėmė senius mušti, škūravoti, kur raktai. O klėčių, skrynių ir spintų raktus globoja, tai jūs patys žinote, vieni patys šeimininkai ir arba juos pasiima, važiuodami, arba paslepia jiems vieniems težinomose vietose. Negavę raktų, ėmė kirvius, dūras, ėmė savavališkai laužyti duris ir vokus. Nebeliko nei vienų nepagadintų durų, nei vienos skrynios ar spintos, kurios tik buvo užrakintos. Vieni patys, be jokių „poniatųjų", tam tikrų asistentų liudytojų, išjodė visus pašalėlius, išlaipiojo ir išlandžiojo visas palėpes, visus čiukurus, išgraibė visus šelmenis, išrausė visas peludes, klojimų šalines. Na, ir laimėjo gi! Iš dešimties kiemų pasirinko du pūdu „bumagos": maldaknygių, elementorių, kalendorių, šiaip jau knygelių ir Tilžės laikraščių. Vienų „Tėvynės Sargų" 30 svarų, „Apžvalgos" 10 svarų, „Varpo" du svaru, „Ūkininko" 5 svarus. Iš N. buvo aprūpinami ir kiti sodžiai. Sustatė neva protokolus, pasakė neva dabar visus ūkininkus išsiųsią į Sibirą... Tik to nepadarys. Nei jie vardų užrašė, nei atsakomųjų kaltininkų ieškojo. Tai padaryta su tikslu įbailinti apylinkę, idant nebesigriebtų draudžiamųjų raštų. Be to, gauti įrodymą, kas jau darosi Lietuvos sodžiuje, terorizuoti Vilniaus general gubernatorių, per jį ministeriją, gauti dar didesnės galios svavalyti ir piliečius koneveikti. N. sodžius ne tik nusigandęs, da įžeistas ir nuskriaustas; jam žalos pridaryta. Ligi šiol dar niekas nedrįso savavališkai landžioti po uždaras ir slepiamas vietas, su spaudiniais susiimti griežtai visus rankraščius, tarp kurių yra gi visokių dokumentų, kontraktų, vekselių, sankalbų, ne tik laiškelių iš mylimųjų. Daug jų, jei ne visi, žus. Antstoliui Aggiejevui leista čia „poguliat i otličitsia", paužti ir pasižymėti. Sakos visą savo nuovadą taip iškrėsiąs. Ir taip padarys. Tai atkaklus maskolis ir garbės godus. Žalos, kiek jis pridarys visai apylinkei, tai ir Tūtinams, bus tiek, jog mes per daugelį metų jos neišlyginsime. Reikia rusų policijai užbrėžti sieną, kurios ji nebedrįstų bent savavališkai peržengti, be aukštosios valdžios įsakymų. Reikia pradėti ginti bent buto neliečiamybė, jei asmens neliečiamybės dar negalime apginti.

Šviesus kalbėtojas dalyką išmanė. Matės, nebe šiandie jis geriąs Prūsų lietuvių šviesos, Rusijos Lietuvoje slepiamos. Jis nieko nepadabino. Nesistengė pajudinti klausytojus, pakelti kerštą ar ką panašaus. Vis delto pasaka, patys faktai padarė visiems neapsakomai sunkaus įspūdžio. Kas šiandie nebeturėjo visur prisikaišiojęs prūsinių raštų nepolitikos ir politikos turinio? Kur ją beišslapstysi, jei bus tokių kiaulių, kurios ir giliąją šaknį išknisa?

Pirmasis įspūdis buvo toks, jog visus tik įbailino. Visi taip nusigando, jog norėjo tuč tuojau šokti-bėgti namo. Nebebuvo tikrinė tos valandos, ar jau nebus galvą atitrūkęs Vagėjas su savo šnipais. Reikėjo, nieko nelaukiant, bent iš artimųjų vietų, bent smarkiau draudžiamoji literatūra pašalinti, jei ne į ugnį įmesti. Ir būtų pabėgę, kad ne Taučius.

Jam įspūdis padaryta dar gilesnis. Jis raštų neblaškė, kur pakliūva, tai ūmios revizijos nebijojo. Tik visą ji nutirpino, pirmą kartą realiai patyrus, jog jo tautos šventykla yra profanuojama. Į šventyklą kiaulių ir šunų įeinama ir nėra tokių „bobinčiaus ubagų", kas lazdomis išmuštų tuos nešvariuosius gyvulius. Taučius-diementininkas temokėjo statytis poezijos rūmą ir ten stoti; jam zapadnikai lig šiol, tiesą pasakius, tiek tereiškė, kiek velniai kažin kuriame pasaulyje. Tikime jų esą; bet kad nepasirodo, tai visai del jų ne nerimstame. Ir rusai, kaip ir pikčiai, rodės, taip pat pigiai yra nuvaromi; reikia tik švęstų vandenėliu pašlakstyti.

Dabar pasidarė aišku, jog bet kokiuo „vandeniu" zapadnikų neišślakstysi iš „zapado" — Lietuvos. Ir taip nuliūdo Aleksiui širdis, jog net ašaros pasirodė akyse. Taigi gražia galvele linguodamas, ėmė improvizuoti.

— Pilkas, surūkęs mūsų gyvenims. Vargai, nelaimės, priepuoliai sunkūs; varžo mus pančiai sunkios nelaisvės; prakaitu veido valgome duoną ir tą negryną... O džiaugsmų maža.

Varguos ištirta mūsų kantrybė, plienu pavirtus valia mužiko nusiminimo baido šešėlį, gaivina viltį geresnių dienų.

O kaip gi maža tereikia žmogui, kad jis nušvistų, viską užmirštų: prakaitą, vargą, širdies liūdnumą! Truputis saulės, švelnaus vėjelio, truputis laisvės — tai jau ir laimė!

„Rudenio" laikas. Lytingas oras. Puč' žvarbus vėjas stačiai iš šiaurės. Purvina, juoda, mėšluota žemė. Augmenys miršta. Gyviai, apalpę, kemšas į plyšius, kad nebmatytų, kas sviete daros.

Paukščiai, per vasarą vaikus perėję, už miškų ūksmą daina mokėję, už laukų maistą vietą mylėję, lek', kaip apkvailę, į svečią kraštą: sudiev, Tėvyne, jei taip nebmeili!

Ir liekam vieni mes, purvabridžiai... „Žiemos" dar laukiam.

Slenka iš lengvo žemyn saulutė. Temsta pasaulis. Stiprėja speigas: „šiaurei" netrūksta jėgos naikinti, kolei į kietą kaulą paverčia viską aplinkui.

Liūdnas šešėlis ant žmonių veido: ir jie nebnori žiūrėt į svietą; traukias, kaip sraigiai į savo kiautą, ir taip gyvena puse gyvybės.

Ūmai Taučius pašoko stačias, lyg pablūdęs, rankas į krūtinę prisispaudęs, kažin kur aukštyn akis įbedęs, ir virpančiom lūpom, pranašingu džiaugsmu pabaigė:

— Bet, štai, saulutė spindulių saują bėrė iš aukšto, paputė kitas, vasaris vėjas, tirpina ledą, sausina žemę, — slėptos gyvybės nebsuturėsi. Sprogsta šakelės, lapeliais dengias, žiedeliais puošias, — neb'ta Tėvynė, kad — „pavasaris"!

Zvembk ir tu, gyvi, vieko atgavęs! Grįžkite, paukščiai, džiaugtųs, mylėtųs, linksmint pasaulio skardžioms dainelėms!

Šiepkis, žmogeli, ir tu podrauge; drąsiau dairykis po švarų plotą; sveikink šviesybę, šilimą švelnią; gerk nors tą džiaugsmą, jei daugiau nėra, juk taip nedaugel jo tau paskirta!!! ...

Visus susirinkusius nukrėtė drebulys, lyg nakties šalčiui pagavus. Bet tai nebuvo — nakties šaltis, tik vidaus virpulys, užgavus jautriąsias stygas ir tą nuolatinį ano laiko lietuvių jausmų kaitaliojimą, tai viltį.

Kitu laiku karštas jaunimas būtų šūktelėjęs: — Valio, Aleksy! — Dabar tik virpančios šnervės bereiškė jo pritarimą. Vienas Niaura per visą draugo kalbą paliko taip šleikščiai kairįjį skruostą pritraukęs prie šnervės, lyg štai štai, prapliups nekantrybe. Vis delto Niaura, nenorėdamas gadinti įspūdžio, tepyko patylomis. „Poezija"! Visur ta pati. Net kur reikia pagalio imtis. Kad gi bent taip kalbėtų kokia moteriška, dar, dar. Kai gi virkšnauja, ne keikias ir ap-

maudo negiežia vyriškis, tai tiesiog šleikštu"... Balsiai gi atsiliepė:

— Draugas Saulėgrąža, nupiešęs skúrdų mūsų padėjimą (jis tai moka!), papranašavo mums „pavasarį"; suprask, tautinį mūsų atgimimą. Jis neklysta: vis dažniau ima rodytis „pragiedrulių" ir „kregždžių". Tik kai tikrasis gamtos pavasaris savaime ateina,tautai „pavasarį" patys tautiečiai tepagreitina. Šalčiai ir speigai nuo tautos savaime nenueina: jie reikia varu nuvaryti, kaitinti tautą iš vidaus, nenorint, kad jos žiedelius „šiaurė" — Rusija nugnybtų. Lietuvių tauta tebėra slaptažiedė; vis delto ji jau žydi. Gi piktosios dvasios to jai pavydi ir gnaibo. Galvokime, kad nuo jų užsiburti, kad nepakenktų. Atminkime, šalčiai kenksmingiausi gegužės mėnesį, kada jau purpurai susikrovę, kada juos apgadinus, kitų augmenėlis nebetesi beišvaryti iš savęs.

— Užmušti gyvates!

Šūktelėjo kažin kas iš būrio piktu įnirtimu, jog visiems pasirodė jį jau turint bent vieną „piktąją dvasią" nusitvėrus ir besmaugiant savo rankom.

Vaikinai krūptelėjo. Daugeliui ūmai užsidegė akys tokiuo pat kerštu. Iš visų akių tryško tokia rusų policijos neapykanta, kuri ne kitaip baigiasi.

Vienas Niaura nė nemirktelėjo ir neišsidavė, ar jis pritaria terorui ar ne. Daug jau reiškė, kad jis nepaprieštaraudavo. Ir tęsė.

— Valdžia visame pasaulyje ta pati; tokia, kurią susidaro patys piliečiai; sakoma, kokios jie tuo laiku yra ar buvo verti. Aš pasakysiu, valdžia įvinsa tokia, kokių aplinkybių randa, kaip vabalai: vieni tankiuose plaukuose, kiti susmirdusiame vandeny, kiti pūvančioje mėsoje. Taigi griežtai nuo mūsų pačių, lietuviai, pridera, kokios medžiagos patieksime valdžiai įvisti. Tikriau, kaip mainytis, kad senieji vabalai nebegautų mumyse gardaus ėdėsio, tik tuo ėdesiu imtų nuodytis ir išbirėtų laukan, o jų vietoje įvistų tinkamesni. Nemanykite, jog kitoms, net nepriklausomoms tautoms, labai jau gera su savomis valdžiomis. Antai, prūsams su vokiečiais bene blogiau, kaip mums, štai, su rusais. Jie ten geležinėmis replėmis suspausti, kareiviškos drausmės grandinėmis surakinėti. Vis tai neva del geležinės tvarkos; tikriau gi, kad pati jų valdžia galėtų savo užmačias, savo planus ir sumanymus vykinti, kaimynus ragais badyti. Anglijoje geriau, nes ten anglai per kelis šimtus metų kovojo dėlto, kad valdžia būtų žmonėms, o ne žmonės valdžiai; tabokinė nosiai, o ne nosis tabokinei. Susipratę piliečiai tol šiaušės, tol prieštaravo, kol pradėjo patys sau vyresnybę rinktis, idant jų klausytų ir jiems už savo darbus atsakytų. Ten dabar jau patys žmonės valdosi. Kelyje į žmonių valdžią pirmas laipsnis yra tad susipratimas, pažinimas, kokios yra ir turi būti laisvo, nežeminamo, neužgaunamo piliečio teisės, kurių niekas kitas, toks pat, kaip jis, pilietis, negali iš jo atimti. Kaip sakome: ir aš noriu valgyti, taip galime ir turime sakyti: ir aš noriu laisvas būti, gyventi, ne smilkti; gyventi visa burna, nedrebėdamas, kad mane netikėtai apniks meška, galvažudys ar gudas policistas. Mus dabar valdo bailė, o turi valdyti teisė ir teisybė. Žaltvykščių pasipasakojimas pats savaime aiškus. Bereikia visa tai įsidėti širdin ir už tai stoti. Rusų policijos čia pas mus tik saujelė. Jei ji matytų visus mus, visą Lietuvos žmonių jūrą, įnirtusią ir su ja juokų visai nedarančią, nei paprikais nuo jos nemėginančią atsikodyti, tuoj paspaustų uodegą. Tiesa, ji visados gali pasišaukti baudžiamąjį būrį kazokų, tų vadinamųjų Europos bašibuzukų, kurie nei širdies, nei gėdos neturi. Tik visur kazokų nepristatysi. Toks padėjimas būtų karas, karu gi kuris kraštas nepavaldomas: jis išsekintų visą imperiją. Be to, ir jie patys kazokai pabaigtų niekais virsti, vien tik žmonėmis jodinėdami ir juos kapodami. Tačiau ir ginkluotieji būriai galima išnaikinti. Taigi, mano išmanymu, jaunosios Lietuvos turėtų būti šioks nusistatymas: visados ir visur prieštarauti svetimos valdžios — zapadnikų užmačioms, kada ji ne valstybės gero žiūri, tik atskiras vietas išnaudoja. Nesiduoti kratomiems ir suimamiems: tegu viską daro per nevalią, per prievartą, idant rusams būtų kuo daugiausia vargo mus pavaldyti, tarnauti neteisėtai Lietuvoje valdžiai. Tegu sau eina namo ten saviesiems tarnautų. Tegu įgrįsta jiems žmonių verginimo darbas. Tegu nė už dideles algas ir dar didesnius pažadėjimus neapsiima raminti atkaklius lietuvius, kaip nenoromis eina Kaukazo kalniečių „raminti". Tegu sau suiminėja prieštaraujančius, tegu kiša į kalėjimus! Bus kiek daugiau suimtųjų, neg dabar kad yra. Ar ne tą darbą mes ir dabar

AMERIKOS POŽIŪRIAI Į BOLŠEVIKINĘ RUSIJĄ

BRONYS RAILA

Tai yra vadinamieji dabarties „degantieji klausimai“. Koks yra Amerikos Jungtinių Valstybių nusistatymas bolševikinės Rusijos imperijos atžvilgiu? Ilga taika, ar greitas karas tarp jų? Kokiomis priemonėmis Amerika tikisi sutramdyti raudonąjį imperializmą? Kada ir kaip ir kokiam likimui galėtų išsivaduoti ar būti išvaduotos Kremliaus pavergtos tautos?

Nuo Sovietų Rusijos ir Amerikos santykių pareina dabartinio pasaulio likimas. Nuo Amerikos nusistatymo priklauso Rusijos ir jos pavergtų tautų likimas. Nuo jud viejų santykių priklauso taika ar karas, vakariečių demokratijos idėjų tolesnis išsiskleidimas pasaulyje, ar diktatūrų, totalitarizmo ir bolševizmo laipsniškas įsigalėjimas visame žemės rutulyje... Taip daug kas, labai suprastindamas reikalus, mėgina pasakyti. Iš tikrųjų, galbūt ne vien tik nuo Rusijos ir Amerikos santykių viskas priklauso. Yra ir dar ilgai bus daug kitų stambių veiksnių, nuo kurių svorio ir valios pareis įvairių įvykių eiga. Tačiau gal reikėtų sutikti, jog amerikiečių ir sovietų santykių raida, amerikiečių požiūrių į bolševikinę Rusiją pobūdis dominuojamai veikia ir artimiausioje ateityje veiks tarptautinius santykius ir daugelio šimtų milionų žmonių likimą.

Tie visi labai sudėtingi klausimai, apie kuriuos jau prirašyta daugybė storų tomų ir kurių kroniką teberašo kiekviena nauja diena, savaime aišku, nesiduoda žmoniškai suvedami į trumpo straipsnio rėmus. Tačiau gal vistiek verta mėginti juos ko sutrauk čiausiai atžymėt, iškeliant pačias pagrindi-

---

jau dirbame, kai mums gina mūsų pačių tėvų kalbą, bruka savąją, mums nemėgiamąją, o mes neklausome, vis delto raštų prisirašome ir prisispausdiname, nors kaimynuose. Dar labiau praplėskime savo prieštaravimą. —

Susirinkusieji, pagalvoję, sutiko ir rankas pakėlė, pasižadėdami taip patys elgtis ir kitus į tai kurstyti. Kitos organizacijos pasižadėjo skyrium katra sau susirinkti. Nebuvo abejojama ir jas tam nusistatymui pritarsiant.

Niaura buvo dabar taip nušvitęs, kaip buvo lapę nušovęs. Jis jautė dedąs tvirtą pamatą būsimai revoliucijai, pasipriešinimui, kurs tol tol peržengs dabartinės kovos su antstoliu ribas.

Pasitarimas prasitęsė iki vidūnakčių. Buvo smulkiai panagrinėta, kaip dar sumaningiau slėpti ginamieji raštai, kuriais susibaudėliai dabar buvo sočiai aprūpinami. Kas tai padaro, niekas nežinojo ir nevalia buvo domėtis. Tai buvo vargingiausia laikyti, nes slaptis baisiai visiems knitėjo. Inkilas, piliakalnio uola, „Dievo antis“ gerai slėpė lietuvių dvasios brangenybes; juo brangias, juo gresiamas.

Antanas Rimydis

RUŽAVA SKIAUTĖ.

(Iš nespausdintų eilėraščių)

Dainoj pravėriau langą —
Nuėjo vėl kareivių gretos.
Į vieną tašką žiūriu.
Po griuvėsių krato
Ružavą skiautę žiurkė.

Turbūt į lizdą neša ji
Iš tos slėptuvės - kapo . . .
Pernai ten viena mažoji
Užgriūta tapo.

Atsimenu sekmadienį saulėtą,
Trumpai prieš bombom krentant,
Vedėsi mama Elytę -
Ružavoj suknelytėj -
It angels ant bedugnės kranto.

Ir štai dabar man rodos
Jos eina po kaštonų skliautais:
Mama ją vedasi už rankos
Suknelėj trūksta skiautės.

nes gaires, kurios nužymi amerikiečių politiką Rusijos atžvilgiu. Tam tikslui čia keliais žodžiais noréčiau atpasakoti dviejų knygų mintis ir pridėti vieną kitą kritišką pastabą. Būtų perdėjimas tvirtinti, kad tų knygų autoriai išreiškia 100 proc. visą buvusią ir dabartinę Amerikos politiką. Tačiau bus gana arti tiesos pasakius, kad tie autoriai gana sąžiningai ir ryškiai simbolizuoja pagrindines tosios politikos linkmes.

CONTAINMENT

Pirmasis simbolis be abejo yra George F. Kennan'as. Karjeros diplomatas, gerą laiko dalį praleidęs Amerikos ambasadoje Maskvoje, po karo politinio planavimo įstaigos vadovas, priešpaskutinis JAV ambasadorius Maskvoje... Kaip Roosevelt'o - Truman'o - Acheson'o ir aplamai demokratų administracijos užsienio politikos reiškėjas, jis šiuo metu yra paleistas į atsargą. Tačiau yra gerai žinoma, kad didžiųjų demokratinių valstybių užsienio politika paprastai tik gana laipsniškai ir lėtai tekinta, jos pamatinės linijos ir metodai yra gana pastovūs, revoliucijos nemėgstančios; valdžios partijoms keičiantis, jos vykdytojai mažai tesikeičia, įsigalėjusi dvasia, rutina ir įpročiai bei prietarai trunka dešimtmečiais. Demokratams pastaruosius rinkimus pralaimėjus, „Kennan'o dvasia" toli gražu nėra išnykusi nei iš Valstybės Departamento, nei tuo labiau amerikiečių visuomenėje.

George F. Kennan'o pažiūros yra sudėtos nedidelėje knygutėje *American Diplomacy* 1900-1950 (Mentor Book, 144 psl., 1952 m.), jo kelių paskaitų ir poros pagarsėjusių straipsnių rinkinyje. Dalykas čia glūdi ne knygos storume, bet tame, kad Kennan'as čia išreiškia tokias Amerikos užsienio politikos idėjas ir pažiūras į Sov. Rusiją, kokių buvo iš tikrųjų laikomasi gyvenimo praktikoje Roosevelt'o ir ypač Truman'o prezidentavimo metu. Šiandien jau lengva patikrinti ir sulyginti, kad Amerikos diplomatija ir užsienio politika buvo lygiai tokia, kaip ją Kennan'as kritikavo ar rekomendavo savo pasiūlymuose.

Peržvelgdamas Amerikos diplomatiją ir užsienio politiką pastarojo pusės šimtmečio laikotarpyje, autorius itin žiauriai kritikuoja šio šimtmečio pradžioje įsigalėjusį tos politikos moralinį ir legalistinį pobūdį. Jis rašo: „Tendencija siekti mūsų užsienio politikos tikslų, masinant kitų kraštų vyriausybes prisidėti prie augštosios moralės ir teisinių principų išpažinimo, atrodo turinti didelį ir patvarų gyvybingumą mūsų diplomatinėje praktikoje. Ji, iš tikrųjų, yra susijusi su stipriu amerikiniu tikėjimu į viešosios opinijos galią nurungti vyriausybes. Ji taip pat, be abejonės, yra susijusi su pabrėžta amerikine tendencija persodinti teisines koncepcijas iš vidaus plotmės į tarptautinę plotmę: tikėti, kad tarptautinė bendruomenė galėtų — ir turėtų — veikti bendrųjų sutartinių prievolių pagrindu, iš to teikti ypatingą svarbą labiau žodiniams sandėriams, negu apčiuopiamiems politinio intereso pareiškimams" (48 psl.).

Kennan'as, aišku, yra prieš tuos sentimentus, moralizavimus ar tikėjimus „žodiniais sandėriais", ir sunku būtų jam visai nepripažinti pagrindo. „Jei mes pajėgtume (rašo jis kitoje vietoje) susilaikyti nuo nuolatinio moralinio vertinimo pagundų, jei kitais žodžiais, vietoj patys darydamiesi tarptautinės teisės ir moralės koncepcijų vergais, mes tas koncepcijas apribotume jų kukliai, beveik moteriškai funkcijai, kaip civilizacinio tautinės savinaudos veiksnio, kur jos turi savo tikrąją vertę, — jei mes pajėgtume mūsų santykiuose su Rytais atlikti tokius daiktus, aš tikiuosi, ateinančios kartos galėtų pažvelgti į mūsų pastangas su mažiau ir ne taip sujauktais klausimais..." (56 psl.).

Per pastaruosius 50 metų, anot Kennan'o „didžiausia Amerikos kaltė mūsų politikos formulavime glūdi tame, ką galėčiau pavadinti legalistiniu-moraliniu priėjimu prie tarptautinių problemų" (93 psl.). Kitais žodžiais, Truman'o administracijos užsienio politikos kritikas ir planuotojas rekomendavo mesti perdaug sielotis tarptautinių sutarčių „šventumu", augštaisiais tarptautinio teisingumo ir moralės idealais, pavienių tautų teise laisvai apsispręsti dėl savo likimo (pamiršti kito demokrato prezidento W. Wilson'o keturiolikos punktų „moralinius prietarus"...), o daugiau žiūrėti apčiuopiamesnių interesų ir taikintis prie gyvenimo realybės. Kai po šio karo mes daugelis skausmingai stebėjomės, kaip Vakarų demokratijos galėjo prileisti ir net aprobuoti tokį keistą politinių ir geografinių dalykų sutvarkymą Tolimuosiuose Rytuose ir ypač Europos rytuose, pietryčiuose ir pačiame

centre, kaip jis tebėra „sutvarkytas“ ligi šiol, tai atsakymą galime rasti Kennan'o samprotavimuose. Churchill'is ir Attlee, Roosevelt'as, Truman'as, Acheson'as ir Kennan'as čia žiūrėjo į dalykus nebe iš legalistinio ir moralinio pagrindo, bet „blaiviai“ ir „realistiškai“...

Su ta pačia „realistine“ ar, geriau, oportūnistine ideologija Kennan'as prieina ir prie skaudžiojo dabarties, Amerikos ir Rusijos santykių klausimo. Čia staiga jis pasidaro labai moralus ir susirūpinęs klausia, argi nieko amerikiečiai negalėjo padaryti dar prieš 1939 metus, kad Rusija nebūtų perėjusi į jos priešų lagerį. Ir čia tuojau pasirodo visas realisto naivumas... „Aš nemanau, sako jis, kad šitame krašte (Amerikoje) mes visuomet elgėmės tokiu būdu, kuris būtų buvęs geriausiai apskaičiuotas sumažinti sovietų grėsmės apimčiai... Aš manau, mes galėjome daugiau padaryti, idant pasiektume iš rusų komunistų pusės mums respektą, jei jau ne mėgimą. Mūsų priešų respektas, — ką mes kartais pamirštame, — yra dalykas, iš kurio nereikėtų šaipytis“ (80 psl.). Taigi, Amerika, „gerai elgdamasi“, galėjo sumažinti lenininės ir stalininės Rusijos grėsmę, įgyti respektą, net sukelti tų vyrų pamėgimą Rockefeller'ių, Ford'ų ir General Motors šaliai... Nesvarbu, kad komunizmas sau iš pirmų dienų buvo pasistatęs uždavinį — atlikti viso kapitalistinio pasaulio pakeitimą į komunistinį. Amerikos atsakymas į rusų komunistų neapykantą Vakarams po 1917 metų, anot Kennan'o turėjęs būti: „didelis rezervuotumas, tvirtumas ir orumas“ (!)...

Maskvos, Teherano ir Jaltos sutartys iš praėjusio karo laikų Kennan'ui taip pat atrodo pakenčiamos ir realistinės. Vakariečiai, esą, negalėję rusų sulaikyti nuo to, ką jie jau turėję ar lengvai galėję užimti (kaip Mandžiūriją). Tai nebuvęs ir nacionalistinės Kinijos išdavimas. Tenka suprasti, jog tai nebuvęs ir Europos išdavimas. Esą, reikėjo rusams rodyti gerą valią, išbandyti draugišką bendradarbiavimą su jais... Bet kai po šio karo pasirodė aiški sovietų „geros valios“ stoka ir bendradarbiavimas nesisekė, tuomet Kennan'as, jau Valstybės Departamento planavimo biuro šefas, garsusis Mr. X, sugalvojo ir rekomendavo skambųjį ir magiškąjį šūkį. Tai jis išreiškia tokiais žodžiais: „Dabartinėmis aplinkybėmis yra aišku, kad esminis Jungtinių Valstybių politikos elementas Sovietų Sąjungos atžvilgiu turi būti ilgalaikis, kantrus, bet griežtas ir budrus rusų plėtimosi tendencijų s u l a i k y m a s“ (113 psl.). Tai containment, sulaikymas, neleidimas toliau plėstis... Tačiau ir tas „sulaikymas“ turįs būti vykdomas labai mandagiu būdu, idant neužgautų Rusijos prestižo (!). Gal dėl to ir vėlesnis karas Korėjoje buvo taip „mandagiai“ vedamas: — karas, kuris nesiekė pergalės, nes juk tai užgautų komunistinės Kinijos ir netiesiogiai Sovietų Rusijos prestižą ir interesus...

* * *

Kokios norima išlaisvintos Rusijos ir Rytų Europos? Tai visiems įdomus ir visiems dar labai miglotas klausimas. Pavieniai kongresmanai ir senatoriai, kaikurie kolumnistai ir net oficialūs Amerikos vyriausybės asmenys kartais labai gražiai pasisako ar tai dėl Baltijos valstybių, ar Lenkijos, ar Čekoslovakijos ateities. Tie pasisakymai yra, anot Kennan'o, moralistų gerų intencijų pasireiškimai ir kadangi jie sudažnėja rinkimų laikotarpiais, tai galima prileisti, jog jie turi ir žinomos praktinės reikšmės. Kokie yra augštosios ir realiosios politikos planai, klausimas yra buvęs nuolat neaiškus. Kennan'as savo knygoje įneša daug šviesos ir nurodo galbūt tikrąją vilčių ribą, iki kiek reikėtų kliautis Amerikos vaidmeniu šiuo reikalu. Suglaudus jo samprotavimus, jis rekomenduoja, o gal ir išduoda paslaptį, kaip to reikalu buvo intymiai galvojama Valstybės Departamente:

1. Nesikišti į bolševikų imperijos tautybių ginčus;

2. Nesiangažuoti iš anksto dėl kokių aiškių tų tautybių politinių bei teritorinių santykių sutvarkymo;

3. Baltijos kraštų neversti vėl būti įjungtais į Rusijos valstybę, bet... „tie kraštai būtų patys kvaili, jeigu jie atmestų glaudžius bendradarbiavimo santykius su tolerantiška, neimperialistine Rusija“ (galima iš anksto Kennan'ą ir jo bendraminčius patikinti, kad jei Baltijos valstybės mokėjo ir galėjo visai pakenčiamus santykius palaikyti su bolševikine Rusija, tai dar lengviau juos galėtų išlaikyti su „tolerantiška, neimperialistine Rusija“, jeigu tokia per stebuklą kada susikurtų);

4. Ukraina pelnytų savarankiškos būklės, bet... „ekonomiškai ji tiek pat yra Rusijos dalis, kiek Pensilvanija Jungtinių Valstybių dalis“ (!) Aiškus „komplimentas“ ukrainiečiams;

5. Satelitai turi atgauti nepriklausomybes, bet... jie neigysią pastovios ir daug žadančios ateities, jei darys „klaidą“, nenutildymai keršto ir neapykantos jausmų rusų tautai (!);

6. Pati Amerika iš Rusijos norėtų, kad ji visiems laikams pakeltų geležinę uždangą, pripažintų tam tikrus savo vidaus režimo apribojimus, atsisakytų nuo senojo imperialistinės ekspansijos ir priespaudos žaidimo. Jei naujoji Rusija pasiliktų senoviška, tai amerikiečiams nebūtų didesnės naudos skubinti dabartinės Rusijos pasikeitimą (vienas iš pačių keisčiausių realisto Kennan'o samprotavimų...) (131-2-3-4 psl.).

Kaip ir daugelis žodinių „humanistų“ bei pacifistų, taip ir Kennnan'as labai pabrėžtinai įtikinėja, jog mėginimas išorės karu pakeisti bolševikinį rėžimą Rusijoje būtų bankrotas visiems (135 psl.). Tačiau esą galima tikėti kitokių pasikeitimų galimumu. Sovietų režimo jėga jau turi savyje aiškių puvimo žymių, ir ateityje jos turėsiančios stiprėti. Tačiau tie pasikeitimai „geruoju“, be naujo didelio karo, gali ateiti ne iš šono, o iš pačio Rusijos raudonosios imperijos vidaus. Su propaganda iš šalies čia nieko nebus atsiekta (142 psl.). Amerika tegalinti veikti savo geru pavyzdžiu, kuris prasiskverbsiąs ir pro geležinę uždanga ir net Sibiro gilumas pasiėksiąs (!)

Užbaigdamas savo „komunizmo sulaikymo“ studijas tokiu pigiausios ir naiviausios rūšies sentimentalizmu, Kennan'as ir asmeniškai susilaukė tragikomiško finalo. 1952 metų vasarą Kremlius prikibo prie jo poros „nemandagių“ pareiškimų apie sunkias diplomatų gyvenimo sąlygas Maskvoje ir šį Amerikos ambasadorių Maskvoje paskelbė persona non grata. Į savo pareigas jis nebegalėjo grįžti, o netrukus po to namie, atėjus Eisenhower'io administracijai, jis nebebuvo paskirtas į naujas pareigas.

Bet ar su simbolišku Kennan'o pasitraukimu — pasitraukė iš Amerikos ir containment politika?

GINKLUOTA TAIKA

Atsakymo į tai galėtume mėginti pajieškoti kitoje knygoje, kurios autorius turėtų nemažiau titulų reprezentuoti Eisenhower'io-Dulles'o liniją naujame Valstybės Departamente. Tai gen. Eisenhower'io štabo viršininkas Europos karo kampanijoje, vėliau JAV ambasadorius Maskvoje, po to karo žvalgybos agentūros viršininkas, šiuo metu pirmasis J. F. Dulles'o pavaduotojas, taip sakant, Amerikos užsienių reikalų viceministeris, generolas Walter Bedell Smith'as. Jo knyga My Three Years in Moscow (346 psl., 1950 m.) vaizduoja ambasadoriaus nuotykius, įspūdžius ir patyrimus Sovietų Rusijoje, bet ta pačia proga atskleidžia daugelį labai aiškių gen. Smith'o bendrųjų ir asmeniškų samprotavimų apie Amerikos bei Rusijos dabarties ir ateities santykius. Knyga parašyta ir išleista Acheson'o-Kennan'o laikais, o dabar jau yra prasidėjusi „Eisenhower'io era, tačiau netektų prileisti, kad tokio svorio ir integralumo asmenybė, kaip gen. W. B. Smith'as, savo esminius nusistatymus kaitaliotų pagal partijų rinkiminės propagandos vėjus.

Nors Kennan'as buvo skelbiamas esąs „geriausias Sovietų Rusijos dalykų ekspertos“, gen. Smith'o veikalas parodo, kad jisai yra per trumpą laiką sugebėjęs pasidaryti bene geresniu ir gilesniu komunizmo politikos ir doktrinos žinovu. Kennan'as be abejo gerai pažįsta leninizmą ir stalinizmą, bet jam sunkiai sekasi daryti realistines išvadas, ko negalima būtų prikišti generolui. Komunizmo ir rusiškos politikos metodus bei dvasią gen. Smith'as maždaug taip pat blaiviai sugebėjo suvokti, kaip kiekvienas šviesesnis lietuvis, išgyvenęs bolševizmą praktikoje. Jeigu šiais laikais taip galima pasakyti apie amerikietį, tai jam yra didelis ir užtarnautas komplimentas. Gen. Smith'as sugebėjo taip budriai ir kritiškai stebėti Rusijos gyvenimą, jog tik vieną kartą tebuvo prigautas bolševikų blefo (jis, atrodo, patikėjo, kad per vienus rinkimus Maskvoje, kada jis apsilankė rinkimų būstinėn, viena moterėlė „visai laisvai“ galėjusi balsuoti prieš partijos kandidatą...). Visur kitur Smith'as puikiai permatė sovietinio režimo esmę.

Jo knyga, kaip minėjome, tai daugiausia ambasadoriaus memuariniai nuotykiai ir įspūdžiai, bet laikas nuo laiko skyrių pabaigoje ir paskutiniuose veikalo skyriuose jis išdėsto ir savo principines pažiūras. Suglaustai pasekime vieną kitą esminę tų minčių žiežirbą...

Valstybės Departamento ekspertai (Kennan'o ir jo bendraminčių įtaką!) naujai paskirtą ambasadorių parengė galvoti, kad ir nėsant tikro bendradarbiavimo tarp Amerikos ir Rusijos, „būtų įmanoma pasiekti pastovumo dešimtmečiams tarp šių didžiųjų pajėgų, palaikant išmintingą jėgų pusiausvyrą tarp jų ir realistinį abipusio gyvybinių interesų supratimą“ (31 psl.) „Plati dabar Sovietų Sąjungoje gyvenančių žmonių dauguma, mano nuomone, neturi jokio supratimo apie asmeninę laisvę ar demokratijos metodus, kaip mes Amerikoje tai suprantame. Rusai, kurie tokius dalykus suprato, daugiau nebegyvena. Jie yra ištrėmime, kalėjimuose arba mirę... Sovietų pilietis, iš tikrųjų, šiandien tiki, kad jis naudojasi demokratijos vaisiais... Jis neturi jokių palyginimo standartų“ (130 psl.).

Tai vis įspūdžiai, o toliau prasideda gen. Smith'o nuomonės. „Aš esu įsitikinęs, kad mes daugeliui ateities metų privalome priimti Politbiurą, kaip jėgą, su kuria reikės skaitytis“ (84 psl.). „Šiuo metu mes turime priimti Kremliaus toli siekiantį priešiškumą, kaip galiojančią premisą, ir vengti klaidos pasiduoti sovietų taktiniams manevrams, tarsi tai būtų tikri jų įsitikinimų pasikeitimo įrodymai“ (188 psl.). Savo veikalo paskutiniuose skyriuose autorius rimtai dokumentuotai panagrinėja Amerikos ir Rusijos sistemų sugyvenimo galimumus ir mėgina aiškintis, ar tarp jų galima išlaikyti ilgesnę taiką, ar karas būtų neišvengiamas. Generolas, aišku, karo nebijo ir kiekviena proga pabrėžia, kad Amerika turi būti jam ko rimčiausiai pasiruošusi, nes sovietai tesiskaitys tik su jėga. Neturi jis iliuzijų ir apie sovietų pasikeitimą iš vidaus: „Sovietų politika visuomet buvo nukreipta į galutinį tikslą — pasaulinę revoliuciją ir komuinstų dominavimą pasaulyje“ (307 psl.). Jis blaiviai supranta, kad komunizmas šiandien jau yra išvirtęs į panrusišką imperializmą („Great Russianism“, 310 psl.), kad komunizmas rūpestingai tesilaiko Lenino mokslo — anksčiau ar vėliau sunaikinti kapitalistinę sistemą pasaulyje (313 psl., kad „karas galiausiai yra neišvengiamas tarp kapitalistinio ir komunistinio pasaulių, nebent pirmasis leistųsi be pasipriešinimo būti antrojo prarytas“ (325 psl.), jog „tėra mažai žymių, kad mūsų santykiai su Sovietų Sąjunga galėtų žymiai pagerėti artimoje ateityje“, kad „bendrasis ateities vaizdas bus — trynimasis, ginčai, apkaltinimai ir įtempimas“ ir pagaliau, kad „būtų beprotiška neatsižvelgti į karo pavojų, kuris tokioje padėtyje glūdi. Tas pavojus egzistuoja ir bus ateityje“ (326 psl.).

* * *

Ką gen. Smith'as siūlo tokios padėties akivaizdoje?... Nieko naujo ir pozityvaus, o tik — pakęsti tą nuolatinę grėsmę ir įtempimą, gyventi spartietiškai, būti stipriems ir pasiruošusiems su didesne jėga atremti eventualų užpuolimą, stiprinti Atlanto Pakto apsigynimo sistemą ir tęsti „trapų ir netikrą, bet relatyviai taikingą“ tų dviejų pasaulių sugyvenimą. Kremliaus vyrai, esą, irgi blaivūs ir tokiomis aplinkybėmis vargu išdrįsią pradėti užpuolimą. Todėl — „mes nemanome, kad karas būtų neišvengiamas, nei kad sovietų įsigijimas atominės bombos darytų karą daugiau įmanomą“ (328 psl.).

Jokia Europos tautų už geležinės uždangos „išlaisvinimo“ idėja dabartinio JAV užsienio reikalų viceministerio veikale dar nepasirodo. Jo sistemoje patvarią taikos garantiją turėtų sudaryti „atstatymas Europoje stiprių, laisvų, vyriškų ir pažangių valstybių grupės, darniai sugyvenančios ir bendradarbiaujančios politiškai, ekonomiškai ir militariškai. Tokia grupė, nepriklausanti daugiau vien nuo Jungtinių Valstybių, nei bijanti užpuolimo iš Rytų, būtų gyvybingiausios reikšmės stabilizuojantį pajėga... Stiprybė laisvų tautų rankose bus stiprybė, skirta taikai apginti. Niekur geriau neinvestuosime savo išteklių, kaip tosios stiprybės atstatymui. Tai yra mūsų tautos užsienio politikos tikslas“ (333 psl.).

Kaip ilgai? „Yra nepaprastai svarbu niekad neišleisti iš akių pagrindinio fakto, kad mes esame priversti vesti užtrunkančią kovą,... kuri gali tęstis per daugelio metų lai-

kotarpį. Mes negalime sau leisti jokio netikro saugumo jausmo... Mes turime žvelgti į faktą, jog esame angažuoti neriboto ilgio rungtynėms, turime apsispręsti dėl savo kelio ir jo laikytis. Jei mes jo laikysimės ramiai, ryžtingai ir drąsiai, tai žingsnis po žingsnio galime eiti pirmyn į taiką ir saugumą, kurių mes ir visas laisvasis pasaulis taip karštai trokšta" (335 psl.).

Tokiais žodžiais užbaigia savo veikalą gen. W. B. Smith'as. Kokia išvada? Taikos ir saugumo karštai trokšta l a i s v a s i s p a s a u l i s, ir jis privalo ruoštis būti stiprus bei savo laisvę apginti, jei kartais būtų puolamas. Gi sovietų sistemoje pavergtos tautos yra paliktos anapus uždangos, ir tegu Dievas joms padeda, jei taip užtruks neribotą laikotarpį...

* * *

Kuo gen. Smith'o koncepcijos skiriasi nuo G. F. Kennan'o „sovietų ekspansijos sulaikymo politikos"?

Skaitytojas čia turi visus esminius abiejų veikalų duomenis palyginimui ir jis gali matyti, kad skirtumai čia yra nežymūs, maži,... jeigu iš viso jie yra. Bet mums būtų naudinga įprasti į didžiųjų valstybių užsienio politikos doktrinas visuomet žiūrėti blaiviai ir šaltai, žiūrėti į jų esmę ir darbus, o ne naiviai liūliuotis propagandinėmis miglomis, kurios tik klaidintų mus ir mūsų tautas.

Teisybė, per tą laiką yra įvykę naujų dalykų: Stalino lavonas atsigulė mauzolėjuje šalia Lenino, nauji Kremliaus valdovai pradėjo dar vieną „taikos ofensyvą" ir gana sėkmingai vėl mulkina Vak. pasaulį. Amerikoje pasikeitė administracija partiniu atžvilgiu, naujas Prezidentas ir jo Valstybės Sekretorius per rinkimus ir po jų yra padarę įvairių pareiškimų, kurie skatintų manyti, jog Amerika linkstanti atsisakyti nuo „sovietų ekspansijos sulaikymo politikos" ir pradėti komunizmo imperijos pavergtų tautų „išlaisvinimo" politiką (Liberation policy).

Ar gali įvykti tokie staigūs ir esminiai pasikeitimai? C'est trop beau pour être vrai, kaip sako prancūzai (pergražu, kad būtų teisinga...). Pagaliau, dar per trumpas laikas, kad naujoji politika būtų fundamentaliai išryškėjusi ir, svarbiausia, kad būtų realių duomenų matyti jos vykdymo metodus ir pačius faktus. Tos linkmės nuodugnesnis patyrinėjimas priklauso ateičiai.

Iš antros pusės, tačiau, būtų neobjektyvu nepastebėti Amerikos užsienių politikoje visos eilės gražių legalistinių ir taurių moralinių žymių, ypač kiek tai liečia Baltijos tautų laisvės ir nepriklausomybės principo pagerbimą. Jeigu imtumė tik pačius ryškiausius pavyzdžius, tai su pagrindu galėtume paklausti, kurį kitą didžioji Vakarų demokratinė valstybė, jeigu ne Amerika ir kartais vien tik Amerika — 1. taip ryškiai ir pakartotinai yra pabrėžusi ir tebepabrėžia, jog ji nepripažįsta Baltijos kraštų aneksijos Rusijai, 2. pripažįsta tų kraštų nenutrūkusį diplomatinį atstovavimą, 3. atmeta sovietų pretenzijas į Baltijos valstybių piliečių privatinį ir tų kraštų viešąjį turtą, 4. per Voice of America, Committee for free Europe ir kitais būdais palaiko mūsų tautų išsilaisvinimo viltį, 5. savo užsienių reikalų ministerio, Kongreso narių, valstybių gubernatorių ir kitų atsakingų pareigūnų, o protarpiais net paties Prezidento lūpomis Baltijos tautų atstovams pareiškia linkėjimus ir įsitikinimą, kad jos turi atgauti savo laisvę ir ją atgaus...

Nors, anot Kennan'o, visa tai tik „moralinis ir legalistinis Amerikos užsienio politikos trūkumas", bet tas vertingas trūkumas tautoms už geležinės uždangos nėra ir, tikėkimės, nebus visai bereikšmis. Tuo tarpu, perfrazuojant populiarią sovietų dainelę, galėtume be melo pasakyti, jog tikrai, be Amerikos, „nėra tokios kitos šalies pasaulyje, kur taip laisvai dar alsuoja lietuvis"...

"Nėra laimės be laisvės, bet nėra laisvės be drąsos."

(Pericles)

EUROPOS APSIJUNGIMO TEMOMIS

II

K. DRUNGA

Europos apsijungimo klausimas paskutinių poros metų būvyje yra jau perauges Europos ribas ir pasidaręs pasaulinės politikos problema ir objektu. Jis ne tik stovi laisvų Vakarų Europos valstybių kasdienos dienotvarkėje, bet yra jau patraukęs aktyvų pasaulinių galybių (pvz., USA ir SSSR) dėmesį. USA, matydama Vakarų Europoje savo partnerį, visom įmanomom priemonėm unijines pastangas skatina, Sov. Sąjunga, gi, jausdama fizine prasme augantį priešą, giliai suinteresuota apsijungimą kliudyti.

Tačiau Europos apsijungimo ir su juo susijusių problemų aktualumas nėra dar patiės apsijungimo pasisekimo sinonimas. Iki galutinio tikslo — Europos JV apjungimo — keliai dar labai tolimi ir jų pabaigos pramatyti negali joks realiai galvojantis žmogus.

Po gana lengvai pagimdytos šešių Vakarų Europos valstybių (Vokietijos, Prancūzijos, Italijos ir Beneluxo) Sunkiosios Pramonės Unijos, kuri šiuo metu jau galutinai įtvirtinta, tų pačių valstybių Gynimosi Sutartis (arba Europinės Kariuomenės Sutartis) yra šiuo metu, išskyrus Vokietiją, užkliuvusi už parlamentų slenksčių. Politinės šešių valstybių Unijos ruošimas yra dar neišėjęs iš preliminarinio konstitucinio projekto paruošimo ribų.

Pasaulinėje ir, ypač, Europos spaudoje beveik kasdien galima užtikti reportažus ir komentarus apie Europos vienijimąsi ir ypač minėtų šešių valstybių atitinkamas pastangas ir jų rėmuose vykstančius faktus. Iš tų spaudos pasisakymų galima aiškiai išskaityti tik viena, būtent, pasisakymą už Europos konsolidaciją, kaip principą Europai anksčiau ar vėliau galutinai pacifikuoti ir politinėms, ūkinėms bei socialinėms katastrofoms išvengti. Nuomonių vieningumas toliau dar nėra nuėjęs ir keliai minėtam principui įgyvendinti yra ir liks dar karštų diskusijų ir nesutarimo objektas. Priešingos pažiūros dėl vykdymo būdų yra dabar sustabdžiusios ir minėtą šešių valstybių Gynimosi ratifikaciją ir gresia tolimesnių Europos konsolidacijos pastangų užvilkinimu.

Nesustojant šiandien išsamiau ties vienijimosi pastangomis, jų sunkumų būkle ir galimybėmis laisvoje Europos dalyje, norėtųsi pateikti keletą samprotavimų dėl eventualaus lietuvių tautos nusistatymo Europos konsolidacijos atžvilgiu.

Jau pirmame SANTARVĖS numeryje, straipsnyje ta pačia tema, buvo paminėta, kad yra žinių, jog Lietuvos rezistenciniai sluogsniai Europos konsolidacijos idėją tiek dabarties, tiek ateities perspektyvoje vertina teigiamai. Išsilaisvinimo troškulio akyvaizdoje, pavergta tauta sveikintų viską, kas stiprina priešbolševikines jėgas; o Vakarų Europos konsolidacija tai kaip tik ir žada. Dėl ramios ir taikios ateities, pavergtoji tauta sveikintų viską, kas Europon grąžintų laisvę, taiką ir gerovę visoms tautoms ir visiems žmonėms; o pastarieji motyvai yra vieni iš kilniausių Europos konsolidacijos akstinų.

Tačiau šio principinio pavergtos tautos nusistatymo jokiu būdu netektų dar sutapdinti su praktišku apsisprendimu. Tokius klausimus, kaip Europos apsijungimas, konkrečiai apspręsti lietuvių tauta bus pajėgi tik laisvės sąlygomis, nes tik tada bus galutinai išryškėjusios ir lietuvių tautą vienaip ar kitaip paveikti galinčios realijos.

Yra tačiau viena realybė, kuri egzistuoja šiandien ir neišvengiamai egzistuos, išlaisvinimo valandai išmušus. Toji realybė vadinasi — skaudi patirtis ir iš jos išlikęs nepasitikėjimo savo didžiaisiais kaimynais jausmas. Šis jausmas yra ne tik jausmas, bet ir politinė realybė; jis turės labai didelės įtakos į įvairius lietuvių tautos apsisprendimus.

Amerikiečiai labai dažnai prikiša Vakarų Europos tautoms, kad jos dažnai pasiduoda dabarčiai žalingiems, iš praeities paveldėtiems resentimentams, kurie jau nebėra realūs, bet tik grynai „archeologiniai“ dydžiai. Galbūt, šie priekaištai Vakarų Eu-

ropos atžvilgiu eilėje atvejų ir pagristi, tačiau juos norėtųsi atmesti, jei jie kartais būtų taikomi mažoms Rytų ir Vidurio Europos tautoms. Ir štai dėl kurių priežasčių.

Mažosios Rytų Europos tautos, realiai galvojant, išsilaisvinimo gali sulaukti tik tokių įvykių išdavoje, kurie nuniokios didesnę ar mažesnę Europos dalį. Teoretiškai neatmetant ir kitokių galimybių, galima visgi priimti mintį, kad bolševizmo pavergtos tautos iš vergijos išeis didesnio ar mažesnio laipsnio vargšės. Jei, kaip tam tikrų įvykių išdava, ir mūsų didieji kaimynai būtų išvargę, nėra abejonės, kad pramoniniai kraštai ant tvirtu visokiom prasmėm kojų atsistos žymiai greičiau, negu žemės ūkio kraštai. Kitaip sakant, bolševizmui žlugus, mažosios Pabaltijo tautos ūkiniam atkutimui turės pačias blogiausias pradines sąlygas.

Jei bolševizmui žlugus, lėiskim, Europoje karai ir būtų visam laikui ar bent labai ilgam pašalinti, kiekvienu atveju mes savo didžiuosius kaimynus pažįstame jau tiek, jog pilnai galime prileisti, kad vienas ar kitas iš jų stengsis vienaip ar kitaip pasinaudoti lietuvių tautos vargingumu po išsivadavimo. Jei bolševizmui žlugus, UNO ir už jos pečių stovinti Pax Anglo-Saxonica ateityje ir apsaugotų Europą nuo brutalių didžiųjų tautų fizinės jėgos panaudojimo būdų, visdėlto šiandien dar negalima pilnai patikėti, kad mūsų kaimyninės, didžiosios tautos, bus galutinai iš savo politinio repertuaro išmetusios visas mažoms tautoms tokias nemalonias ir pavojingas imperialistines užmačias. Joms gi realizuoti nebūtinai reikalinga vien nuožmi fizinė jėga. Ūkinis pranašumas ūkiškai silpnų tautų atžvilgiu, jei nėra valstybinių kliūčių, teikia pakankamai sąlygų ekspansyvaus kapitalo infiltracijai ir to išdavoje „šaltu būdu" atliekamai okupacijai ir kolonizacijai.

Mažųjų Vakarų Europos tautų situacija šia prasme yra gerokai skirtinga, nes dėl jų ūkinio pajėgumo, nuosekliai istorijos būvyje išsivysčiusios socialinės struktūros ir eilės kitų priežasčių didžiųjų tautų kaimynystė joms nesudaro tų pačių pavojų, kaip kad mažoms Vidurio ir Rytų Europos tautoms. Pav., nei Belgija nei Olandija neturi tokių „tuščių" vietų ir tašku, kurie galėtų teikti kokių nors realesnių vilčių, pav., Vokietijos ekspansiniams apetitams patenkinti. Šia prasme Rytų Europos mažųjų tautų saugumas žymiai menkesnis.

Todėl suvargusiai nusikračius bolševistine okupacija lietuvių tautai vargu ar būtų tikslinga dėl suvienytos Europos atsisakyti kurios nors suverenumo dalies, kol nebus rimtų garantijų, kad tokia auka nepakenks mūsų elementariems tautiniams interesams. Iš mūsų niekas negali reikalauti, kad mes atsistotume į tokią poziciją, kurioje vieną gražią dieną mes, ir be fizinės okupacijos, pasiiustume nebesą savo pačių namų šeimininkai.

Mūsų tautai, kaip ir kitoms mažoms kaimyninėms tautoms, iki pasitikėjimo europiniu solidarumu trūksta dar ilgo ir vaisingo laikotarpio gerų kaimyninių santykių su didžiosiomis tautomis. Nesinori pranašauti, bet sunku patikėti, kad be tos prielaidos lietuvių tauta rastu drąsos pilnai pasikliauti nuoširdumu tų, kurie šiuo metu yra aktyviausi Europos apsijungimo apaštalai.

Eventualus lietuvių tautos noras, išsilaisvinus padaryti, pirmiausia, savo namuose pilną inventarizaciją, atsistoti stipriai ant nuosavų kojų ir tik po to jieškoti konkretaus vienokio ar kitokio atsakymo į Europos apsijungimo klausimus, neturėtų būti laikomas siauraprotiško nacionalizmo ar panašių jausmų išdava. Kas gi kelia ar keltų tokius priekaištus ryšium su lietuvių tautos noru pirmiausia atstatyti savo valsybinę nepriklausomybę, tą tektų laikyti neivertinančiu ir nepažistančiu realios padėties ar turinčiu klastingas užmačias.

Pabaigai tektų dar pasakyti, kad vienoks ar kitoks lietuvių tautos apsisprendimas gali ypatingai priklausyti nuo Vokietijos laikysenos Rytų Europos atžvilgiu. Šiandien nėra dar pakankamų duomenų spręsti apie Vokietijos vyriausybės eventualios rytų politikos koncepciją, nors vokiečių spaudoje ir visuomeninėje plotmėje tie klausimai jau gana aktyviai ventiliuojami. Paliekant vokiečių visuomenės nuotaikų Rytų Europos atžvilgiu apžvalgos pateikimą vienam iš būsimų SANTARVĖS numerių, šiandien, atitinkamai neiliustruojant, galima tik pasakyti, kad tikrai realių ir lietuviškai visuomenei priimtinų vokiečių Rytų politikos projektų dar sunku rasti Vokietijos spaudoje.

OKUPUOTOSIOS LIETUVOS REIKALAI

LIETUVIO TREMTINIO LAIŠKAS IŠ SIBIRO

Pirmųjų bolševikinių trėmimų iš Lietuvos dvyliktąsias metines minėdami, spausdiname šį autentišką mūsų tautiečio, Sibiro tremtinio laišką.

Laiško kalba ir rašyba palikta originali. Šis laiškas įsakmiai rodo, kas per "buožė" ar "kapitalistas" yra šis tremtinys.

Mūsų mieli!!! **194...IV.13d.**

"... Aš dabar rašau vėl ir dėkojeme visi kartu už laiškelį kad mus aplankot nors su margais laiškeliais šitam tolimam kraštelije. Sveikiname mes visi kartu jūsų šeimynėlę ir Feliksas šeimą ir priduodam mes savo rankas nors per šį popierėlį ir linkime nuo Viešpaties Dievo sveikatos ir laimės pasaulyje neišsememos, ir sveikinam visus linksmus pavasario paukštelius o labiause tą linksmą ir gražų kurio, mes jau seniai balselį girdėjom kaip jis mums čiulbėjo po stiklo langeliu. Kaip jis čiulbėjo liūdnu balseliu lyg atjausdamas mūsų likimą ir savo išmetė kortas tai sako tik tegul jis nepažysta savo namų savo gimtojo kaimo ir bus viskas gerai. Sveikina Aldutė savo krikštų mamytę ir tą paukštelį su geltonu kuodžiuku ji vargšė sumenkus labai tik ką akutės žiba jau moka poterėlius tėve mūsų, ir sveika Maryje, poteriauna kas vakarą, ir rytas rankutes sudėjus ir prašo Dievulio kaip jį anksčiau prašė kad liktų gyvas o dabar kad gryštų namo į tėvynę. Velykom nesulaukim nieko iš niekur...Tofilė...sveikina tą kuklų paukštelį geltonu kuodžiuku kuris yra išvytas iš savo lizdelio bet gal jei dievas padės šį pavasary tai gal ir vėl susikraus lizdelį ir jo malonus balselis pasieks mus ir uraluose. Danutė sunkiai serga vėl kaip anksčiau sirgo baigiu rašyti sudie...

Viktute kada kelsi anksti ryta pakėlus akis iš miego prisimink mus ištremtus už aukštųjų uralų kalnų kad tik sulaukt ir mūsų neprieteliai mūsų gyvenimo ir pasirinkt mūsų ašaras."

AKTYVIOSIOS REZISTENCIJOS TRAGEDIJA

S. ŽYMANTAS

Ko palinko žilvyčiai prie kelio,
Kam nuleido žaliąsias šakas?..
Sudūmojo jaunieji broleliai
Laisvės dalią Tėvynei parnešt.
(Iš partizanų dainų)

Mūsų spaudoje vis teberašoma, esą partizanų Lietuvoje dar yra daug, esą, jie gerai ginkluoti ir pan.

Kaip bebūtų, tebesakoma, kad Lietuva yra su ginklu rankose kovojanti tauta. Tebekalbama apie naujus partizanų žygius, tebespaudinamos partizanų nuotraukos, nors iš tikrųjų užsienį jos buvo pasiekusios prieš šešeris metus.

Ir svetimai spaudai tebeteikiamos tos pačios pasenusios žinios apie partizaninį veikimą mūsų Krašte.

Lietuviškoji emigracija, beskaitydama savoje spaudoje pasenusias žinias žinutes apie partizanų veiksmus Krašte, jaučia moralinį pasitenkinimą ir pasididžiavimą: — ten, Krašte, tauta nepasiduoda okupantui, su ginklu rankose kovoja, savo laisvei, savo sūnų ir dukterų kraujo aukas atnašauja.

Tačiau taip darydami, mes labai mažai gilinamės į tai, kokia čia slypi didelė ilgus metus Krašte vykusio ginkluotojo pasipriešinimo tragedija.

Užsienio lietuvių politinis centras nebuvo reikiamu laiku tos vykstančios tragedijos supratęs, nebuvo jos apsvarstęs ir tinkamai apsprendęs.

Lietuvių aktyviosios rezistencijos, vadinasi, nuo pat antrosios bolševikų okupacijos per eilę metų trukusio ginkluoto priešinimosi okupantui klausimas yra begaliniai jautrus, skaudus ir sudėtingas.

Apskritai, ne viskas dar keltina spaudoje, gi antra vertus, viso, kas su šia skaudžia

problema siejasi, neįmanoma iš karto nedidelio straipsnio rėmuose visapusiškai apžvelgti. Pradėdami tad šį klausimą nagrinėti, šį sykį tepaliesime kaikuriuos tos skaudžios Lietuvos tragedijos momentus.

Kiek ši tragedija yra lietuvių tautai skaudi, aišku iš to, kad apskaičiuojama, jog nuo 1944-5 metų Lietuvoje žuvo partizanų per 30.000 vyrų ir moterų. Į šį skaičių neįeina likviduotieji ir išvežtieji aktyviųjų kovotojų šeimos nariai ar tie, kurie jiems vienaip ar kitaip buvo padėję. Nedidelei mūsų tautai tai yra didžiulis nuostolis. Prisimintina, kad 1918-20 m. nepriklausomybės kare žuvo nepalyginti mažesnis skaičius žmonių. O juk tuomet buvo kovojama su viltimi laimėti, kalbamoji gi kova buvo beviltiška ir iš anksto pasmerkta pralaimėjimui.

Kas sukėlė tokį platų lietuvių ginkluotą pasipriešinimą bolševikiniam okupantui? Ar tikslingas buvo ginkluotas priešinimasis šimteriopai stipresniam priešui? Ir jeigu ne — tai ar galima buvo jo išvengti ir apsaugoti tautą nuo skaudžių aukų?

Atsakymas į tuos klausimus nėra lengvas. Kiekvienos tautos istorijoje būna momentų, kad ji, neatsižvelgdama į aplinkybes ir padėties beviltiškumą, spontaniškai imasi ginklo savo laisvei ginti ar jai iškovoti. Vavadovaujančiųjų pareiga ją nuo netikslių žygių sulaikyti, apsaugoti nuo nebūtinų aukų, jos kovą dėl laisvės nukreipti į teisingą ir prasmingą vagą.

1940 metų Lietuvos okupacija tautą užklupo psichologiškai neparengtą. Užgriuvę įvykiai buvo jai didžiulis moralinis smūgis. Tik iš palengva ji sugebėjo atsipeikėti ir moraliai atkusti. Po kelių okupacijos mėnesių susikūręs vieningas nepriklausomybinis pogrindžio sąjūdis ir vėliau, 1941 m., masiškas tautos sukilimas prieš okupantą parodė nepaprastą okupacijos pradžioje priblokštos tautos gajumą, dvasinį stiprumą ir nepalaužiamą troškimą laisvai ir nepriklausomai gyventi.

Deja, to laisvės troškimo praktiškosios išdavos naujojo okupanto, vokiečių, buvo užgniaužtos. Tačiau tai neužgniaužė nepriklausomybinio judėjimo. Lengvesnėmis šios okupacijos sąlygomis jis reiškėsi įvairiomis formomis, bet veikė vieningu metodu—tausoti jėgas lemiamai dėl laisvės ir nepriklausomybės kovai, silpninti okupanto galimumus kenkti tautai ir vengti rištis su vokiečiais, nežiūrint bendro priešo — bolševizmo.

Netenka stebėtis, kad bolševizmui antrą kartą Lietuvą užgriuvus, aktyvusis ir jaunasis, nepriklausomybės metais išaugintas, tautos elementas, iki tol sulaikomas nuo aktyvių veiksmų, likęs be vadovavimo, bolševizmo pavojaus akivaizdoje ir jo išgąsdintas, bet jam sutikti neparuoštas, nebeišlaikė ir stojo desperatiškon kovon dėl savo laisvės. Kovon, kur, blaiviai galvojant, iš anksto buvo pasmerkta pralaimėjimui, kuriai kovoti nebuvo plano ir pasiruošimo.

1944 m. prasidėjęs platus ginkluotas partizanų karas psichologiškai buvo apėmęs visą kraštą. Praktiškai, 1945 m. būvyje partizanai dominavo kraštą neretai iki apskričių miestų imtinai. Tragiško heroizmo kupinas šis karas buvo pradėtas peranksti, ir jam pradėti nebuvo rezoningo pagrindo. Pradžioje tai buvo spontaniška bolševikinių žudymų baimės išdava, vėliau noras apsisaugoti nuo mobilizacijos, tačiau pagrindinis akstinas buvo bendras lietuvių tautos siekimas laisvės, antibolševikinis jos nusistatymas, o taipgi masinis įsitikinimas, kad vokiečiai kažkodėl būtinai turi rusus iš Pabaltijo išvaryti, nes vokiečių kariuomenė savo kapituliacijos metu turinti kažkodėl būti kažkur toliau rytuose, ir lietuviai galėsią atstatyti savo nepriklausomybę, kaip 1918 m. Kita versija buvo ir ta, kad vokiečiams kapituliavus, tuojau prasidėsiąs anglo-saksų bolševikų karas. Tai paskatino spontaniškai ryžtis priešintis okupantui su ginklu, tikintis, kad okupacija neužtruksianti ilgai.

Deja, politiniu ir kariniu požiūriu toks galvojimas buvo mažų mažiausiai nepagrįstas.

Nedidelis skaičius tų, kurie teisingai vertino padėtį, neturėjo konkrečių ir praktiškų galimumų savo realią, bet anuo metu labai nepopuliarią pažiūrą Krašte pravesti.

1945 m. ginkluotieji partizanų būriai, traukią per kaimus ir miestelius, siekdavo iki 500 ir net daugiau vyrų. Tos jėgos lengvai galėjo būti didinamos.

Tačiau jau 1946 m. pradžioje geležinės bolševikų replės ėmė spausti. Stiprios, paskirstytos po visą Lietuvą NKVD jėgos, didelės valymo akcijos paraližavo partizanų veikimo laisvę.

Visa, kas vyko vėliau, buvo tai ištisas di-

dingas, tragiškas ir drauge begalinis liūdnas lietuvių laisvės kovos periodas. Desperatiška kova yra labai didinga ir garbinga, tačiau paprastai ji yra pati paskutinė pralaimėjimo stadija. Iš šios mūsų tautos kovos galima būtų surašyti ištisus tomus. Jie atvaizduotų lietuvių aktyviosios rezistencijos idealizmą, nepalyginamą didvyriškumą, ryžtą, aukas, klaidas, o kartais ir morališkai sunkiai bepateisinamus veiksmus. Visa tai nuo 1945 m. sudarė kovojančios Lietuvos visumą, ir, kaip tokią, turime tą tragediją priimti visoje jos pilnumoje — ryžtingą, herojišką, klystančią ir žūstančią.

Į aktyviųjų kovotojų gretas suėjo nepriklausomybės išaugintas mūsų jaunimas, į jas sutraukė Lietuvos Kariuomenės išaugintieji kariai — tas kietasis tautos stuburkaulis, kovotojų gretos sutraukė ir geriausius mūsų karininkus, palikusius Krašte. Jų šiandien nebėra gyvųjų tarpe.

Didvyriškos grumtynės su dešimteriopai ir daugiau stipresniu priešu, grumtynės, per kurias priešo žūdavo dešimteriopai daugiau, negu lietuvių kovotojų, nepaprasto pasiaukojimo neišvengiamos mirties akivaizdoje vaizdai, žuvusių kovotojų dėl laisvės kūnų viešas niekinimas turgavietėse, negirdėtas Europoje priešo barbarizmas, artimųjų kančios — visa tai paliko neišdildomų pėdsakų tautoje ir jos psichikoje, skaudžiai ją palietė ir neabejotinai taipgi bus ją giliai ir pakeitę.

Visa savo esybe giliai patriotiška Lietuvių tauta, ūkininkų, savo žemę ir jos gamtą iki atsižadėjimo mylinti dainių lyrikų tauta šio ginkluoto priešinimosi laikotarpiu sukūrė naujas liaudies dainas, jomis apdainavo kovoje kritusius draugus didvyrius, jomis išreiškė draskomos ir desperatiškai kovojančios tautos kančią, ilgesį ir viltis. Kančią dėl priešo naikinamos šalies, persiskyrimą su mylimąja, kovon ištraukiant, ramaus šeimos židinio ilgesį, laisvės viltį. Daina apdainuojamos kautynės, kaip pav., garsios Kalniškių miško kautynės; neretai tos dainos yra tokio grožio, jog atrodo, kad jas kurti padėjo geriausieji poetai.

Tame partizaniniame kare, nes tai buvo tikras karas, vienos Lietuvos prieš galingąją Sovietų Sąjungą kariautas, be jokios kieno pagalbos ir pagalbos iš niekur nesulaukus, žuvo geriausieji tautos sūnūs. Vienas po kito krito atsakingieji vadai karininkai, kaip gen. „Senelis“, pulk. „Kazimieraitis“, „Mykolas Jonas“ ir eilė kitų, kurių ilgainiui nebuvo kuo pakeisti. Žuvusiųjų skaičius buvo milžiniškas, nes per apsupimus, desperatiškai ginantis, neretai žūdavo visi gynėjai. Per pusantrų metų garsioje „Tauro“kovotojų apygardoje žuvo 90 procentų. Nestebėtina. Partizaninis karas, kaip parodė Antrojo Pasaulinio Karo patyrimas, savo sėkmingumui patikrinti ir save pateisinti reikalingas tam tikrų sąlygų. Pirmiausia, jis neįmanomas, be paramos iš užsienio, kurios Lietuvos Laisvės Kovotojai neturėjo jokios vilties gauti. Toliau — partizaninis karas okupuotame krašte sėkmingai gali būti vedamas, tik tikrajam, „dideliam“, karui vykstant, suderinant partizaninius veiksmus su „didžiojo“ karo veiksmais ir iš jų išplaukiančiais galimumais, o ne bendros taikos metą gyvenant. Partizaninės kovos ir taktika yra sava, skirtinga, kurios Lietuvos Kovotojai mokėsi tik iš savo skaudaus patyrimo, nes nebuvo kovai parengti.

Kita vertus, partizanų veikla reikalinga ir kitų dar sąlygų, pirmoje eilėje tinkamų gamtos sąlygų.

Tereno atžvilgiu Lietuva neteikia jokių patogumų partizaninei kovai. Lietuvoje nėra nekontroliuojamų plotų, nėra kalnų, sunkiai prieinamų vietų. Visais metų laikotarpiais kiekvienas Lietuvos kampelis yra lengvai pasiekiamas, net ir auto priemonėmis.

Nei vienos reikiamos prielaidos nebuvo 1945 metais. Nėra jų ir šiandien.

Antrasis Pasaulinis Karas ir besireiškusi per jį rezistencinė veikla įvairiuose kraštuose — Prancūzijoje, Lenkijoje, Norvegijoje, Olandijoje, Belgijoje, Jugoslavijoje ir kitur — atnešė nemažą patyrimo ir pamokė daugelio dalykų rezistencinio veikimo efektyvumui, tikslingumui ir apsisaugojimui nuo nereikalingų aukų patikrinti. Iš kitos pusės tas patyrimas parodė visus tuos psichologinius, politinius ir kt. sunkumus, su kuriais rezistencijai tenka susidurti.

Lietuvoje nuo 1945 metų, žiūrint Antrojo Pasaulinio Karo metu įgytų rezistencinės veiklos patyrimų, buvo atkartota daug nepateisinamų klaidų.

Visa toji skaudi problema, kurios akivaizdoje buvo Kraštas, buvo žinoma užsienyje dar nuo 1944 metų pabaigos. Ir, kol dar nebuvo vėlu, ji turėjo būti visų ano meto

svarbesniųjų lietuviškųjų pasitarimų — Berno, Paryžiaus ir kt. — tema.

Galima prileisti, kad, žinant ano meto tautos Krašte nuotaikas, spontaniškas partizaninis karas buvo neišvengiamas. Bet jeigu nuo pat pradžios tuo skaudžiu reikalu būtų deramai susirūpinta tų, kurių pirmoji pareiga buvo susirūpinti, vadinasi, užsienio lietuvių politinio centro, arba jei vėliau būtų buvusios padėtos visos įmanomos pastangos įvykių raidą pakreipti į teisingą kelią, nemaža gyvybių būtų išsaugota ir nemažos dalies aukų būtų išvengta. Kaip tik tąja prasme VLIK'o vadovaujančiųjų kaltė buvo ir yra labai didelė.

Kas rezistencinių sluogsnių iš užsienio buvo stengtasi daryti aktyviajai rezistencijai nuo savižudybės sulaikyti, šiandien yra plačiai žinoma iš Daumanto knygos „Partizanai už geležinės uždangos".

Bet toms užsienio rezistencinių sluogsnių pastangoms nebuvo padėta, o kitu atveju net ir priešingai pasielgta — vietoje sulaikyti neprasmingą veikimą, gelbėti, kas dar galima buvo išgelbėti, nelaimingu būdu jis buvo dargi pakurstytas. Išdavos buvo skaudžios ir neapskaičiuojamai žalingos.

* * *

Partizaninėje veikloje Krašte nuo 1944 metų jau galima įžiūrėti kelias fazes.

1944-6 metais ji augo. Vyravo viltis, kad anglo-saksų bolševikų karas visvien greit kils ir okupacija bus neužilgo likviduota. Praktiškai partizaninis judėjimas buvo užjaučiamas ir remiamas visų gyventojų sluogsnių.

1946-8 metais vyko sunkios kovos ir partizaninio judėjimo naikinimas. Tačiau vis dar buvo tikima, kad netrukus ateisianti parama iš užsienio ir bus padėta okupantais nusikratyti.

Pradedant 1949 metais, jau žymus nusivylimas, išsisėmimas. Su žemės ūkio kolektyvizacijos įvedimu materialinė bazė partizaniniam veikimui keitėsi. Gyvenimas ir kartus patyrimas parodė, kad savomis jėgomis negalima okupantų užmačių sulaikyti, kad tų jėgų neužtenka savai egzistencijai patikrinti. Pasiimta klaidingą patiės judėjimo taktika ir okupanto sėkmingesnė akcija, tarptautinei situacijai praktiškai nesikeičiant, padėčiai Krašte evoliucijonuojant okupanto nustatyta linkme, baigė gesinti judėjimo likučių poreiškius.

Apie kiekvieną šių fazių, apie rodytą heroizmą, aukojimąsi, apie nepagrįstas iliuzijas, beviltiškas ir netikslingas pastangas (pav., sulaikyti kolektyvizaciją grasinant mirties bausme ūkininkams, verčiamiems stoti į kolchozus), apie didvyriškus veiksmus, klaidingą taktiką, užeinančios demoralizacijos žymes, vykdant nepateisinamus teroristinius aktus prieš savuosius, galima prirašyti ne vieną skaudžios, tragiškos, o drauge kokios didžiai mums brangios Lietuvos laisvės kovų istorijos puslapį.

PRAMONĖS KLAUSIMAIS

Dar prieš pora metų emigracinėje mūsų spaudoje, neretai atsakingų žmonių, kurie turėtų geriau tuos dalykus žinoti, buvo tvirtinama, kad okupantai bolševikai Lietuvos pramonės neatkuria, bet ją griauna, gabendami fabrikų įrengimus į Rusiją ir pan.

Tie spėliojimais pagrįsti tvirtinimai, neretai gal išdava nenoro stebėti ir tirti, kas iš tikrųjų šiandien vyksta okupuotame Krašte, pasirodė esą klaidingi.

Lietuvos, lygiai kaip Latvijos ir Estijos pramonės bolševikai netik nenaikina, bet ją pertvarko, plečia ir stiprina. Tai yra faktas, kurio tačiau, savaime suprantama, nereikia nei pervertinti nei paneigti. Savaime aišku, kad plėsdami ir vystydami pramonę okupuotame Krašte, bolševikai tai daro ne iš meilės lietuvių tautai ir ne iš nuoširdaus noro pakelti pramonės lygmenį mūsų krašte, kad ji juo geriau tarnautų lietuviams. Kaip kitais atvejais, taip ir šiuo, tai darydami, jie turi savo ekonominius, politinius bei strateginius savanaudiškus tikslus bei išskaičiavimus.

Iš pačių Lietuvos okupantų pareiškimų bei pasisakymų galima susidaryti šitokias išvadas: bolševikai plečia pramonę okupuotame mūsų Krašte, nes tai didina darbininkų skaičių ir yra jiems reikalinga politine prasme; patekdami fabrikinių komunistinių „jačeikų" įtakon, o be to, dėl patiės fabrikinio darbo sąlygų lengviau suorganizuojami ir sudrausminami, darbininkai pasidaro savotišku komunistinių kadrų rezervu. Okupavę ir aneksavę Pabaltijo valstybes, bolševikai padėjo visas pastangas sunaikinti jų buvusį ekonominį nepriklausomumą ir jų ūkį įjungti į Sovietų Sąjungos

ekonomiką, darant jį visiškai nuo tos ekonomikos priklausomą.

Pabaltijo tad valstybių pramonė kuriama ir plečiama, išeinant ne iš tų kraštų interesų, o iš Sovietų Sąjungos reikalų.

Jei Lietuvoje pramonės produkcija kyla, tai toli gražu nereiškia, kad jos gaminiai skiriami Lietuvai.

Lietuvos, kaip ir kitų Pabaltijo valstybių pramonė dirba Sovietų Sąjungai ir tos pramonės gaminiai siunčiami į Sovietų Sąjungą. Lietuvos pramonė, kaip ir visas Lietuvos ūkis, įjungtas į Sovietų Sąjungos ūkį ir sudaro jo dalį.

Pav., Kauno „Neries" fabrikas gamina mašinas Stalingrado hidroelektrinei, taipgi Stalingrado hidroelektrinės statybai Vilniaus mechan. fabrikas Nr. 1 gamina bokštinius statybinius kranus.

Pirmas Sovietų Sąjungoje pradėjo visai Rusijai gaminti universalinius elektrinius pateikonus Vilniaus fabrikas „Elfa". Vilniaus elektros skaitytuvų fabriko pagaminti skaitytuvai tarp kitko aptarnauja naujuosius Maskvos universiteto rūmus. Vilniaus baldų fabrikas gamina baldus Maskvoje statomam viešbučiui Kalančevskaja aikštėje, į Rusiją gabenami Kaune Aleksote statomi standartinio tipo mediniai namai. Pavyzdžių galima nurodyti labai daug.

Nereikia išleisti iš akių taipgi ir kito motyvo, dėl kurio bolševikų plečiama Pabaltijo pramonė. Lietuvos, Latvijos ir Estijos darbininkai yra kurkas geresni už Rusijos darbininkus. Tai verčia bolševikus tiek plėsti tiek naujas kurti kaikurias įmones Lietuvoje ir ypac Latvijoje.

Kita vertus, bolševikai siekia Lietuvą paversti mechanizuotu mėsos ir pieno gamintoju. Tam tikslui taipgi reikia sukurti pakankamai stiprią pramoninę ir energetikos bazę, paremtą daugiausia vietiniais ištekliais.

Todėl bolševikai plečia mėsos kombinatus, žemės ūkio mašinų gamybos įmones, elektros aparatūros ir motorų gamybą, fabrikinių staklių gamyklas, mineralinių trašų fabrikus, autoremonto dirbtuves daug platesniu mastu, negu tai buvo daroma prieš karą.

Štai kaikurios pagrindinės veikiančios įmonės okupuotame Krašte:

metalo pjaustymo staklių gamybos įmonė „Žalgiris" Naujoje Vilnioje,
skaitytuvų ir elektros įrengimų fabrikas Vilniuje,
elektros aparatūros fabrikas „Elfa" Vilniuje,
dažymo aparatų fabrikas N. Vilnioje,
žemės ūkio mašinų fabrikai Vilniuje ir Kaune,
medžio apdirbimo kombinatas N. Vilnioje,
turbinų ir mažų dinamo mašinų fabrikas „Apvija" Kaune,
dviračių fabrikas Šiauliuose,
auto padangų dirbtuvės Kaune,
popierio - celiuliozės kombinatas Klaipėdoje,
metalo gaminių fabrikas „Nemunas" Kaune,
liejimo ir mechaninio apdirbimo fabrikas „Neris" Kaune ir t.t.

Be to, šeši mėsos kombinatai (Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje, Tauragėje ir Klaipėdoje), trys cukraus fabrikai, 12 vidutinių ir stambių tekstilės fabrikų („Drobė" vilnonių audinių fabrikas, trikotažo fabrikas, „Kauno audiniai", „Jėga" trikotažo fabrikas — visi Kaune, „Verpstas" trikotažo fabrikas Šiauliuose, „Laisvė" vilnonių audinių fabrikas, šilkinių audinių fabrikas, „Sparta" kojinių fabrikas,—visi Vilniuje.) 6 stambūs ir vidutiniai kailių apdirbimo fabrikai („Vilkas" kailių siuvimo fabrikas, „Vitembergo" vardo kailių siuvimo kombinatas, „Vilo" vardo kailių fabrikas Vilniuje ir kt.) 6 odos ir guminės avalynės fabrikai („Inkaras" guminės avalynės kombinatas Kaune, „Eidukevičiaus vardo odos avalynės kombinatas Vilniuje, „Elnis" odos avalynės kombinatas Šiauliuose ir kt.).

Šiuo metu Vilniuje baigtas statyti konditerijos fabrikas „Pergalė", kuris savo gaminiais tures aptarnauti didelę Rusijos dalį.

1951 m. pabaigoje, įskaitant stambiausias geležinkelių depo dirbtuves, Lietuvoje veikė ca 150 vidutinių ir stambių įmonių, kuriose dirba nuo 100 iki 2000 darbininkų.

Ypač išplito statybinių medžiagų asortimentas: cemento, silikatinių plytų, standartinių medinių namų, stiklo, koklių, metalinių statybos detalių ir panašių gaminių. Pagal oficialius duomenis produkcijos apimtis asortimento atžvilgiu 1951 m. buvo pakilusi 187% palyginti su 1940 metais.

Kaip jau minėta, okupuotos Lietuvos pramonės plėtimo nereikia ir pervertinti. Nepriklausomoje Lietuvoje nuo 1930 iki 1939 metų pramonė irgi smarkiai kilo (1929 = 100):

1930	108,3%
1932	153,7 "
1934	166,5 "
1936	244,2 "
1937	272,0 "
1938	309,4 "
1939	354,2 "

Tačiau tai faktas, kad ir bolševikinėje Lietuvoje gyvenimas nestovi vietoje. Nors yra daug trūkumų, nors gaminių kokybė menka (daugiausiai dėl varžymosi įvykdyti su kaupu planą kokybė savaime nukenčia. Lemia skaičiai, ne kokybė), pramonė ir jos produkcija auga.

Kokios problemos ir kokie klausimai kyla ir kils ateityje ryšium su okupuotosios Lietuvos pramonės augimu?

Visų pirma čia būtų reikalinga rimta, specialisto sudaryta studija, surinkus visus galimus duomenis apie visas Lietuvoje veikiančias įmones ir jų produkciją, jų atitinkamumą Lietuvos ūkio reikalavimams, kad galima būtų ją palyginti su nepriklau-

LIETUVIŲ DARBININKŲ IŠTIKIMYBĖ TAUTAI

Šiame SANTARVĖS n-ryje, „Skaitytojų Laiškai" skyriuje, atspausdintas J. Plečkaičio iš Australijos laiškas, kuris reikalingas platesnio atsakymo ir paaiškinimo dviem sumetimais. Vienas, kad laiško autorius, atrodo, pats darbininkas, iškelia jautrų lietuvio darbininko ištikimybės savajai tautai ir jos valstybės nepriklausomybei klausimą, antras — faktas, kad tolimoj Australijoj gyvendamas, lietuvis drbininkas, eilinis SANTARVĖS skaitytojas, taip gyvai ir jautriai reaguoja į SANTARVĖS keliamus klausimus.

Tai džiuginantis reiškinys, rodąs skaitytojų domėjimąsi SANTARVE, jų gilinimąsi į jos keliamas, dažnai skaudžias Lietuvos ir jos laisvės kovos problemas ir gyvą jų reagavimą .

Gyvas ir apstus skaitytojų reagavimas ir atsiliepimai, kurių, deja, dėl aprėžtos vietos visų dėti neįmanoma, pateisina LRS-ės dedamas į SANTARVĖ darbą, pastangas ir aukas, o taipgi parodo, kad ji eina teisingu keliu. Tas reiškinys džiugina ir drąsina SANTARVĖS leidėjus, redakciją ir bendradarbius ir įgalina juos su dar didesniu pasiskyrimu dirbti pasiimtą darbą.

---

somos Lietuvos įmonėmis bei jų gamyba, ir išnagrinėti, kuria kryptimi būtų galėjęs nueiti nepriklausomos Lietuvos pramonės augimas ir kuria eina okupuotos Lietuvos pramonės augimas.

Savaime suprantama, ateities klausimų sprendimas priklausys nuo to, kada ir kokiomis sąlygomis Lietuva atgaus laisvę, kokie bus jos ekonominiai santykiai su kaimynais, pirmoje eilėje su Latvija ir Estija, ir iš viso, kaip bus tvarkomas visos Europos ūkis, pavergtąją Europos dalį išlaisvinus, pagaliau kokį ateities Rusija vaidins vaidmenį Europos ūkio visumoje.

Šiandien niekas į tuos klausimus atsakyti negali. Galima tik, pasirėmus nepriklausomas Lietuvos ir dabartiniais duomenimis, pasvarstyti įvairius galimumus.

Jei Lietuvos pramonė išliktų karo nepaliesta, svarbiausias klausimas bus jos atpalaidojimas nuo priklausomybės Sovietų Sąjungos ūkiui ir žiūrėjimas, kad to atpalaidojimo metu Lietuvos darbininkai galėtų būti be didesnių sukrėtimų pervesti iš sumažėjusių darbo sričių į kitas.

Kitas vėl klausimas bus šiandien pilnai suvalstybintos Lietuvos pramonės pertvarkymas kitokiais pagrindais. Visuomeninės, kooperacinės ar iš dalies privačios nuosavybės forma, valstybinio planavimo vaidmuo ir kt. klausimai bus reikalingi sprendimo ir jų tarpe svarbus bus klausimas pačių darbininkų vaidmens ir jų teisių naujai pertvarkytose įmonėse.

P. B.

J. Plečkaitis iš SANTARVĖS 1 n-ryje atspausdinto straipsnio „Kieno naudai dirba laikas" susidarė įspūdį, esą Lietuvos išdavikais ir okupantų pataikūnais laikomi kuone išimtinai darbininkijos atstovai.

Toks gerb. J. Plečkaičio įspūdis yra klaidingas. Mums malonu pabrėžti, kad laiško autoriaus tolimesnieji samprotavimai ir pareikšta nuomonė pilnai atitinka LRS-ės ir SANTARVĖS nuomonę bei pažiūras į šį klausimą.

„Kieno naudai dirba laikas" straipsnio mintys nebuvo straipsnio autoriaus kokie asmeniniai samprotavimai, bet faktinės būklės okupuotoje Lietuvoje ir skaudžios jos raidos atvaizdavimas. Tai toli gražu nereiškė Lietuvos gyventojų sluogsnių skirstymą pagal jų ištikimybę ar neištikimybę tautai. Kaip visai teisingai J. Plečkaitis pastebi: „tik Kraštui atgavus laisvę, pamatysime, iš kurios visuomenės dalies daugiausia žmonių nuplaukė pasroviui".

SANTARVĖ iš viso jokiu atveju nedrįstų vieną ar kitą gyventojų sluogsnį Krašte pakaltinti išdavikiškumu.

Visų pirma, ji tvirtai laikosi nusistatymo, kad žmogus turi būti tol laikomas nekaltas, kol jo kaltės nebus nepriklausomo Lietuvos teismo įrodytos. Antra — Lietuvos okupacija yra skaudus faktas, trunkąs jau nuo 1940 metų, ir savo žiaurumais, nesiskaitymu su elementariausiomis žmoniškumo, asmens ir jo teisių gerbimo dėsniais pranešа visas kitas žinomas okupacijas. Tad kas šiandien, užsienyje būdamas, gali spręsti, kokios sąlygos ar aplinkybės privertė tuos ar kitus asmenis, ar net, leiskim, ir ištisus gyventojų sluogsnius, pasielgti vienaip ar kitaip, tą ar kitą kelią pasirinkti? O juk praktiškai, tai Krašte jokio pasirinkimo iš viso neturima. Reikia tik įsivaizduoti milžiniškos sovietinės mašinos fiziškai ir dvasiškai triuškinamą tautą. Tik laisvei išaušus, patys Lietuvos žmonės, Krašte išgyvenę okupaciją, galės būti teisėjai sau ir kitiems. Kas šiandien, užsienio akimis žiūrint, galėtų būti laikomas pataikūnu ar prisiplakeliu, galbūt ateityje išryškės, kaip buvęs tikras patriotas.

Sovietinio režimo girnos mala be atvangos ir liečia lygiai visus — inteligentus, darbininkus, ūkininkus, jaunimą. Ko sumalti neįstengia, tuos sunaikina, sutriuškina. Tačiau sovietinis malūnas nesiremia vien tik teroru. Jis naudoja ir kitas, gudresnes priemones, vienodai veikdamas tiek inteligentus, tiek darbininkus, tiek ūkininkus. Režimas stengiasi iš visų jų tarpo, ne vien tik iš darbininkijos, sudaryti privilegijuotą sovietinės visuomenės luomą, kuriuo galėtų atsiremti. Tam sovietinis režimas siekia suskaldyti patriotinę lietuvių visuomenę, kuri, daugiausia kilusi iš ūkininkijos, buvo gana vienalytė ir vieninga.

Lietuvos darbininkas irgi yra daugiausia kilęs iš tos pačios ūkininkijos ir gal labiau negu kitur, yra suaugęs su savo tautos visuma. Todėl ir klasinis pasiskirstymas Lietuvoje nebuvo toks ryškus, kaip kitur. Daugumas lietuvių darbininkų buvo ir tebėra pirmoje eilėje lietuviai, ištikimi savo tautos nariai, besirūpiną ir begyveną skaudžiomis tautos problemomis, kaip ir visi lietuviai patriotai.

Rezistencinį darbą Krašte dirbusių LRS-ės narių patyrimas rodo, kad kaip tik darbininkų tarpe jie rasdavo labai didelį pritarimą ir paramą. Kaip tik darbininkijos tarpe jie rasdavo neretai stebinančių savo didžiu patriotiškumu ir tautiniu samoningumu kovotojų, kurie labai dažnai iš viso nenorėdavo būti išskiriami, lyg kokia atskira lietuvių visuomenės klasė.

J. Plečkaičio teisingai pastebima, kad Lietuvos darbininkija šiandien galbūt yra labiausiai prievartaujama, nors nėra įmanoma susaistyti, daugiau ar mažiau už inteligentiją.

Ir nors sovietinių girnų svoris didžiai spaudžia Lietuvos darbininkiją, nėra jokių duomenų abejoti, jog darbininkijos masė yra lietuviškai nusistačiusi ir Lietuvos laisvės išsiilgusi, drauge svajodama apie socialinių santykių ir socialinio teisingumo tinkamą sutvarkymą ateities Lietuvoje.

Netenka abejoti, kad Lietuvos darbininkas ateities išlaisvintoje Lietuvoje nemaža dalyku norės matyti įgyvendintu geriau ir teisingiau, negu jie buvo Nepriklausomybės laikotarpiu.

Bolševikinis režimas paliks tautos kūne ir dvasioje žaizdų. Gal gilių ir skaudžių. Tačiau tautai laisvę atgavus, tos žaizdos gal gys greičiau ir lengviau, negu šiandien galime tikėtis. Kita vertus, betgi, aišku, kad išgyvenes bolševikine priespaudą, lietuvis darbininkas išeis į laisvę labiau įsisąmoninęs savo teises, savo padėtį lietuviškoje visuomenėje, savo visuomeninę atsakomybę tautoje. Tad ir tautos reikalų sprendime jis svers daugiau, negu anksčiau.

Red.

ŽINIOS

KAUNO MEDICINOS INSTITUTO MOKSLO PERSONALO SUDĖTIS

Kauno Medicinos Institutas bolševikų įsteigtas 1951 metais, uždarius Vytauto Didžiojo Universitetą ir jo Medicinos Fakultetą pavertus atskiru institutu.

Čia pateikiame šio Instituto dėstytojų sąrašą, kuris, deja, nėra pilnas.

Instituto direktorius: prof. Juozas Kupčinskas.

Profesoriai: B. Abraitis, Kazys Gribauskas, Lazarius Gutmanas, Vladas Lašas, Pranas Mažylis, Jonas Šapauskas, Benediktas Šaulys.

Docentai: David Chlebanov, Stefa Gruodytė, Pranas Gudas-Gudavičius, Zigmas Januškevičius, Vytautas Jaškis, Jonas Jaržemskas, Janina Lašienė, Andrius Matulevičius, Leonas Miševičius, Jonas Nainys, Juozas Nemeikša, Telesforas Šurkus, Andrius Tumas, Aleksas Vileišis, Alfonsas Žiugžda.

Karinį apmokymą dėsto gen. Vitkauskas.

Intitute trys skyriai: Medicinos, Stomatologijos ir Farmacijos.

ŽEMĖS ŪKIO AKADEMIJOS MOKSLO PERSONALO SUDĖTIS

Buvusioji Dotnuvos Žemės Ukio Akademija šiuo metu yra Kaune, buv. Žemės Ūkio Ministerijos rūmuose, Kęstučio (dabar bolševikų pavadinta Gorkio) gatvėje.

Akademijos pastatai Dotnuvoje karo metu sugriauti. Dotnuvoje veikia tik Selekcijos stotis, kurios direktorius yra Jonas Bulovas.

Žemės Ūkio Akademijos sudėtyje yra 7 fakultetai: Žemės Ūkio mechanizacijos, Agronomijos, Žemės Ūkio Ekonomikos ir Organizacijos, Žemėtvarkos, Hidromelioracijos, Miškų Ūkio Mokslų ir Pieno bei Pieno Produktų Technologijos.

Akademijos rektorius — Matas Mickis, prorektorius — Boris Sprink, prorektorius administracijos ir ūkio reikalams — Kazys Banys.

Katedrų vedėjai: Bronius Baginskas, Pranas Bitinaitis, Kazys Brundza, Vladas Butkus, Petras Butrimas, Mykolas Jankauskas, Michail Jumašev, Jonas Krikščiūnas, Vytautas Kuprėnas, Stasys Mastauskis, Juozas Petraitis, Viktoras Ruokis. Benediktas Radvila, Pranas Svetka, Piotr Šipenko, Alfonsas Šidleris, Stasys Vičas.

Docentai: Jurgis Banaitis, Jonas Čičys, Viktoras Juozapavičius, Antanas Orensas, Erikas Purvinas, Povilas Šklerius, Mykolas Skripkūnas, Petras Vasiniauskas.

Sąrašas nepilnas.

IŠ NETOLIMOS PRAEITIES

„PAŠTAS" SOVIETINIAME KALĖJIME

PABALIETIS

Kiekvieną rytą, važiuodamas į fabriką Londone Hammersmith požemio stotyje, turiu keisti traukinį. Ten, toje stotyje, visada matau „Daily Worker" laikraščio pardavėją. Pardavėjas, kaip pardavėjas: su raudonu kaklairaiščiu ir su tokiu pat laikraščiu. Bet, visdėlto, visada jis verčia mane minutę stabtelėti ir apsidairyti, tarsi, štai, iš už kampo tuojau pat išlys enkavedistas ir pasakys:

— N a, s a b i r a i s i a !...

Tik, kai vietoje enkavedisto pamatau malonų, ramiai vaikštinėjantį šešiapėdį britų policininką, nurimstu ir, eidamas pro raudonąjį pardavėją ir tokį pat laikraštį, dėl visa ko užkalbinu raudonkaklį:

— I s S t a l i n r e a l l y d e a d ?...

Pradžioje jis labai nusiminusiu balsu šią liūdną žinią patvirtindavo, ir aš jam sakydavau:

— T h a n k y o u v e r y m u c h i n d e e d...

Dabar susipažinom... Nebekalbam. Abu įsitikinome, kad Stalinas iš tikrųjų i s d e a d ! Aš nebekalbu iš sielvarto, anas iš džiaugsmo... Nors ir esu dabar jau pažįstamas su to laikraščio pardavėju, nors ten ir vaikštinėja ramusis tvarkos saugotojas, vis dėlto, kai tik matau laisvai platinamą šį raudonosios idėjos laikraštį, visada prisimenu, kaip, anuomet, būdami 1940—1941 m. Kauno kalėjime, apsirūpindavome to laiko vietos spauda.

Žmogui, patekusiam į sovietinį kalėjimą, nepaprastai rūpi ne tik tai, kas su juo atsitiks rytoj — sušaudys? įgrūs į karcerį?, bet taipgi ir tai, kas vyksta už kalėjimo sienų? Politinis kalinys sovietuose, pirmoje eilėje kuo stropiausiai izoliuojamas nuo gyvojo pasaulio. Peržengęs kalėjimo vartus, jis apie likusįjį pasaulį žino tiek, kiek maždaug mes dabar žinome apie pomirtinį gyvenimą... Pirmomis dienomis, o kaikuriems ir pirmaisiais metais, neleidžiama susidurti su kitais kaliniais, esančiais bendrose kamerose. Tik po to, kai kalinys nuodugniai ištardomas, palaikomas ilgesnį laiką karceryje ir vienukėje, kai visiškai įsitikinama, kad jis nepavojingas turimomis žiniomis, kai jam įskiepijama neviltis kada nors gyvam išeiti, jis įleidžiamas į kamerą, kurioje kalinami keli, keliolika ar net keli šimtai politinių kalinių.

Po septynių dienų karcerio ir 3 mėnesių vienukės, vieną 1941 m. ankstyvo pavasario naktį buvau iš vienukės perkeldintas į bendrą kamerą. Skudurais apsituloję kūnai, lyg derlingo lauko pėdai, gulėjo vienas prie kito. Atsigulti, atrodė, čia ir katei nebūtų vietos. Tik šiek tiek jos buvo prie pat durų, kur stovėje dvokianti skardinė. Čia ir nutariau surasti guolį. Bet, vos durims užsitrenkus, pakilo pėdų galvos, ir po trumpo susipažinimo, atsirado ir man vietos „miegamajame". Kalininiai, pasirodo, pagal reikalą moka „išsipūsti" ir pagal reikalą taip susitraukti, kad atsiranda vietos naujai atvykusiam. Nebūtina, pvz., gulėti plačiai, t.y., ant nugaros — užima daug vietos. Galima juk patogiai ir ant šono atsigulti: tada tik pusė tiek grindų ploto tereikalinga...

Tą patį rytą, saulei tekant, kameros, „sugulovai" jau buvo viską iš manęs išsiurbę, ką jiems galėjau papasakoti, kaip „šviežiai iš laisvės" atėjęs. Prieš pat „ruošą" „telegrafistas" mano atneštąsias žinias morzės pagalba perdavė kaimyninėms kameroms. Jis dirbo taip mikliai ir įgudusiai, lyg tuo amatu būtų vertęsis keliolika metų.

— Perduok, kad šiandien bus paštas, — įspėjo telegrafistą kameros vyresnysis.

— Jūs gaunate laiškus? — paklausiau draugo, nepaprastai nustebęs tokia neįprasta kalėjime žinia.

— Ne, mes tik ekspedijuojame laikraščius...

— Gaunate laikraščius?! Tai kodėl aš per tris mėnesius nė vieno negavau?

— Ne visada ir mes gauname... Kartais pavyksta mums net keletą egzempliorių sumedžioti. Tada, nors imk ir skelbk prižiūrėtojui: — šios dienos „Tarybų Lietuva"! —

juokėsi iš manęs, naujoko, kameros draugai.

Nediskretiški senieji kameros gyventojai papasakojo, kad „paštą“ gausime, kai mūsų celei ateisianti eilė eiti į ruošą, kuriai jie ėmė tuojau pat rengtis, pasirūpindami „vizitkomis“. Jie plėšė gabalėlius medžiagos nuo autų, marškinių, nosinių ar rankšluoščių. Popieriaus tokiems reikalams galėjo turėti tik prižiūrėtojai ir kiti išrinktieji partijos žmonės. (Štai, kad tada būtume turėję nors vieną egzempliorių „Daily Worker“!..)

Pagaliau atėjo mūsų eilė. Žąsele išsirikiavę, sunėrę rankas, lydimi dviejų prižiūrėtojų, suėjome į erdvią prausyklą, kur palei vieną sieną kiurksojo ilgas skardos lovys su keliolika vandens kranų, o priešingoje pusėje cemento grindyse juodavo didelės skylės.

Ruoša buvo vienintelė pramoga kalinių gyvenime: maža to, kad čia buvo tokia gėrybė, kaip vanduo; čia buvo galima balsiai kalbėtis, švilpauti, apsiprausti ir atsigerti vandens tiek, kad užtektų iki vakaro. Žodžiu, čia buvo „laisvė“. Tokios „laisvės“ laikas priklausydavo nuo to, kiek kalinių buvo įleidžiama kombinuoton prausyklon, ir nuo to, kiek joje buvo skylių. Mūsų buvo tada 26, o skylių — 9. Kiekvienas kalinys turėjo teisę užgaišti iki trijų minučių. Vos įėjęs, tuojau ėmiau dairytis, kurgi jie turi tą pašto dėžutę? Laukti ilgai neteko: dalis mano draugų puolė prie skylių, kiti prie kranų, o patys augštieji susimetė prie durų į kupetą, užstodami duryse esantį langelį — „valčoką“. Nustebau, pamatęs, kaip vienas, pats ploniausias ir liekniausias kameros kalinys, nusiėmęs marškinius, užuot tūptelėjęs, išsitiesė ant cementinių grindų, kišdamas skylėn pliką ranką.

— Nepasieksiu... Atoslūgis, — kreipėsi jis į čia pat stovinčius draugus, vis stengdamasis kuo giliausiai įkišti ranką.

— Nuleisime. Vyrai, užstokite gerai duris!

Lieknusis nusimovė kelnes. Du jo draugai, paėmę jį už kojų, nuleido skylėn, patys visiškai priklaupdami prie jos. Po minutės atsargiai iškeldino „narą“, kurio rankose buvo keli suglamžyti, mėšlini laikraščio gabalai. „Naras“, įmetęs į lovį popiergalį, pribėgo prie vienos skylės, ir nuvaręs tupinti, sako:

— Ties šita vieta mačiau pusę laikraščio. Nuleiskite.

Jis vėl dingo cemento grindyse, o virš skylės matau tik jo baltas pėdas, kurias laiko stiprios keturios draugų rankos. Jis vėl greit pasirodo paviršiuje ir šį kartą jo rankose visas lapas „Tarybų Lietuvos“. Su šitokiu grobiu jis bėga prie kranų ir atsargiai plauna, o kiti skubiai džiauna laikraščio skutelius ant seniai nekūrenamo radiatoriaus.

— Tol, kol mus pačiups, šitokiu būdu mes gauname „paštą“. Matai, tomis išvietėmis naudojasi prižiūrėtojai ir kiti kalėjimo pareigūnai, dažnai palikdami skylėse ne tik „Tarybų Lietuvą“ ir „Tiesą“, bet kelis kartus užtikome „Pravdos“ lapus, o jie mums labai vertingi, nes iš jų galime mokytis rusų kalbos, — paaiškino man vienas kalinių, šluostydamasis neseniai nusimautais marškiniais.

— Neužstokite „valčoko“! — šaukė prižiūrėtojas, pravėręs duris.

— Negi skylėn sulysime! — atsikirto nuo krano liesusis, prieš minutę iš ten išlindęs.

Greit pasibaigė „laisvės“ laikas ruošoje. Grįžtame į kamerą. Jokio sujudimo, nei grupavimosi. Kiekvienas sėda ant žemės, savo kampe. Tik man vienam širdis šokinėja: — ką ten iš tų lapelių galima bus išskaityti, sužinoti?

— Grįžus iš prausyklos, prižiūrėtojas arba vyresnysis dabar iš pasalų kelis kartus žiūrės pro „valčoką“. Jie seks, ar mes ką nors nepatyrėme, ar neradome kokių ženklų, paliktų mums prieš mus buvusių kamerų. Vėliau, kai išdalins duoną, jie taip pat truputį nurims. Tada galėsime paskaityti ir „laikraščius“, — moko mane plienietis studentas technikas, patekęs į kalėjimą už tai, kad jo tėvas buvo nuovados viršininkas.

— Šluotą duokit! — šaukia prie durų stovįs prižiūrėtojas.

Durims užsitrenkus, mano kaimynas sako:

— Ta pačia šluota naudojasi visas skyrius. Vakar sumedžiotus laikraščio gabalus įrišome į ją. Kai mūsų kaimynai ją gaus, jie ten ras ir „spaudos“. Per kelias dienas šios šluotos pagalba mūsų prižiūrėtojas išnešioja „paštą“ visoms šio skyriaus kameroms.

KULTŪRINĖMIS TEMOMIS

GONDINGA IR VADUVOS KOVOJE PRIEŠ CARIZMĄ

K. BARĖNAS

(Šviesiojo Vaižganto mirties dvidešimtmečiui paminėti)

Kovotojams už laisvę nėra tinkamo užmokesčio; niekas kitokio ir nelaukia, kaip tik pačios laisvės. Kokie niekai prieš ją visi žemės turtai ir prižadai! Kurgi ta galybė, kuri sustabdytų tautą, pradėjusią ką mylėti ir ko trokšti?

(Vaižgantas, „Pragiedruliai", II t., 49 psl.)

Savo „Pragiedruliams" Vaižgantas dar davė patį knygos turinį aiškiau nusakančią paantraštę — „Vaizdai kovos dėl kultūros" (ta paantraštė kažkodėl praleista 1948 m. Vokietijoje „Aistios" išleistuose „Pragiedruliuose"). Iš tiesų Vaižgantas šiamte didžiajame savo kūriny lietuviškosios buities fone vaizduoja lietuvių kovą už savo teises, raštą, žemę, laisvę — rusiškojo carizmo priespaudos laikus, pradėdamas retais lietuviškųjų reikalų judintojais, retais draudžiamųjų leidinių skaitytojas ir baigdamas dideliais jų būriais, aktyviu ir organizuotu pasipriešinimu, tikru revoliuciniu bruzdėjimu, kurį isterikon krintanieji okupanto žandarai malšina, suiminėdami įtariamuosius būriais.

Kur visa tai vyksta?

Rašytojas, kad ir trijuose tomuose, nepajėgė apimti visos Lietuvos, nes tai neįmanoma. Jis rodo du Lietuvos kampelius: žemaitiškąją Gondingą ir aukštaitiškąjį Vaduvų kraštą, gerokai skirtingus savo buitimi ir paveldėtąja kultūra, bet abu giminingus, abu turinčius ir vis beplėčiančius ryšį, nes kova reikalauja šitai, abu vis labiau įsijungiančius į kovą.

Gondingoje iš pradžių, rodos, tėra du stambūs lietuviškojo judėjimo šulai — daktaras Gintautas ir kunigas Vizgirda, kurie iš pradžių dirba kas sau, neturėdami net ryšio. Gintautas ir į bažnyčią retai teužsuka (klebonas vargsta besiteisindamas dėl jo, nes tas net velykinės neateina), o vikaras Vizgirda taip pat nejieško draugystės pirmasis. Iš tiesų jie ne vienai net slaptai organizacijai priklauso ir kiekvienas dirba savais būdais pagal savo programas.

Gintautas, baigęs mokslus, buvo gerai įsitaisęs Rusijoje: jam, gabiam psichiatrui, šypsojos profesoriaus vieta, nes jau buvo išrinktas į mokslo personalą ir skaitė paskaitas. Tik jis besąs sudarytas iš tokios medžiagos, kaip ir visi tie istoriškieji Lietuvos veikėjai, kurie baigė mokslus, taikstėsi įsikurti kur nors nežymiame Lietuvos užkampyje (ar Vilniuje) ir iš ten bandyti dirbti lietuvišką darbą. Metęs visas šviesias ir viliojančias ateitis, jis įsikūrė Gondingoje, dirbo daktaro darbą, neblogai vertėsi, bet kartu neužmiršo, ko į šį kampą atvažiavęs.

Iš pradžių jis vienui vienas. Turi jis ryšį su kontrabandininku „kunigo tėvu" ir per jį susisiekia su lietuviškąja spauda Prūsuose (pats gauna jos, nurodo, kam kitur nugabenti, ir parašo „Varpui"). Bet Gintauto veikla šakota. Sakytume, spaudos reikalas jam ne tik ne vienintelis, bet gal net antraeilis, nes pirmiausia jam rūpi žmonės ir žemė, kuri slysta iš lietuvių rankų, o spaudos platinimo darbą netrukus perima kiti, šitam gal net tinkamesni žmonės (Nepalys Šešiavilkis, senis Knistautas).

Taip mes anuomet apsirūpindavome „spauda" sovietinio rojaus kalėjimuose. Nemanau, kad ir dabar mūsų broliams, patekusiems į tuos pačius kalėjimus ir fortus būtų kitokia dalia.

Rytoj rytą aš vėl matysiu Hammersmith požemio stotyje raudonųjų dienraštį, kurs skelbia pasauliui, kad tik Sovietų Sąjungoje ne tik laisvieji pilieėiai, bet ir kaliniai yra laikomi kultūringoje aplinkoje, aprūpinami moksliniais veikalais ir vienintele pasaulyje teisybę skelbiančia tarybine spauda. Gal ne baimės, bet šito baisaus melo pritrenktas, vėl turėsiu minutę stabtelėti ir akimis ieškoti augaloto britų „bobby"...

O žemė slydo iš rankų, bent toks pavojus jai grėsė. Bankams praskolinti dvarai eidavo į varžytynes, ir rusiškasis Valstiečių Bankas, skirtas Lietuvai kolonizuoti, rusinti ir pravoslavinti, pirmoje eilėje rėmė rusų įsikurdinimą ir darė jiems visokias lengvatas ir nuolaidas. O Lietuva liks Lietuva, jei ten bus lietuvių, todėl Domininkas Gintautas rūpinasi, kad nepatektų į rusų kolonistų rankas Santeklių Sviestavičiaus žemės, kurių jis beturįs net kelis tūkstančius dešimtinių, vis labiau praskolinamų ir laukiančių, kada ateis varžytynės. Pats jis daro, ką gali, kad tos žemės patektų į lietuvių rankas, bet žmonės vis galvoja, kad jiems per brangu, jie taip pat pribijo žemės pirkimą varžančių įstatymų. Šitie rūpesčiai dėl žemės jį priverčia ieškoti draugų ir talkininkų net tarp tų žmonių, kurie šiaip jau turi visiškai kitus rūpesčius: Gintautas užmezga artimesnę pažintį su senu klebonu, kuriam vienas vienintelis dalykas — tai bažnyčia terūpi. O suartina tuos žmones bendras priešas: tas pats okupantas rusas spaudžia katalikų bažnyčią, ruošdamas kelią cerkvei, tas pats duoda lengvatas rusui pirktis žemės Lietuvoje, varžydamas lietuvį. Šitoks galvojimas nuveda Gintautą pas kleboną, ir jo spėjimo būta teisingo: klebonas išdeda jam „pergeltos širdies aimaną dėliai kunigų varžymo, jų pasportų, baudimų, paniekinimų, dėliai sunkenybių gauti leidimą bažnyčioms ir trobesiams taisyti“. Kai Gintautas savo ruožtu supažindino jį su rusų planais ir valstybiniais kapitalais Lietuvai rusinti ir pravoslavinti, cerkvėms ir žemės ūkio mokykloms statyti, klebonas ima laužyti rankas: kas daryti, ar į Ameriką važiuoti? Gintis! tai Gintauto atsakymas, nes žemė — gyvybės šaltinis; raginti valstiečius pirkti tą bajorų nebebranginamą žemę. Šituo būdu jis susiranda klebono asmenyje patį tikrąjį talkininką, nes šis, nuolat susieidamas su parapijonimis, nebepraleidžia progos savo ganomiesiems atverti akių. O šitos giminingos veiklos padariniai buvo aiškūs ir šviesūs: Senteklių Sviestavičiaus dvarų žemes suglobė sau lietuviai — Šešiavilkis, Vidmantas, bajorėliai Lepukas (Margevičius) ir Perdukas (Žiburevičius) ir kiti.

Pats Santeklių ponas, Algirdas Sviestavičius, Vaižganto rodomas bekildinančiu save iš kunigaikščių giminės, net labai senos. Šitas tai gana jaunas žmogus, turįs agronomo diplomą, „Pragiedruliuose“ būtų lyg ir atstovas tos bajoriškosios Lietuvos, į kurią jau su šypsena žiūri ir pats Vaižgantas ir jo knygos žmonės. Įsikabinęs savo kunigaikštiško titulo, jis viena bežinojo: gyventi bet kokia kaina taip, kad galėtų pateisinti savo bajoriškąjį kilimą. Todėl jis, niekur pats piršto nepridėdamas, apsistatęs savanaudžiais ūkvedžiais, tesirūpino tik pinigais ir vien pinigais, nes be jų, kai iš žemės nemokėjo nieko išsunkti, negalėjo pagal savo poniškumą tinkamai švaistytis. Dėl to jo praskolintos žmės atsidūrė varžytynėse. Rusai kėlė kainas, o už lietuvių pečių stovėjo Gintautas ir savuosius ragino nepasiduoti. Šitas Gintauto pramatymas įvyko, lietuviai paklausė jo, ir ne tik žemė liko lietuvių rankose, bet dar Santekliuose įsikūrė naujų žmonių, kurie šiaip ar kitaip įsijungė į tą kovą už kultūrą, Vaižganto vaizduojamą knygoje.

Turėdamas ir šiaip gana rūpesčių, Gintautas nepalieka nė išvaržytojo Sviestavičiaus savo valiai. Tam pinigą medžiojusiam ir dvarus iš savo rankų paleidusiam tituluotam agronomui beliko tik penkios dešimtys dešimtinių žemės, ir tas žmogus, apimtas nevilties, jau buvo bededas revolverį prie smilkinio. Gintautas jį išjudina, aprūpina dar pinigais, kiek jų reikėjo pradėti kurtis ir statytis likusiame plote, nes susibaudėlis inteligentas lietuvis negali leisti žūti kitam naudingam inteligentui — agronomui. Ir Sviestavičius atgijo. Ne tik atgijo, bet, metes įprastinę maldelę apie didžiūniška savo kilme, įsijungė į gyvųjų žmonių būrį. Tai jis deklamuoja: „Lietuva, pamirštoji mano Tėvyne! Leisk man tau nors gale amžiaus patarnauti! Aš visa save nuo šiol paveda Tavo liaudžiai — galybei, tam tikrajam Tavo vadui!“ Tai jis kartu su jaunimu traukė jau lietuvišką dainą, pritrūkes žodžių nors energingais ranku mostais įsijungdamas į audringą ritmą, jis, Sviestavičius, atgijęs Lietuvos vaikas.

Sunyko Sviestavičiaus žemės, bet jas paėmė lietuviai, kurių dalis įsijungė į kova už kultūrą. Senis Vidmantas atsikėlė su dukterim gydytoja, kuri, atsisakiusi progos lengviau pelnytis duoną ten, kur mokėsi, Gintauto kviečiama, atvyko daržininkauti — kelti apylinkės ūkinės kultūros. Kitas čia atsikėlė veržlus žmogus — tai Šešiavilkis,

savo Vaduvose darbštumu ir rizika padoriai prasigyvenęs. Naujai pirktąjį dvaro centrą pavedęs vyriausiajam sūnui, paleidęs malūną dukters ateičiai aprūpinti, keltą per upę atiduoda jauniausiajam, Napaliui, kuris, dar senojoje gyvenvietėje pats daug skaitęs draudžiamųjų raštų ir vadovavęs jaunimui, Gondingoje dar labiau įsitraukia į darbą ir išeina čia į tikruosius Gintauto pagalbininkus — ryšininkus tarp vadovaujančiųjų ir vadovaujamųjų, nes pats Gintautas negalėjo padaryti tai, ką jaunasis Šešiavilkis, kasdien buvojęs jaunimo būryje. Čia jis veikia jau savo galva ir išmanymu, savais metodais. Jo, o ne Gintauto ar Vizgirdos iniciatyva dalis apylinkės jaunimo išmoko rašyti, nors jis pramanus ir kasdieniame darbe, toks pats, kaip ir tėvas.

Į šitą gondingiečių carizmo priešininkų, arba Gintauto giminių, būrį reikia įskaityti ir du miestelio žydus — Seligmaną ir Šumacherį, kuriuodu ne tik dalijosi su daktaru naujienomis, bet visu savo temperamentu keikė rusiškąjį monarchizmą už visas žydams daromąsias blogybes. Šitie „giminės" su daktaru pasikeisdavo slaptąja literatūra. O kai teko gelbėti kunigą Vizgirdą, per „menkininkų" neapdairumą beįkliūvantį su dideliais kiekiais knygų ir laikraščių, Šumacheris sugraibstė viską ir paslėpė žydkapiuose, o pats dar, gindamas slaptąją vietą nuo smalsių akių, sukėlė tokį triukšmą, jog čia kažkas išniekinęs jo tautiečių kapus, kokį tik sugeba sukelti gudrus slaptųjų darbų dalyvis žydas.

Ilgainiui daktaras susigiminiavo susibičiuliavo ir su kun. Vizgirda, antruoju Gondingos veikėju. Skyrė juodu organizacijos ir pažiūros, bet vienas tikslas buvo toks didelis ir toks bendras, kad jie tarpusavyje neturėjo progos net prisiminti skirtumų: juos sujungė kova prieš carizmą. Ta didelė abiejų vyrų bičiulystė užsimezgė ir susicementavo prieš pat Gintauto, Vidmantaitės ir Napalio Šešiavilkio areštą ir ištrėmimą (Vizgirdai tuomet suvaržė laikinai judėjimo laisvę).

Vizgirda Gondingoje pakeitė ištremtąjį Gintautą. Bet tuomet, kai rašytojas mus perkelia į Vaduvų kraštą, pasipriešinimo judėjimas vis stiprėjo; buvo ryšys ir su Gondinga, su jos vadais.

Kai organizacijų atstovų slaptame susirinkime svarstomas Aggiejevo klausimas, Gondingai jame atstovauja Žaltvykštis-Mendelis, pradžioje matytas paprastu kontrabandininku, o į galą išaugęs, sakytume, į profesionalą kovotoją ir agitatorių.

Vaduvas pasiekdavo ir pats Vizgirda, kilimo vaduviškis. Vienas toks jo pasirodymas būdingas jau vien tuo, kad iš jo mes sprendžiame, kiek ten jau būta visais atžvilgiais patikimo jaunimo, pradedant pusberniais ir bernais, baigiant gimnazistais ir studentais, dirbančio slaptąjį lietuvišką darbą. Šito susitikimo metu kun. Vizgirda parodė taip pat savo veiklos būdus. Žinia, kad jaunimas mėgsta iškilmes, priesaikas. Vizgirda, pasinaudodamas tuo, kad jo viešėjimo proga buvo sumanyta kelti avilys, pašventinęs jį išdavė paslaptį: jame bus laikomos „prūsinės" bitės, kurios kandžioja rusus, vadinas, draudžiamoji literatūra. Po savo kalbos jis dar paklausia, kas iš nemažo dalyvių būrio norėtų atsimesti nuo tokios bičiulystės, ir po to visi iškilmingai prisiekia.

Čia, Vaduvose, taip pat užtinkame ne vieną organizaciją, nes jau Vaižganto rodomieji Taučius ir Niaura iš pačios prigimties yra gavę visiškai kitokią dvasinę struktūrą, kuri juos kiekvieną verčia kitaip žiūrėti į pasaulį, taigi turėti savo pasaulėžvalgą, tad jie neišsitenka viename ideologiniame rate, išlikdami vis dėlto geriausiais draugais ir sutardami dėl kovos prieš carizmą.

Kai šitie du jauni žmonės jau studentauja, Vaduvų krašte išaugęs tikras revoliucinis judėjimas su slaptais susirinkimais, sutartiniais slaptažodžiais, net ištisomis konferencijomis sunkiai prieinamose vietose, su slapyvardžiais sekamiems veikėjams slėpti. Tuomet aiškėja, kad Vaduvose veikia visa eilė slaptų organizacijų, nebe tik ta pora, kurioms Gondingoje priklausė Gintautas (sietyninkai) ir kun. Vizgirda (sargiečiai). Dabar jau yra tūtinai, saulėgražininkai, bičiuoliai, papartininkai, žaltvykščiai, ir visos tos organizacijos mezga ryšį ir bendruose atstovų susirinkimuose aptaria, ką daryti su bjauresniaisiais rusų valdininkais. Pasipriešinimas jau taip sustiprėjęs, kad antstoliui Aggiejevui slaptosios organizacijos skelbia mirties sprendimą už sauvaliavimą ir žiaurumus, nors ir ne pačios savo narių rankomis įvykdo.

Judėjimas buvo jau pasiekęs tokį laipsnį, kad miestelyje apstumdomas ir apausiuojamas Aggiejevas. Kai pirmaisiais judėjimo

MARIE UNDER

(Estų poetės sukakties proga 1883 — kovo m. 27. d. — 1953)

ALEKSIS RANNIT

Šiaurės kraštai yra pagarsėję žymiomis rašytojomis. Moteris rašytoja šiaurėje užkariavo sau moters kūrėjos egzistenciją su didesniu pasisekimu negu pietuose. Drauge su garsiais Sigrid Undset ir Selma Lagerloef vardais skandinavų kritika lygiagrečiai iškelia vardą žymios estų poetės - Marijos U n d e r.

Marie Under (skaityk: Marije) gimė 1883 m. kovo m. 27 d. Tallinne, kur jos tėvas buvo liaudies mokytojas. Baigusi vokiečių gimnaziją, Marie Under dirbo estų laikraščio „Teataja" redakcijoje. Ištekėjusi apsigyveno Maskvoje, o 1906 m. vėl sugrįžta į Tallinną. Pirmieji poetiniai bandymai M. Under spausdinami laikraščiuose „Postimees" ir „Uudised"; o pirmame literatūros ir meno almanacho „Noor Eesti" (Jaunoji Estija") numeryje buvo atspaustas jos eilėraštis „Motinos daina", kuris priklauso

---

metais Gondingoje pasigirsdavo daina, tai ir tiek užtekdavo žandarams sujudinti, net nuoširdžiau traukiamoji daina būdavo įtartina ir į ją būdavo žiūrima, kaip į maišto reiškinį. Kas, tris veikėjus išgabenus, vyko Gondingoje, mes nebežinome, nors galime šiek tiek numanyti, nes vien draudžiamosios literatūros, net kol Gintautas dar nebuvo suimtas, galėjai gauti pas jo tarnaitę Oną, jos tėvą, darbininkus Tupiką ir Statiką, kun. Vizgirdą, vargonininką ir kitus. Kad ten taip pat buvo neramu, rodytų Žaltvykščio-Mendelis, organizacijos atsiųstas į Vaduvas su specialiais uždaviniais — išspręsti Aggiejevo reikalą.

Judėjimas apėmė vis dėdesnę dalį inteligentinio ir kaimo jaunimo, ir Aggiejevo nužudymas reiškė, kad pasyviu pasipriešinimu slaptosios organizacijos jau nebegalėjo pasitenkinti, nes reakcija siautėjo ir organizacijos tokiu, sakytume, teroro veiksmu norėjo žandarams įvaryti baimės. Bet reakcija vistiek siautėjo. Gintauto, Vidmantaitės ir Napalio Šešiavilkio suėmimas ir ištrėmimas Gondingai buvo smūgis. Iš tiesų tie žmonės buvo įskųsti kerštaujančio išgamos vaistininko, prieš juos beveik nebuvo jokių daiktinių įrodymų. O kai Vaduvose žandarai užklumpa ir išgabena susibaudėlius, tai jau nebe tris, bet visą keturiolika iš karto! Patys svarbiausieji, studentai Taučius ir Niaura, kaltinami nužudę antstolį! (iš tiesų ne jie nužudė, nors į ausi miestelyje jam davė Niaura, o į sprandą Taučius). Vaduvoms tai didelis smūgis, bet Vaduvoms taip pat didelė garbė, kad jos turėjo net keturiolika tremtinųjų. Gondingoje ištremti du daktarai ir vienas kaimo šviesuolis organizatorius, o liko kun. Vizgirda su Tupiku, Statiku, su susibaudėliais žydais, su menkininkais. Iš Vaduvų ištremti du studentai, keli gimnazistai, keletas kaimo jaunų vyrų ir net Napalio sesuo. Kas liko po tokios audros? Vaižgantas nebeparašė šitų įvykių tęsinio, ir mes nežinome, kas liko ar grįžo, bet tą tęsinį parodė gyvoji istorija, atvedusi ir Gondingą ir Vaduvas į nepriklausomybę.

Gal nei Gondingoje, nei Vaduvose slaptasis darbas nebūtų buvęs šitoks sėkmingas ir reikšmingas, jei kas organizacija ir kas veikėjai būtų kiekvienas dirbęs sau. Vaižgantas šitai parodo ne vieną kartą. Jei ne klebonas Kumštevičius, tai Gintautas nebūtų turėjęs sau talkininko žmonėms raginti pirkti išvaržomas žemes ir ten aplinkui gal būtų įsisėdę rusiškieji burliokai. Jei ne Vizgirda, gal Gondingoje nebūtų likę tinkamo įpėdinio (todėl ir sako Gintautas Vizgirdai: „Mes esame ne tos vienos organizacijos ir ne tais pat keliais eisime. Tik ir ne tais pat eidami vis tiek atsidursime ten pat — lietuvių kultūros ir laisvės „Ryme", kelių gale".). Jei ne Taučiaus ir Niauros sutarimas, jei pagaliau ne visų sutarimas, nebūtų atėjęs laikas išeiti į viešumą ir visuotinai pasipriešinti.

Vaižgantas, tas didysis optimistas ir ne skirtumų, o jungių jieškotojas lietuviškame gyvenime, gal bus, sakytume, peršviesiai pavaizdaves visą tautinio atgimimo judėjimą, atvedusi tautą iki spaudos draudimo panaikinimu ir laisvių, bet jis pats buvo kovotoju eilėse, taigi turėjo patyrimo, pažinojo sunkiuosius laikus, vadinas, jo „Pragiedruliuose" vaizduojamieji keliai ir kryžkeliai turėjo bazuotis realiuoju gyvenimu.

prie geriausių jos ankstybos kūrybos pasireiškimų. Sugrįžusi iš Rusijos, Marie Under palaipsniui žengia į literatūrinio gyvenimo areną ir antrame ir trečiame numeriuose almanacho „Noor Eesti" su eilėraščiais ji išeina savo tikruoju vardu. 1915 m. Marie Under paruošė pirmojo eilėraščių rinkinio rankraštį, kuris, tačiau, nerado leidėjo.

Iškilus revoliucijai, estų rašytojai susibūrė į organizaciją „Siuru" (Siuru — estų mitologinė paukštė) ir Marie Under įsijungė į ją kaip aktyvi darbininkė. Rudeny 1917 m. išvydo pasaulį jos pirmoji eilėraščių knyga „Sonetid" (Sonetai), sekančiais metais antra knyga „Prieš žydėjimą". Po to pasirodė šie eilėraščių rinkiniai: „Mėlynos burės" (1918), „Kraujas į laisvę" (1920), „Tikroji būtis" (1923), „Balsas iš šešėlių" (1927), „Vienos gražios dienos džiaugsmas" (1928), „Laimės užtemdymas" (1929), „Po atviru dangumi" (1930), „Akmuo nuo širdies" (1935), „Ir kūnas tapo žodžiu" (1938), „Sielvartingomis lūpomis" (1942) ir „Žodžio tiltas" (1945), paskui didelė eilė puikių vertimų vokiečių, rusų, prancūzų ir skandinavų poetų bei dramaturgų. Marie Under yra išvertusi ir keletą lietuvių liaudies dainų (iš vokiečių kalbos), o taipogi Baltrušaičio ir Radausko eilėraščių.

Poetei buvo paskirta visa eilė augščiausių literatūros premijų ir jos eilėraščiai išversti į daugelį Europos kalbų. Ji yra Londono PEN - Klubo garbės narys. 1924 m. Marie Under ištekėjo (antrą kartą) už rašytojo ir teatro kritiko Arturo Adsono. Keliavo po Suomiją, Rusiją, Prancūziją, Italiją, Olandiją, Čekoslovakiją ir kitas šalis. Didesnę savo gyvenimo dalį gyveno Noemme mieste, prie Tallinno. Nuo 1944 m. kaip tremtinė gyvena ir dirba Stockholme.

Savo pirmose knygose Marie Under beveik išimtinai linksta į intymių, erotinių išgyvenimų sritį. Poetės kūrybai šios rūšies pergyvenimai yra toji ašis, apie kurią sukasi jos dvasinis pasaulis.

Pasaulį judina meilė — gaivinanti jėga, stovinti augščiau žmogaus valios ir supratimo. Ji atneša ir palaimintą laimę ir pražūtį. Visa gamta gyvena meilėje, paslaptingoje aukoje, kosminėje jėgoje, kurios viskas pasaulyje kurstoma. Tik harmonijoj su gamta galima suderinti meilę su gyvenimu.

Kaip kiekvienas didelis rašytojas, Marie Under žiūri į amžinybę; bet tam, kad būtų galima pereiti į tai, kas bendra visiems žmonėms, reikia, kaip nuo tramplyno, atsispirti nuo viso to, kas atsitiktina. Prasideda nauja, simbolinė Marijos Under pasaulėžiūra.

Estetinis momentas šituo atveju nesudaro persvaros. Savotiškai barokinis ir ekspresionistinis temos traktavimas dar pagauna visa savo gaivališka jėga skitytoją. Marijai Under pasaulis plačiai atidarytas, bet kiekvienu savo širdies plakimu jinai gyvena vis daugiau metafiziniu pasauliu, tolydžio su juo bendraudama. Kiekvienas reiškinys, tikrovės įspūdžiai jos suvokiami muzikaliai ir išreiškiami vienkartiniais, preciziškais žodžiais. Žodžio valdymas — Marijos Under išskirtinis bruožas, kuris jaučiamas, skaitant josios eilėraščius, pradedant pačia pirmąja knyga. Under pasiekia poetinio paveikslo sudaiktinimo net ligi apčiuopiamumo, ir tuo pačiu metu atsiskleidžia visą savo išgyvenimų gilumą. Tai ir sudaro skaitytojui įspūdį ypatingos poetės galios, josios su regėjimu besiribojančio įkvėpimo, kuriam negalima nepasiduoti.

Marijos Under eilėraščių emocinė pilnuma visados traukė estų skaitytoją. Kartu su tuo šioj meninkėj mes matom vidinę savivartdą. Visados ji jaučia ribą, saiką ir laipsnį. Tai aristokratiškos sielos jautrumas. Ir iš tikrųjų, skonio atžvilgiu savo eilėraščiuose Uuder pasirodo nepaprastai išauklėta. Poetė turi stebuklingą literatūrinę klausą, apsaugančią nuo pavojingų perdėjimų, neatsargių posakių, žeidžiančių žodinių strėlių.

Marijos Under poezija yra vienas esmingiausių reiškinių estų literatūroje. Pripažindami nepaprastą rašytojos meistriškumą ir pasaulėžiūros gilumą, visi šių dienų estų kritikai laiko ją didele menininke, kuriai lemta peraugti savo epochą. 1946 m. grupė anglų literatų siūlė jai paskirti Nobelio premiją. Švedijos Mokslų Akademija buvo išstačiusi Under kandidatūrą, bet paskyrimo neįvykdė, kaip galima spėlioti, dėl Švedijos tuometinių politinių nusistatymų. Vienas Marijos Under kūrinių į prancūzų kalbą vertėjas pažymi, kad estų moterys gali išdidžiai sušukti: „Mes davėme tokį didelį rašytoją, kaip Marie Under!"

1949 metais iš spaudos išėjo poetės rinktinė kūryba vokiečių kalba, pavadinta „Stimme aus dem Schatten" (Balsas iš šešėlio). Knygą išleido žinoma vokiška leidykla „Herder", — eilėraščius iš estų kalbos vertė poetas Hermann Stock. Under gavo ta proga retai palankią kritiką vokiečių, šveicarų ir austrų spaudoje. Jau anksčiau atskiromis knygomis žymios estės poezija buvo paskelbta angliškai, rusiški, suomiškai ir esperanto. Šiuo metu yra paruoštos išleidimui rinktinės prancūzų ir švedų kalba.

Marie Under yra labai mažai rašiusi politinėmis temomis. Tema pati, medžiaga, jai dar nesudaro tautiškumo ir nieko jai nėra svetimesnio už tuščią ir sentimentalią patriotinę frazeologiją. Visa Marijos Under vėlyvesnioji kūryba yra paskirta vidiniam žvelgimui, introspektyviniam daiktų apmąstymui.

TREMTIES PLIUSAI IR MINUSAI

E. M. CIORAN

E.M. Cioran yra vienas iš nedaugelio rumunų tremties rašytojų, kuriam pavyko pralaužti savo kalbos "geležinę uždangą", ir išsikovoti Vakarų Europos pripažinimą. Prieš keletą metų pasirodęs jo filosofiškai - literatūrinis bandymas "Precis de decomposition", kuriame autorius, nagrinėdamas visų mūsų vilčių subyrėjimą, užima kraštutinio nihilizmo poziciją, padarė jį pripažintu e s s a y ' i s t u .

Šiame jo straipsnyje keliamos problemos, nežiūrint jo pasiimto tono kraštutinumo ir kartėlio, yra aktualios ir lietuviškai tremties literatūrai.

Apie intelektualą apatridą (apatridas — žmogus be tėvynės) visai be pagrindo yra susidariusi neteisinga nuomonė: esą tai jis atsisako, pasitraukia ir nublunka, susitaikęs su savo skurdu, su savo, kaip istorijos atmatos, buitimi. Įsižiūrėjus iš arti, galima jame atrasti ir garbėtroską, ir agresyvų nusivylėlį, ir pilną kartėlio „imperialistą". Juo daugiau žmogus neteko, tuo labiau auga jo noras pasireikšti, pabrėžti savo asmenybę. Aš net būčiau linkęs matyti sąryšį tarp nelaimės ir didybės manijos. Viską praradęs intelektualas išsaugo, kaip paskutinį šiaudą, viltį pasiekti garbę arba pasižymėti literatūriniu skandalu. Jis sutinka prarasti viską, išskyrus vardą. Tačiau kaip jis tą vardą išgarsins, jei rašo nežinoma, pusiau paslaptinga kalba? Ar darys jis ką, kad jo veikalas būtų išverstas? Reikės jieškoti vertėjo, kurio jis neras. O jei ir rastų — kaip apmokėti jį? Net jei ir tai jam pavyktų — jis atsidurtų prieš paskutinę kliūtį — leidėją. Tos kliūties paprastai niekas neperžengia.

O jei bandytų rašyti kita kalba? Tačiau nelengva atsisakyti žodžių, kuriuose buvo gyventa. Atsisakęs savo kalbos ir pasirinkęs kitą, jis iškeičia savo AŠ į naują asmenybę ir naujus nusivylimus. Herojiškas išdavikas, jis nutraukia saitus su praeitimi ir iki tam tikro laipsnio su savimi pačiu.

* * *

Vienas iš jų parašo romaną, kuris iš karto padaro jį garsenybe. Jis papasakoja savo kančias. Jo tautiečiai, užsienyje, jam pavydi. Nes jie irgi kentėjo, gal net daugiau. Ir štai, apatridas tampa rašytoju. Ir jo kūryba — krūvos maišačių, antplūdžiai dejonių, nudevėtų nostalgijų, šiurpulingų scenų — visa tai **jau pasenę**. Juk negalima nuolat aprašinėti tą patį pragarą, kurio ryškiausias bruožas ir yra monotonija, lygiai kaip negalima surasti nieko naujo tremties veide. Nieko nėra nuobodesnio už siaubą, bent literatūroje; gyvenime siaubingi įvykiai yra perdaug naturalūs, kad vertėtų prie jų apsistoti. Bet mūsų rašytojas nepasiduoda; jis užkiša kuriam laikui savo romaną į stalčiaus dugną; jo valanda ateis. Jis gyvena iliuzija, dėl kurios jis tikras; jis gyvena nerealybe. Tos iliuzijos jėga yra tokia didelė, kad net ir sutikęs dirbti fabrike, jis gyvena mintimi, kad vieną dieną, su pagarsėjimu — staigiu, nors ir sunkiai įsivaizduojamu — ateis ir jo išvadavimas nuo mašinų.

* * *

Tremties poeto atvejis dar tragiškesnis. Neišvengiamai uždarytas savo gimtoje kalboje, jis rašo savo draugams, dešimčiai, daugiausia dviem dešimtim asmenų. Jo troškimas **būti skaitomu** nėra mažiau stiprus, negu improvizuoto rašytojo. Jo padėtis geresnė už prozaiko tuo, kad jis gali talpinti savo eiles mažyčiuose emigracijos žurnaluose, spausdinamuose augšta pasiaukojimų ir beveik nužmoginančių atsisakymų kaina. Vienas iš jų pasidaro žurnalo redaktorium; norėdamas jį išlaikyti, jis kenčia badą, atsisako moterų, užsikasa belangiame kambariuke, pasirenka gyvenimą pilną baisių, neįtikimų nepriteklių.

Nors labai negausūs būtų pabėgėliai Vakaruose, Pietų Amerikoje, ar kur kitur, kiekvienoje vietovėje jie buriasi į grupes, ne savo interesams ginti, bet kad sumesdami skatikus, sunkdami paskutinį kraujo lašą, galėtų spausdinti savo ilgesius ir dejones, savo šauksmus be atgarsio. Veltui jieškotum kitos, labiau širdį plėšiančios „šauksmo tyruose" formos.

Priežastys, dėl kurių tremties rašytojai geri poetai, bet blogi prozaikai, yra gana paprastos. Panagrinėkite tik literatūrinę produkciją vienos kurios mažos tautos, kuri nepasižymi vaikišku noru nusikaldinti sau praeitį ar pamėgdžioti „civilizaciją": poezijos gausumas yra pats ryškiausias jos bruožas.Proza, kad galėtų tarpti, reikalauja tam tikro intelektualinio lygmens, diferencijuotos socialinės buities ir ypač literatūrinės tradicijos. Kiekviena proza yra sukonstruota, nebepirmapradė natūra; poezija — **trykšta**, ji yra tiesioginė arba, kitu atveju, visiškai **išgalvota**; ji klesti tik šiapus arba anapus civilizacijos ribų. Tai folk-

loras arba uždari poetų sambūriai, ji pradžiamokslė arba dirbtinė; tokioje poezijoje pasireiškia tiktai arba troglodítai arba estetai. Proza reikalauja proto apvaldytų kūrybinių jėgų ir susikristalizavusios kalbos, o poezija visiškai derinasi su liaudies genijumi ir neapiforminta kalba. Kurti literatūrą, tai kurti prozą.

* * *

Nieko natūralesnio, kad apatridai turi tik vieną išraiškos būdą — poeziją. Net ir tie, kurie nėra ypatingai gabūs, savo atsiskyrime nuo kamieno, savo išimtinos buities automatizme suranda dabar tą talento priedėlį, kurio nebūtų radę „normaliame" gyvenime.

Tremtis, kokioje formoje ji bepasireikštų ir kokia bebūtų jos priežastis, pačioje pradžioje yra svaigulio mokykla. Ne kiekvienam duota laimė tą svaigulį pajusti. Tai kraštutinė situacija, tai poetinės būklės augščiausias įtampos laipsnis. Argi tai ne ypatinga laimė iš karto į ją patekti vien tik geradario likimo dėka, be klaidžiojimų, kurie neišvengiami kiekvienoje prisiimtoje disciplinoje? Pagalvokite tik apie Rilkę, žymųjį vokiečių poetą — kiek visokių rūšių vienatvių jam reikėjo pasirinkti tam, kad nutrauktų visus saitus ir įsigyventų nematomybėje. Juk nėra lengva būti žmogumi iš niekur, kai jokios išorinės sąlygos neverčia. Net ir tikras mistikas tepasiekia visiško savęs apsinuoginimo ir Tuštumos enforijos tiktai milžiniškomis pastangomis! Pačiam save išrauti iš gyvenimo — koks didelis naikinimo darbas! Apatridas pasiekia to be ypatingų pastangų, istorijai padedant, istorijos žiaurumo dėka. Be graužimosi, be nemigo naktų, jis atsikrato visko įvykiai jį išprievartauja; tam tikra prasme jis panašus į ligonį, kuris kaip ir benamis poetas, įsigyvena metafizikoje arba poezijoje be asmeninio nuopelno, savaime, vien per ligos dinamizmą. Absoliutas prieinama kaina? Absoliutas pigia kaina? Gali būti. Nors dar neįrodyta, kad didelėmis pastangomis pažymėti pasisekimai būtų didesnės vertės, negu tinginiavimo, atlaidaus priėmimo to, kas neišvengiama, rezultatai.

* * *

Vienas pavojus tačiau gresia savo šaknų netekusiam poetui: apsiprasti su tremtimi, nebekentėti, net rasti pasitenkinimo toje tremtyje. Niekas negali išsaugoti išgyvenimu jaunystės: jie susidėvi. Tas pat ir su tėvynės pasiilgimu, su kiekviena nostalgija. Ilgesiai netenka savo vitališkumo ir jie sensta. Epochoje, kuri žaidžia su apokalipse, elegija yra anachronizmas. Taigi nieko natūralesnio, kaip įsikurti tremtyje ir joje įgauti tam tikrą „pilietybę". — Tremtis? Tai „Niekieno miestas", tai išvirkščia tėvynė. Juo poetas ima daugiau ja gėrėtis, tuo daugiau jis švaistosi savo jausmų medžiaga, tuo daugiau eikvoja savo nelaimės sutaupas, lygiai kaip ir savo sapnus apie garbę. Įkvėpimas, stokodamas įvairumo ir originalių nerimasčių, išsenka. Netrukus, susitaikęs su anonymato mintimi ir grimzdamas vis gilyn į atstumtojo žmogaus vidutiniškumą, jis tampa miesčioniu iš Niekur. Ir štai jis yra jau pasiekęs savo lyrinės karjeros ribą, patį **pastoviausią** savo deklasacijos tašką.

* * *

Štai jis pagaliau „įsikurdinęs", gerai įsitaisęs savo nusmukimo patogumuose. Ką gi jis veiks toliau? Jis galės pasirinkti tarp dviejų griežtai priešingų išganymo formų: tikėjimo ir humoro. Jei jis dar tampo su savim šiokias tokias nerimo žymes — atsikratys jomis pamažu tūkstanties maldų pagalba; arba nebent jis rastų malonumo patogioje metafizikoje, išsikvėpusių eiliakalių įprastinėje gimnastikoje. O jei, priešingai, jis turės palinkimą į ironiją, sumažins savo akyse pralaimėjimus tiek, kad net galės jais džiaugtis. Pagal savo charakterį, jis atiduos duoklę arba pamaldumui arba sarkazmui. Ir vienu ir kitu atveju, jis bus nugalėjęs savo ambicijas, kaip ir savo nepasisekimus tam, kad įsiprasmindamas pasiektų patį augščiausią tikslą: įsigyti pralaimėjusiojo, bet **padoraus** pralaimėjusiojo, statusą.

Vertė **O. Bagdonaitė - Greimienė**

(Straipsnis spausdintas „**La Table Ronde**", balandis 1952)

"Nūdienė mūsų kova yra organiškas laisvės kovų tęsinys. Nūdienė mūsų kova yra pati žiauriausia, pats sopulingiausias etapas mūsų kovų Kalvarijoje."
(Iš BDPS Direktyvinio Biuletenio. 1947. III.16 d.)

LIEPSNOS IR DŪMAI IDĖJŲ AUKURUOSE

Kaikas sako, kad dažnai, o mes manytume, jog visuomet, šūkio vaidmuo žmonių gyvenime yra labai žymus. „Šūkis" arba mūsų kalbininkų nesėkmingai ujamas „obalsis", arba tarptautiškai „sloganas", arba savo rūšies „mada", — yra tasai keistas dalykas, kuris kažkieno paleistas, arba „lansuotas", prigyja, užvaldo daugelio žmonių sąmonę, rikiuja jų jausmus, galvoseną bei veiksmus politikos, kultūros, ūkio ar socialiniame, net religiniame gyvenime.

Ne kiekvieno paleisto šūkio publika paklauso, jam pasiduoda, juo gyvena. Prigyja ir užviešpatauja tie šūkiai, kurie suranda pagrindą ar bent pataiko į tautų politinės, dvasinės ar ekonominės raidos linkmę. Arba atspėja slaptuosius, dar nepasakytus masių potroškius, arba sužavi svajonių įkūnijimu, arba stačiai patraukia, kaip nauja, kitoniška, taigi „moderniška" mada.

Kai visuotinio švietimo, spaudos, filmo, radijo, o dabar televizijos dėka plačiausi gyventojų sluogsniai įtraukiami į šiokių ar tokių idėjų apykaitą, galima pastebėti, jog visur ir beveik viską valdo madingi šūkiai. Jie atsiranda, tvyroja, dominuoja, paskui dingsta, kaip ir kiekviena mada. Kaikurie greit užviešpatauja ir greit nusibosta, kaikurie laikosi ilgai ir atneša rimtų padarinių.

„Geležinė uždanga" yra taip pat šūkis, visai teigiamas šūkis, konstatuojantis netik žinomąjį faktą, bet kartu reiškiantis ir tam tikrą pasibjaurėjimą sovietine sistema. Bendrai manoma, jog tą šūkį pirmas paleido Winston'as Churchill'is per garsiąją Fultono prakalbą Amerikoje. Tačiau vargu jam priklauso autoriaus teisė. Tuos žodžius jau anksčiau pavartodavo lietuvių laikraštininkai, ir negalime būti tikri, ar dar anksčiau jų nepavartodavo kitų pavergtųjų kraštų spauda. Tik Churchill'io ruporas buvo populiaresnis, ir tarptautinė liaudis jo paklausė. Šūkis prigijo ir jis be abejo tvyros tol, kol „geležinė uždanga" bus pakelta, arba kol ji nusileis už paskutinio laisvojo pasaulio kampo.

Bet šį kartą sustokime ties kitu šūkiu, sudėtingesniu ir žymiai pavojingesniu.

MŪSŲ CIVILIZACIJOS ŽLUGIMAS?

Atkreipkime dėmesį į tokį posakį, ar tiksliau, į laisvai atpasakotą mintį.

„Mes darome ir turime daryti viską, kad išvengtume trečiojo pasaulinio karo, nes jis reikštų mūsų civilizacijos žlugimą..."

Tą patį šūkį, arba mintį, galima truputį kitaip nusakyti: — Trečias pasaulinis karas būtų mūsų civilizacijos žlugimas. Todėl dirbkime taikai, ginkluokimės tik taikai, viską aukokime taikai išlaikyti, nes naujas pasaulinis karas sužlugdytų mūsų civilizaciją, kuri mums yra nelygstančioji vertybė, be kurios gyvenimas mums nebeturėtų prasmės...

Kur tie žodžiai prasideda demokratijos ir krikščioniškosios civilizacijos gynimu ir kur jie baigiasi paaiškinimas Stockholmo „taikos deklaracijos" bei pastarųjų Malenkovo prakalbų idėjomis, sunkoka būtų beatskirti. Politikoje tai yra appeasmento taktika savo gryniausiu pavidalu. Taip Vakarų pasaulis jį teikia Maskvai, taip Maskva jo nori iš Vakarų pasaulio. Ir šiame šūkyje „idėjų vieningumas" nuostabiai susibėga į vieną srovę.

Kaip kartais kas energingai bekalbėtų ir berašytų apie bolševizmo pavojų tautų laisvei ir Vakarų krikščioniškajai civilizacijai, kokias protestų notas berašytų ir pagąsdinimui savo manevriniuose dykumų plotuose naujas atomines bombas besprogdintų, — anas šūkis ir anos mintys parodo tikrąją vadovaujančių vakariečių galvoseną, paskutinį jų tikrojo mentaliteto užukampį ir skaudžiausią mūsų krikščioniškosios civilizacijos psichologinę tragediją.

Gal išskyrus kokį ambicingą leitenantą, svajojantį skubiai pasiekti maršalo laipsnį, joks normalus žmogus netrokšta karo dėl karo, kuris atneštų eibę sunaikinimų ir žmonių aukų, ypač dabar taip tobulėjant destruktyviniams karo ginklams. Ir anas šūkis skleidžiamas tam, idant vakariečių niekas nepakaltintų esant militaristais ir imperialistais, idant jų skelbėjus pavaizduotų esant pačiais humaniškiausiais mūsų civilizacijos gynėjais. Neminėkime vardų, bet tokius šūkius nuo 1945 metų nuolat ir nuolat skelbia savo prakalbose ir deklaracijose patys didieji ir patys asakingiausi Vakarų bloko valstybių prezidentai, ministeriai pirmininkai, užsienių reikalų ministeriai, karaliai, universitetų rektoriai, stambiųjų bažnyčių augščiausi dignitoriai.

PERGALĖS VALIA

Ką toks šūkis reiškia praktikoje? Jis reiškia appeasmento jieškojimą, ir pokarinė pasaulio dinamikos raida parodė, kad esminiuose bruožuose tuo keliu buvo einama. Ar bolševizmas irgi yra tos „mūsų civilizacijos" dalis? Bendrai atsakoma, kad ne. Tačiau ar Rusija ir raudonoji Kinija netvirtina, kad jos irgi kuriančios naują pasaulinę civilizaciją? Ar leninizmas ir

stalinizmas netvirtina ir pavyzdžiais neįrodo, kad jis „neišvengiamai" privalo krikščioniškąją, buržuazinę, kapitalistinę Vakarų civilizaciją pakeisti ir — pakeisti ją sunaikinant, ją sumušant visais įmanomais būdais? Bolševizmas didžiuojasi, kad jis esąs kovojanti civilizacija. Jis tik kartais laukia tinkamo momento ir sąlygų išnokimo naujiems užgrobimams plėsti.

Gi mūsų vakariečiai iš katedrų atsakinėja, jog jie vengs karo, viską aukos taikai išlaikyti, nes... jie bijo mūsų krikščioniškosios civilizacijos žlugimo. Jie ginsis tik tiesiogiai užpulti, kai jau nieko kito nebebus galima daryti. Tegu banditai siaučia miškuose ir miestų gatvėse, bet kol jie dar nesiveržia į mūsų namus, kentėkime. Tegu kiti kovoja, tegu pavergtos tautos maištauja ir tuo iš vidaus silpnina bolševizmo agresyvumą ir tuo mums laiduoja ilgesnį taikos laikotarpį...

Civilizacija be vyriškumo, civilizacija, kuri nebedrįsta aktyviai ginti savęs ir savo principų, civilizacija, kuri vengia laiku nurungti jai mirtį nešančias bacilas, civilizacija, kuri taip bijo savo žlugimo ir civilizacija, kuri *mano*, kad jeigu ji mėgins kovoti už savo egzistenciją, tai ji tikrai žlugs, — tokia civilizacija, *galimas dalykas*, yra pasiekusi labai kritišką savo raidos, o gal ir savo senatvės laipsnį.

Visos tokios anų valstybės vyrų kalbos yra liūdniausias, pavojingiausias ir lemtingiausias šūkis. Tai lyg gūdus varpinės skambesys, ligoniui dar nemirus. Tai ženklas, kad demokratiniam pasauliui, bent jo atsakingiems vadams šiuo metu nebežinoma aktyviosios rezistencijos sąvoka, tikrasis jos turinys. Tas pasaulis keistai patvirtina Oswald'o Spengler'io Untergang des Abendlandes idėjas. Tas pasaulis eina keliais, kuriuos taip giliai pavaizdavo britų 18 amžiaus istorikas Edwardas Gibbon'as savo storame veikale Decline and Fall of the Roman Empire...

Bet civilizacijos neatgyvina vien knygos, intelektai, sentimentai. Protingi romėnai žlugo, siaurapročiai barbarai laimėjo. Jie sukūrė naują civilizaciją. Jų proanūkai dabar pasidarė protingi, gabūs, tingūs ir bailūs. Civilizacijos tvirtėjimo ir išlikimo garantija yra v a l i a daugiau, negu kas kita. Visa priklausys nuo to, ar laiku atsiras aktyvios rezistencijos, aukos ir pergalės valia.

NELEISKIME PASAULIUI EITI VELNIOP

Mūsų tremties spaudoje pastebimas religinių temų pagausėjimas. Laikas nuo laiko pasigirsta griežti, rūstūs, net egzaltuoti pasisakymai, kad vien per katalikybę bus nugalėtas bolševizmas ir išganytas pasaulis. Pabrėžiama, kad Dievas ir religija turi buti pirmasis žmogiškų susimąstymų polėkis. Nekartą primenama, kad malda ir laisvės kovoje yra reikšmingesnė, negu visa kita.

Tuo atžvilgiu būtų įdomu pasidairyti plačiau ir duoti mintijimo palyginimų. Prieš keletą metų buvo pagarsėjusi trappisto Thom'o Merton'o knyga The Seven Storey Mountain, kur autorius kėlė į padanges griežto vienuoliško gyvenimo vertybes. Anot jo, tik vienuoliškas, asketiškasis gyvenimas esąs vienintėlis kelias į šventumą. Tokios mintys, atrodo, veda pertoli, ir britų katalikų teologas, benediktinas D. A. Graham'as Atlantic Monthly žurnale pasisakė kritiškai, veik neigiamai.

Jam nepatiko Merton'o skelbiamasis naujas vienuolynų misticizmas masėms. Jis nesižavi ir tokiais trappisto nurodymais: „Daryk visa, ką gali, vengti pramogų, ir triukšmo, ir žmogiškųjų reikalų... Neskaityk jų laikraščių... nesirūpink jų nesvietiškomis dainomis", žodžiu, anot Graham'o parafrazės, „pasidaryk trappistu vienuoliu, kol gyveni šiame pasaulyje".

Dėl viso to benediktinas Graham'as samprotauja: „Misticizmas yra ne masėms, bet elitui. Išleisti tai iš akių, reikštų nukreipti krikščionis nuo to, kas galėtų būti jų daugumai pats reikalingiausias užsiėmimas. Jų šūkis yra ne bėgimas iš visuomenės, bet jos atgyvinimas ... Šiam uždaviniui malda bus įkvėpimas; bet malda, kaip tat jau nurodė šv. Tomas Akvinietis, nėra pakaitalas energijai, sunaudotai tiesioginiame ryšyje su valandos reikalavimais. Mūsų dabartinėje padėtyje jokia religinė propaganda negali būti labiau suderinta su marksistinėmis knygomis, kaip apeliavimas į krikščionis leisti šiam pasauliui eiti velniop jo paties pasirinktu keliu".

PAVOJAI, PAVOJAI, PAVOJAI...

Skirtingais keliais, bet prie maždaug panašių, tik pesimistiškesnių išvadų prieina ir anglikonų teologas, kun. J. V. L. Casserley savo naujausioje knygoje The Retreat from Christianity in the Modern World.

Kodėl modernioji žmonija bėga, „traukiasi nuo krikščionybės"? Casserley guodžiasi, jog atsitraukimų ir atkritimų būta visais laikais, bet ne tokių pavojingų kaip dabar. Tie atsitraukimai vykę dviem keliais: pirmasis — atsitraukimas į „tuštumą", į visišką bedievybę, — esąs praeinančio pobūdžio, antrasis — pasitraukimas nuo krikščionybės į naują religiją, kuri gali pripildyti dvasinį tuštumą, atgyvindama pagonybes ir stabmeldybes, — esąs daug pavojingesnis.

Šiais laikais esą trys atsitraukimo keliai nuo krikščionybės į naująją religiją. Pirmasis, tai „natūralinės religijos" kūrimas pagal 18-jo šimtmečio pasikartojančius racio-

nalizmo pavyzdžius. Antrasis, tai „palyginamosios religijos" jieškojimai, kurie Kristų pastato į vieną plotmę su Buda, Konfucijumi, Mahometu ir net Gandžiu, taip sakant, įkeldami Kristų į bendrą visų dievų ir pranašų panteoną. Trečiasis, tai modernines valstybės ar įvairių jos aspektų sudievinimas. Tai pati pavojingiausioji apraiška.

Naujų pakaitalinių religijų kūrimuisi daug esančios prisidėjusios moderninės krikščionybės klaidos. Casserley priekaištauja Romos katalikų bažnyčiai ypač jos norą skelbti naujas nereikalingas dogmas ir bažnyčios įstatymais beviltiškai „sukaustyti" tikinčiojo mintis. Daug smarkiau jis puola reformatus-protestantus, jog šie, sudarydami „paprasto krikščionio' kultą, įsileidę įvairiausius Biblijos nagrinėjimus, gi jų teologija pamiršusi savo istorinę funkciją. Tačiau pats šlykščiausias katalikų ir protestantų momentas buvęs tada, kai prasidėjo 19-tame šimtmetyje didžioji industrinė revoliucija. Moderninio, plataus masto, miestų industrinio gyvenimo pamatai buvo padėti, bažnyčioms nedalyvaujant toje ceremonijoje. Rezultatas buvo tas, kad industrializuota visuomenė mažai bepaliko vietos tradicinei religijai. „Būtų nesamonė galvoti, sako Dr. Casserley, kad eilinis gerai nusiteikęs Sabbatho laužytojas, vykdamas į kinematografą ... ar ramiai savo darže sodindamas daržoves, būtų kątik perskaitęs Darwina, Marksą ar Freudą. Tie dalykai jam visai nerūpi. Jo elgesys paaiškintinas gyvenimo būdu, kurį jis paveldėjo iš savo tėvų".

Krikščionybę reikia atgyvinti ir pritaikinti naujoms gyvenimo formoms. „Krikščionybė yra pralenkta!", sušunka susirūpinęs autorius.

Kaip žinoma, Katalikų bažnyčia per visą šio šimtmečio pusę mėgina ir temėgina prisivyti šias „naujas gyvenimo formas". Ar pavyks ir kaip galėtų pavykti, tik ateitis parodys. Bet laiko jau nedaug rungtynėms, nes Kremliaus Hannibalas stovi už pačių vartų.

AR VERTA AUKOTIS UŽ TUOS, KURIE AUKOS NEVERTI?

Klystų, kas manytų, kad lietuvių rezistentai savo sieloje neišgyvena sunkių tragizmų ir, pasakytume, skaudžių moralinių konfliktų.

Štai vėl viena ištrauka iš tremties bičiulio laiško:

.....Praėjusią savaitę platinau žurnalą. Skaitoma, kad mūsų kolonija turi 35,000 narių. Išplatinau apie 50 numerių... Bet kokių pastabų, kokių replikų, kokių atsikalbinėjimų teko išgirsti, kiek teko lankstytis, liaupsinti, nusižeminti, tai koktu net ir prisiminti... Nebe pirmą kartą užeina noras pasidaryti „pasiutusiu individualistu"... Kartais visą mėnesį užsidarau sau vienas. Bet neištveriu. Telefono permaža informuoti kitus. Vėl einu į žmones, pas draugus... o žmonės dabar tokie bjaurūs pasidarė, tokie „svolačiai", egoistai, savanaudžiai, jog sunku besiorientuoti, kur tikras draugas, o kur „priešas"... Per pastarąjį trumpą laiką teko dviem žmonėm taip nusivilti, jog iš nusivylimo norėjosi šunimi kaukti. Dėl jų ir panašių dirbam, visko išsižadėdami, o pasirodo, kad tai paskutinės šiukšlės, veidmainiai, sukčiai, tik sau naudos jieškantieji. Aplink tokia „zoologija" siaučia, kad jie nėra verti, jog dėl jų aukotumėmės... Iš tikrųjų, ar verta nuolat ir nuolat aukotis dėl visuomenės, kada ji tų aukų **neverta?**"...

Mielasai! Gal ir neatsakyčiau Tau, jei nežinočiau, kad Tu esi įrodęs savo vertingumą mūsų tautos rezistencijoje, daugiau už mane ir daugeli kitų. Jei nežinočiau, kad Tu buvai vienas iš nedaugelio, išlikusiųjų gyvas po Červenės skerdynių. Ir niekad vėliau nenurimęs. Ir jeigu nežinočiau, kad ne Tu vienas taip pasijauti, ne Tu vienas tokius klausimus sau ir mums duodi.

Šią problemą, mielasai, seniai jau yra sprendęs mokslas ir menas. Visokių atsakymų buvo duota, — vieni siūlydavo „pasiutusi individualizmą", kiti — testi beribe auką ligi galo, teisingiau, ligi begalybės. Visi, žymūs ir nežymūs veikėjai, su tokiu klausimu susiduria, anksčiau ar vėliau. Sociologijos mokslas kalba apie elito ir masių įstatymus. Veikia vienetai, jie aukojasi, jie padirba už šimtus ir tūkstančius, o masės juos seka, jei praskintasis kelias sėkmingas. Vienetas ir nuliai sudaro pagaliau milijoninę jėgą. Vienetai be nulių ir liktų tik vienetai. Susijunge su masėmis, su „visuomene", su „nuliais", jie tampa šimtais, tūkstančiais, milionais.

Į Tavo klausimą ryžkimės atsakyti kategoriškai: — mes aukojamės ir turime aukotis už visuomenę, už lietuvių tautą, net jei ji tos aukos kartais atrodytų visai neverta. Turime aukotis ir už niekšus, už savanaudžius, egoistus, už nesusipratėlius ir išsigimėlius. Tuo pačiu laiku juk aukojamės ir už savo kovos draugus, už tauriuosius, už idealistus, už visus tuos, kurie tiki Tevynės laisvės prisikėlimą ir kiekvienas savo ruožtu daro, ką išgali. Mes nesumaišykime vienos ar kitos aptemusios emigrantų kolonijos su visa lietuvių tauta Tėvynėje. Jų rietenų, intrigėlių ir puvėsių nemaišykime su Tėvynės karžygių likimu. Ne visa lietuvių tauta išsigimė, ir ne visi emigrantai.

Jei Tu pasitrauksi į „pasiutusio individualizmo" kiautą, — kas atliks Tavo darbą? Moralinis rezistencijos įstatymas mus įpareigoja nekapituliuoti prieš nieką, net ir prieš save, net ir prieš savo skausmą.

Jurgis Lengvenis

PASAULIO POLITIKOS AIDAI

CHURCHILL'IO KALBA IR BERMUDŲ KONFERENCIJA

Churchill'io kalba britų parlamente, neabejotinai, buvo žymus pereito mėnesio įvykis pasaulinės politikos arenoje.

Churchill'is yra žinomas savo originalumu. Jo kalbos visada būdavo kuo nors savotiškos, patraukiančios, sakyčiau, hipnotizuojančios. Būdamas opozicijoje, jis ypatingai stengėsi įrodyti dar tada rinkoje buvusios „appeasement" politikos nerealumą. (Fultono kalba).

Kai skaitai jo paskutinės kalbos tekstą, nesinori net tikėti, kad tai tas pats Churchill'is, kuris kalbėjo Fultone.

Jo kalbos teksto čia nekartosiu. Noriu tik paryškinti kelis charakteringesnius tos kalbos bruožus.

Savo kalboje jis nusakė tris tezes, kurių ateityje laikysis jo vadovaujama vyriusybė.

Pirmoji tai, kad D. Britanija pasaulio saugumui jau yra padariusi visa, ko iš jos galima buvo laukti.

Antra — kiti kraštai, palyginti su D. Britanija, savo pareigos nėra atlikę.

Trečia — dabartinis įtempimas gali būti palengvintas derantis su rusais ir pasiekus dalinio susitarimo.

Tiesa, Britanija po šio karo daug padarė, bet anglai įsipareigojo ir savo įsipareigojimus vykdė daugiausia ten, kur daugiau ar mažiau būdavo paliečiami jų imperijos interesai. Šiaip jau, jie stengėsi likti galimai toliau nuo pavojaus židinių. Tai yra visiškai suprantama, nes pačioje imperijoje buvo pakankamai skaudžių vietų, kurios reikalavo nemažai dėmesio (Persija, Egiptas, Afrikos kolonijos, Malajai). Nenuostabu, todėl, kad paskutinė Churchill'io kalba susilaukė kuone visuotinio anglų pritarimo.

Kitaip atsitiko su tais kraštais, kuriem britų imperijos interesai nėra tiek arti širdies.

Pirmoje eilėje reagavo amerikiečiai, kurie, neginčijamai, kelia didžiausią pasaulinio saugumo naštą.

Santūriausias „New York Times' rašė: „Šis metodas yra pagrįstas angliškų galvojimu, kad tai kas yra gera anglui turi būti gera visiems...". „Jei komunistai tikrai nori taikos, jie gali tai parodyti Korėjoje". „Baltimore Sun.". „Bausmė už nepasisekusią konferenciją dabartiniu metu gali būti pasaulinis karas. Churchill'io klaida yra ta, kad jis stato vežimą prieš arklį" — „Washington Post".

Nepatenkinti buvo ir kitų kraštų laikraščiai — Prancūzijos. Vakarų Vokietijos.

Bet komunistinis blokas Churchill'io kalba sutiko labai šiltai. „Churchill'is paima ištiestą taikos ranką" — rašė komunistiniai Rytų Vokietijos laikraščiai.

Prez. Eisenhower'is, komentuodamas Churchill'io kalbą, pasakė, kad jis yra pasirengęs daryti viską,kad tik pasaulyje būtų įgyvendinta taika, bet...„aš nematau jokių ženklų iš sovietų pusės".

Jo oponentas prezidento rinkimuose, Adlay Stevenson'as įspėjo, kad tokia konferencija neturėtų būtų kviečiama, jei nėra rimto pagrindo tikėtis, kad ji bus sėkminga.

Taip šitais komentarais gal ir būtų pasibaigusi Churchill'io kalba, jei jam į talką nebūtų atėjęs Attlee.

Jis nebuvo toks apdairus, kaip Churchill'is, ir truputį perskaudžiai palietė skaudžią amerikiečiams vietą. Iš to abejose Atlanto pusėse prasidėjo žodžio ir spaudos grumtynės, kurių metu pasakyta daug skaudžių žodžių, neteisingų priekaištų ir prieita net iki asmeniškumo (visiškai taip, kaip mūsuose įprasta).

Tačiau palikime nuošalėje didžiuosius pasaulio politikos vyrus ir pažvelkime į Churchill'io tezes iš mūsų lietuviško taško. Mes žinome, kad mūsų ir mūsų tautos ateitis visu šimtu procentų priklauso nuo įvykių pasaulio politikoje. Kiekvieno didžiųjų valstybių vyro pareiškimas, todėl, mums nusako, kiek ir kaip mūsų reikalas yra suprantamas toje ar kitoje sostinėje.

Pirmoje Eisenhower'io politinėje kalboje, išrinkus jį prezidentu, mes radome daug minčių, kurios galėjo mus gerokai suraminti. Eisenhower'is paskelbė, kad Amerikos interesas yra laisvė visiems žmonėms ir visom tautom. Jo ginklanešis užsienio politikos grumtynėse, Foster Dulles, buvo pridūręs, kad Amerika neprekiaus pavergtomis tautomis, norėdama užsitikrinti laikinį saugumą. Tai, neabejotinai būvo mums suteikę visai pagrįstų vilčių, kad tokios politikos išdavoje ir mūsų kraštas gali būti išlaisvintas.

Paskutinėje gi Churchill'io kalboje matome pastangas eiti iki pusiaukelės. Derybose visada būna, kad abi pusės turi daryti daugiau ar mažiau nuolaidų. Rusai šiuo metu yra tokioje pozicijoje, kad turi iš ko tas nuolaidas daryti, kai vakariečiai gali tik dar kartą atiduoti tai, ką jau kartą, kitų ir savo nelaimei, buvo atidavę. Churchill'io keliu einant, visiškai realu, kad derybos atsidurtų tokiame taške, kai sovietai pasiūlys paliaubas Korėjoje, taiką Malajuose ir Indokinijoje, na, gal dar Austrijos sutartį (ypač jei jugoslavai įsiliestų į rusų orbitą) ir pasakys: prašome dabar duoti ir mums. Ką vakariečiai gali duoti? Gal pasiūlyti sukomunistinti Vokietiją ar Prancūziją? Be abejo ne. Tačiau, jei komunistai užsispirtų ir sužavėtų vakariečius būsimos taikos ir gero sugyvenimo miražu, tikriau-

siai jie laimėtų Pabaltijo kraštus, gal dar Bulgariją, Rumuniją...

Štai kodėl mūsų spaudoje Churchill'io kalba buvo sutikta visiškai šaltai. Žmogui, kurį po Fultono kalbos vadinome kovotoju už pavergtųjų laisvę, dabar negalėjome surasti gero žodžio. Nesurado jo ir kitų pabėgėlių spauda. Ypatingai lenkai rado daug karčių tiesos žodžių.

Kaip ten bebūtų, Churchill'is tą kalbą pasakė savo krašto parlamente ir savo tautai. Atrodo, jo tezės tai tautai turėtų labiausiai tikti. Tačiau, giliau įsižiūrėjus, lengva pastebėti, kad visa tai yra tik negudri apgaulė. Jau viena kartą britu tauta skaudžiai pasimokė iš derybų su diktatorium ir Muencheno. Už diplomatų padarytas klaidas skaudžiai užmokėjo savo sūnų krauju. Tada Churchill'is kitaip buvo kalbėjęs. Jis aiškiai buvo įspėjęs savo partijos lyderį Chamberlain'ą, prie ko privedė Muenchenas. Ir teisingai buvo įspėjęs. Ar dabar jis pamiršo tai, ko mokė Chamberlain'ą? O panašumas tarp abiejų nepaprastas. Hitleriui reikėjo laiko apsiginkluoti, pasirengti smūgiui. Malenkovui, ar geriau sakykime Berijai, taip pat reikia laiko susitvarkyti viduje ir baigti ginklavimosi programą. Galima prileisti, kad ir dabartiniai Kremliaus viešpačiai bus lygiai gudrūs, kaip ir nelemto atminimo jų pirmtakūnas Hitler'is ir kad jie gali sutikti eiti į naują Muenchenų.

Kai Hitler'is pradėjo savo žygį. Lenkija pirmoji patyrė Hitler'io armiju bato svorį. Anglija turėjo dar kelias savaites laiko pasirengti. Kas dabar laiduos tą tain reikalingą pradžioje neaktyvaus karo laikotarpį? Gal nuginkluota Vokietija? Pusraudonė Prancūzija? O gal trys anglų divizijos Vakaru Vokietijoje? Ne, ši kartą nesimato priedangos. Pirmiesiems sovietų bombonešių smūgiams Anglija bus lygiai tiek pat atvira, kiek ir Bornholmo sala

Šiandien Anglija labiau negu bet kada reikalinga sąjungininkų. Kad ir mažų, bet ryžtingų. Tokie sąjungininkai yra už geležinės uždangos — naujai sovietų pavergtos tautos. Šitiem, ypatingai svarbiem, sąjungininkam paskutinioji Churchill'io kalba vargu bus maloni. Vargu, ar sustiprins juos dvasioje ar pakels jų moralę. Šitų sąjungininkų neįvertinimas, numojimas į juos, nekreipimas dėmesio į jų moralę ir bus pati silpniausioji Churchill'io kalbos vieta.

Tačiau galima tikėtis, kad toji kalba ir paliks tik gražiais žodžiais, kokių daug šiais laikais pasakoma. Išdavų, greičiausia, ji ypatingų neatneš. Jeigu atsitiktų kitaip, išdavos būtų pražūtingos ne tik mums, bet ir pačiai anglų tautai.

* * *

TARP BERMUDŲ IR MASKVOS

Po Churchill'io kalbos, lyg po audros, sekė savotiškas atoslūgis, įtemptas laukimas. Kai pasklido žinia apie Bermudų konferenciją, daugelis pagrįstai suabejojo, kur pasuks Anglija — į Maskvą ar Bermudas? Galimas dalykas, kad ir Whitehall vyrai laužė galvas ieškodami sprendimo, kuris pasotintų vilką ir paliktų sveiką avį.

Nelauktai į galbą atėjo pati... Maskva, atsisakydama dalyvauti Austrijos sutarties konferencijoje Londone ir pasmerkdama Bermudų konferenciją.

Ilgas „Pravdos" straipsnis, kuriame aštriai kritikuojama Eermudų konferenciją, nepaliko jokių abejonių, kad Maskvos taikos ofenzyva, **buvo tik akių mulkininmas.**

Prez. Eisenhower'is prieš keletą savaičių teisingai buvo įspėjęs, kad jo politinėje kalboje paskelbti reikalavimai Kremliui bus nepriimtini, nes apie taiką Maskva niekada rimtai negalvojo.

Neliko abejonės, kad visos Maskvos viltys buvo sudėtos į galimą nuomonių skirtumą vakariečių stovykloje. Kraštuose, kur yra laisva spauda ir kalbos laisvė, svarbesnės problemos yra atvirai ir nuoširdžiai diskutuojamos. Atrodo, kad šį kartą Kremliaus diplomatai bus apsiskaičiavę. Plyšys tarp JAV ir D. Britanijos nėra toks neperžengiamas, kaip pagal „liniją" surikiuotiems raudoniesiem išminčiam, vakariečių spaudos nuomones pasiskaičius, atrodė.

Nepatiko galutinėje išvadoje „Pravdai" ir Churchill'io kalba, ypatingai jo sugestijonuotas naujas „Locarno". „Pravda" aiškiai nusakė, kad Rusija siekia tik tokios taikos, kuri užtikrintų jai veikimo laisvę ir suvaržytų jos partnerius. Kitaip sakant, tik tai gera, kas man gera.

Geru laiku „Pravda" paskelbė straipsnį. Kaip tik Bermudų konferencijos išvakarėmis. Tikėkime, kad ir tame straipsnyje paskelbti spėliojimai išsipildys.

„Bermudų konferencijoje bus tariamasi dėl reikalavimų Sovietų Sąjungai" — spėja „Pravda". Mes manome, kad tai būtų pati sėkmingiausia visu pokario konferenciju, jei joje vieningai būtų sutarta **REIKALAUTI LAISVĖS PAVERGTOM TAUTOM.** Tačiau... Chamberlain'o skėtis šiandien vis dar ne muziejuje.

A. Moliupis.

"Tebūnie mano vardas apjuodintas - kad tik Prancūzija būtų laisva."

(Danton)

SOVIETINIS GYVENIMAS

PROPAGANDA IR REALYBĖ

3-ame SANTARVĖS numeryje atspausdintas vieno skaitytojo, p. M. B-kos, iš J.A.V., laiškas tiesiogiai liečia šį **Sovietinio Gyvenimo** skyrių.

P. M. B-ka savo trumpa laiškine pastaba iškelia, mūsų manymu, vieną iš pačių rimčiausių tremties spaudos problemų, toli pralenkiančia šios skiltelės rėmus: kaip tremtis turi žiūrėti į sovietinį gyvenimą iš viso ir, specialiai, į lietuvišką sovietinį gyvenimą? Kokiais žodžiais, kokiu tonu turi spaudoje būti teikiamos žinios iš Lietuvos ir iš Sovietų Sąjungos, ir kaip nūdienis sovietinis gyvenimas turi būti komentuojamas?

Išeities taškas šiam klausimui spręsti, mums atrodo, turėtų būti šis:

Visa šiapus geležinės uždangos leidžiama lietuviškoji spauda (su mažomis išimtimis — pora Jungtinėse Valstybėse pasirodančių komunistų laikraštukų) yra tremties spauda, redaguojama arba politinių emigrantų arba aiškiai anti-sovietiškai nusistačiusių žmonių. Ši spauda kreipiasi išimtinai į politinius tremtinius arba į aiškiai politiškai apsisprendusius senosius išeivius. Okupuotos Lietuvos jinai nepasiekia: dėl grynai kalbinių priežasčių jos negali skaityti kitataučiai.

Iš kitos pusės, beveik visa ši spauda kiekviename politiniame straipsnyje, kiekvienoje kronikinėje žinutėje iš Sovietų Rusijos ar iš Lietuvos, per ištisus devyneris metus veda intensyvią antibolševikinę propagandą. Tos propagandos bendras pobūdis: juoktis ir niekinti ne tik visa, kas sovietišką, bet net ir tai, kas yra bendražmogiška.

Bet kodėl ir kam tokia propaganda? — Atrodo neabejotina, kad lietuviškos spaudos skaitytojai yra ne tik politiniai emigrantai, bet antibolševikinės dvasios žmonės. Atrodo, kad jiems įrodinėti sovietinio režimo blogumo nerdaug nereikia: labai mažas skaičius lietuvių, kurie pirmaisiais tremties metais pasirvžo grįžti į Sovietinę Lietuvą — ir tai dažniausiai dėl asmeninių priežasčių — rodo, kad jokio „subolševikėjimo" pavojaus tremtyje nėra.

Tuo jokiu būdu nenorima pasmerkti propagandos, kaip tokios. Propaganda yra ginklas ir galingas. — reikia tiktai mokėti ja panaudoti tikslingai, gudriai ir, svarbiausia, savo vietoje. Štai, mūsų nuomone, keletas tikslingos propagandos sričių:

1. Ryški, tiesioginė ir net agresyvi propaganda lietuviškoje spaudoje gali buti tikslinga, kiek jinai — kaip, pavyzdžiui, Brazilijoje — kreipiasi į abejojančius ar nesusivokiančius tautiečius, ilgesnį laiką veiktus komunistinės spaudos ar organizacijų. Tačiau ir čionai jos rolė yra ribota ir įrašytina greičiau į kovos už lietuviškumą rėmus. Jos tikslas: atvesti paklydusias aveles į tautinę bendruomenę.

2. Antisovietinė propaganda yra tikslinga, kiek lietuvis tremtinys gyvu žodžiu gali veikti savo nelietuvišką aplinką ar raštu — nelietuvišką spaudą. Tačiau lietuviškos spaudos uždavinys šiuo atveju yra — ne agituoti, o suteikti visą reikiamą objektyvią dokumentaciją, faktus, statistikos duomenis, tų duomenų mokslinę interpretaciją visiems eventualiems agitatoriams propagandistams.

3. Tikrai prasminga propagandos sritis — ir vienintelė, kurioje mūsų įnašas galėtu turėti svorio — tai propaganda didžiosiomis pasaulio — anglų, prancūzų, ispanų — kalbomis. Tai kartu ir sritis, kurioje iki šiol, turbūt, mažiausia dar ir padaryta. Nejieškant šio apgailėtino fakto priežasčių, užteks pasakyti, kad pati propagandos sąvoka šioje srityje vargu net ar betinka. Visu pirma, apie jokią agitacinę propagandą, kuri, išeidama iš svetimtaučių, kreiptųsi į kurios Vakarų valstybių plačiasias mases, nėra ko ir kalbėti. Ji finansiškai neįmanoma, o jei ir būtų įmanoma, pasmerkta likti be jokio pasisekimo. Praeitame numeryje, šiame skyriuje teko su apgailestavimu pastebėti, kad dauguma Amerikos mokslininkų, sovietinio režimo specialistų, iš principo atsisako naudotis tremtinių spaudos teikiamais duomenimis, vertindama juos, kaip šališkus ir nerimtus. Ar galima tad norėti, kad anglas ar prancūzas darbininkas sutiktu būti mokomas svetimtaučio pabėgėlio, greičiausia, „buržujaus" ar „kapitalisto". Tiesioginė, brutali propaganda iš viso turi, palyginti, mažai vertės: po trijų metų labai intensyvios antikomunistinės propagandos, balandžio mėnesį įvykusiuose Prancūzijos savivaldybių rinkimuose komunistų partija surinko 1,5 proc. daugiau balsų, negu prieš dvejis metus. Šios nesėkmės priežastys: nevykusi, per grubi propaganda, bet kartu ir ypatingai — antistalininkiškos socialistų partijos moralinis bankrotas. Bet tai jau kitas klausimas. — **Vienintelė įmanoma lietuviška propaganda** svetimomis kalbomis — **tai atsisakymas nuo propagandos** ir teikimas vien tik objektyvios, patikimos dokumentacijos ir rimtų, bešališkų sovietinės medžiagos na-

grinėjimų ir studijų. Lietuviškoji spauda čionai galėtų atlikti naudingą tarpininko, medžiagos rinkėjo ir apdirbinėtojo rolę. Tačiau čia pasityčiojimai, pasikoliojimai nereikalingi nei mums, kurių nebereikia įtikinėti, nei svetimiesiems, kurių tokiu būdu neitikinsime o tiktai atstumsime. SANTARVĖS redakcija visiškai supranta šio klausimo svarbą ir bando pamažu varyti naują vagą.

Tai tiek dėl propagandos. Lieka dar vienas klausimas, jau grynai lietuviškas ir nebepropagandinis. Kaip mes patys turime žiūrėti: a) į Sovietų Sąjungą, b) į komunizmą.

Vienas iš didžiausių taip dažnai praktikuojamos auto propagandos minusų ir net pavojų yra savęs įkalbėjimas, kad Sovietų Sąjunga — tai tik molinėmis kojomis milžinas, ir įtikėjimas „kepurėmis užmėtymo" politika. Prisimenu, kaip vienas žymus ir doras lietuvis 1943 m. man įrodinėjo, kad bolševikai negrįšią į Lietuvą ir, pritrūkęs argumentų ar įsikarščiavęs pareiškė: „Negrįš, nes nenoriu, kad grįžtų!". Visai neabejotinas faktas, kad absoliuti VLIK'o Lietuvoje narių dauguma visiškai nebuvo supratusi Stalingrado reikšmės, ir, užuot ruošusi 1943 - 44 metais pasitikti naują sovietinę okupaciją, visas savo pastangas ir svarstymus kreipė vien tik į vokiečius, kurie jau karą buvo pralaimėję. — Didžiulė ir pavojinga iliuzija! Mes negincydami sutinkam, kad koncentracijos stovyklose sovietu režimo galybei sustiprinti dirba 15 ar 30 milijonų vergų, — bet atsisakome suprasti, kad vien tik tų milijonų vergų darbas gali prisidėti sukurti pasaulinio masto galybę su kuria skaitosi Jungtinės Amerikos Valstybės, karo biudžetui skirdamos miliardus ir dešimtis miliardų dolerių. Pavojingiausia politika — strauso politika. Rezistencijos dvasia — žiūrėti tiesai į akis, į skaudžius faktus, į gyvenimo ir mirties realybę. Sovietų Sąjunga yra viena iš galingiausių pasaulyje valstybių, jos milžiniški fabrikai, pastatyti „blefuojamais" penkmečių planais, gamina dešimtis tūkstančių lėktuvų ir tankų.

Dvidešimtame amžiuje karas yra totalinis. Jame skaitomasi ir su ginklų kiekiu ir su kareivių, net ir su užfrontės, t.y. visos valstybės gyventojų morale. Mums visiškai neaišku, kodėl, pavyzdžiui, sovietai, kurie turi, kiek mums yra žinoma, vieną geriausių vidaus šnipinėjimo ir savo piliečių sekimo organizacijų, negalėtų nuspręsti, kad yra pavojus, jog jų piliečių moralė gali nebeišlaikyti antrojo karo įtampos, ir kad reikia pakelti, sakysime, 20% gyventojų gerovę, turint galvoje, kad tai geriausias propagandinis ginklas. Ir mes, nematome jokios rimtos kliūties, kuri neleistų tokiai milžiniškai mašinai, kaip Sov. Sąjungos pramonė, per keleris metus prigaminti batų, šakučių ar dantims krapštukų, jei ta pati pramonė sugebėjo išleisti šimtus tūkstančių traktorių ir tankų. Klausimai, kurie, nagrinėjant penkmečio planą, turi kilti, yra: ar iš tiesų sovietai nutarė pakelti gerovės lygmenį? Kas priverte juos tai daryti? kiek tai pristabdys jų ginklavimosi programą? Kokių pasėkų toksai planas, jei jis būtų įvykdytas, turės į Sovietų piliečių moralę ir t.t.

Kitas klausimas, nė kiek ne menkesnės vertės: kaip lietuviškoji spauda, kaip SANTARVĖ, turėtų žiūrėti į komunistinį režimą ir jo evoliuciją, jo įsišaknyjimą Lietuvoje? Klausimas, kuris toli pralenkia šio skyriaus ir šio straipsnio rėmus. Bet jau iš anksto galime pasakyti, kad griežtas, kategoriškas paneigimas įvykusių permainų yra pavojingas. Reikėtų, mums atrodo, pirmiausia griežtai atskirti dvi sritis: ekonominę struktūrą ir politinį režimą. Visa lietuviškoji tremtis bus vieningai nusistačiusi prieš politinį rezimą, paremtą teroru ir koncentracijos lageriais ir neigiantį žmogaus laisvę. Tačiau nuomonės jau pradės skirtis, arba bent bus niuansuotesnės, kai kalba eis apie ekonominį režimą. Dabartinis Krašte esamas ekonominis režimas jau turi dešimt metų amžiaus, iki laisvės atgavimo praeis dar kuris laikas, ir ši ekonominė santvarka XX-jo amžiaus Lietuvos ūkiui gali palikti gilių pėdsakų.

L. Tomas.

KAINŲ MAISTO PRODUKTAMS SUMAŽINIMAS

Šių metų pavasarį Malenkovo vyriausybė sumažino kaikurių produktų kainas Sovietų Sąjungoje.

Palyginti su 1950 metų rudens kainomis, maisto produktų kainos Sovietų Sąjungoje šiuo metu yra tokios:

	1950 ruduo		**1953 pavas.**
rug. duona	— klgr.	2.00 rb	1.35
kviet. miltai	„	5.05	3.40
bulvės	„	0.80	0.40
cukrus	„	13.20	10.80
jautiena	„	20.50	12.60
kiaušiniai	(vienas)	1.35	1.10
pienas	— ltr.	3.00	2.50
sviestas	— klgr.	40.00	31.00
riebalai	„	27.00	18.00
daržovės	„	3.00	1.50

Apskaičiuojama, kad 1950 metais darbininkas Sovietų Sąjungoje turėjo skirti 800 darbo valandų maistui, o 1953 m. tam pačiam maisto kiekiui nupirkti jis skiria 530 valandų.

Savaime aišku, kad tikroms išvadoms

apie padėties pagerėjimą Sovietų Sąjungoje būtina turėti visus duomenis. Pav., ar nuo 1950 metų buvo ir kiek buvo pakelti mokesčiai, privalomieji paskolų lakštų pirkimai ir kt.

Klaidingoms išvadoms išvengti palyginimai turi būti daromi skyrium su padėtimi karo metu, ankstyvojo pokario metu iki valiutos reformos 1948 m. ir skyrium su padėtimi, buvusia Nepriklausomoje Lietuvoje ir esama Vakarų Europoje. **J.**

SOVIETINIŲ LAIMĖJIMŲ KAINA ŽMONIŲ GYVYBĖMIS

Apskaičiuojama, kad 1936-8 metais Stalinas buvo suėmęs apie 5 procentus visų Sovietų Sąjungos gyventojų, vadinasi, apie 9 milionus žmonių! Atrodo neįtikėtina. Tačiau:

A. Weissberg'as pats visus tuos metus iškalėjęs, remdamasis kalinių asmeninių daiktų serijiniais numeriais kalėjimo kvitouse, apskaičiuoja, kad tuo metu buvo suimta 5,5 - 6,5 procentų Charkovo srities gyventojų. („Conspiracy of Silence", psl. 314).

Panašius metodus panaudoję, F. Beck'as ir W. Godin'as („Russian Purge" psl. 67) apskaičiuoja, kad Maskvos srityje buvo suimta nuo 5 ligi 10 procentų visų gyventojų ir nurodo, kad panašūs rezultatai buvo pasiekti, darant apskaičiavimus ir kitose srityse. A. Uralov'as („Staline au pouvoir", psl. 160,165), pasirėmęs Kaukazo NKVD dokumentų nagrinėjimais vokiečių okupacijos metu, apskaičiuoja, kad 1936-8 metais toje srityje buvo suimta 4 procentai gyventojų.

Iš tų 9 milionų žmonių apie trys ketvirtadaliai buvo išsiųsti į vergų stovyklas, kiti sušaudyti, dalis paleisti.

Nereikia pamiršti, kad 5 procentai visų gyventojų reiškia 9 procentus suaugusiųjų.

J.

AUKLĖJIMO PAVYZDYS

Naujas sovietinis rašytojas Lietuvoje yra tokis Mykolas Sluckis.

Jis yra parašęs apysakaitę vaikams, pavadintą „Adomėlis".

Kolchoze gyvenąs mažas Adomėlis yra uolus tarybinis vaikas. Jis jau ir susirinkimus lanko.

Bet perduokime balsą pačiam „Adomėlio" autoriui.

* * *

— Dėde Petrai, susirinkimas!

— Kada?

— Dvyliktą!

— Koks susirinkimas, vaike, apie ką rokuosis ten?

— Nagi apie taiką! — atsiliepė Adomėlis, prisiminęs Anelės žodžius. — Prieš tuos amerikonus kalbės!

— Tai ką anie, rūpužės, sumanė, a?

Adomėlis susimąsto, net mažąjį pirštelį ima graužti. Paskutinėmis dienomis jis daug girdėjo iš Anelės, iš Jono apie tuos prakeiktus amerikonus. Ir „Lietuvos Pionieriuje" skaitė. Pala, pala, kaip ten juos vadina?

Kaip čia tas žodis...

— Et, vaike, į susirinkimą kvieti, o apie ką kalbės ir nežinai... — juokais pašiepė Adomėlį dėdė Petras, dairydamasis skliđino medaus indo, kurį visi kolūkio vaikai net sapne mato.

— Žinau... — ginčyja Adomėlis, — amerikonus paralistais vadina! Ir Kolorado vabalais!

Staiga dėdė Petras plonai, net susiriesdamas, ima kvatotis. Jo balta, kaip ožio, barzdelė kreta ir kreta...

— Ė-ė-ė... i-i-i... Tei...sin...gai...i-i-i... paralistai, tie Kolorado vabalai..."

Toliau dėdė Petras aiškina Adomėliui:

„— Imperialistai, Adomėli, dar už Kolorado vabalus blogesni, — pasakoja dėdė Petras, kol Adomėlis valgo medų. — Koloradas — tai tik bulves, pomidorus ir kitus augalėlius suryja, o tie amerikonai, Adomėli, viską, viską ėda. Paduok jiems, tai ir mūsų duonelę sugraužtų, ir biteles visas išgaišintų, ir trobas mūsų dūmais paleistų. Ir mus visus užmuštų! Jie dar blogesni už koloradus tuos! Tfui!"

Bėga dabar Adomėlis, visus kolchozininkus į susirinkimą ragina:

„— Į susirinkimą! Prieš tuos paralistus — amerikonus kalbės! — skardena po kaimą Adomėlio balsiukas."

(Iš „Brangioji Tėvynė". 1952 m. Valstybinė grožinės literatūros leidykla Vilniuje).

UŽSIENIO LIETUVIŲ VEIKLOS BARE

PLB VOKIETIJOS KV ATSIŠAUKIMAS

LIETUVIAI!

Vasario 16 Gimnazija pradeda ketvirtuosius mokslo metus. Pasaulio lietuviai, kurių aukomis ji išlaikoma, gali didžiuotis. Reta tauta tremtyje pasirodė tokia sąmoninga, kad taip, kaip mes, giliai įvertintų tautinio švietimo reikšmę, ir tokia solidari ir organizuota, kad pajėgtų pastoviai telkti lėšas gimnazijai išlaikyti.

Šiais metais Jūs mokslinate ir aprūpinate Vasario 16 Gimnazijoje šimtą septyniasdešimt vaikų, kad su laiku tas jaunimas, tvirtas dvasia ir kūnu, stotų į darbą už Lietuvą, mūsų Tėvynę.

Aplinkybės dabar verčia susirūpinti gimnazijai pastoge.

Dabartinės patalpos kareivinėee, eilę metų netaisytos, yra tokios prastos ir ankštos, kad būtų žala jose toliau vaikus laikyti. Netinkama gimnazijai ir pati vieta. Antra vertus, atsikurianti vokiečių armija kiekvienu metu gali kareivinių pareikalauti sau ir gimnazija visai netektų pastogės. Dėl pastarosios priežasties nebūtų tat prasmės dabartinių patalpų remontuoti, nes reikėtų išleisti daug pinigo, nežinant, kaip ilgai tektų tomis patalpomis naudotis.

Mūsų visos pastangos gauti iš vokiečių tinkamesnes gimnazijai patalpas buvo bergždžios. Kad trejų metų gimnazijos darbas ir Jūsų aukos nebūtų veltui, išeitis tebuvo arba patiems gimnaziją statytis arba įsigyti jau gatavus namus. Jei ir būtų mūsų tarpe galvojančių, kad gimnazija su laiku turės užsidaryti, toks pastatas visuomet būtų panaudotinas ir kitiems naudingiems reikalams, pvz., lietuvių senelių ir invalidų prieglaudai, kaip kad turi įsirengę latviai, ar pan. Ir Lietuvos valstybei atsikūrus, tas turtas jai būtų naudingas.

Ilgai jieškojus, pagaliau pavyko rasti gimnazijai ir bendrabučiui tinkamus rūmus prie Mannheimo - Heidelbergo. Kadangi jie yra ne paties miesto ribose, tai ir eventualaus karo atveju mažiau pavojaus, kad jie nukentėtų. Namai kaštuoja 200.000 markių ir apie 100.000 markių reikalinga jų remontui ir pertvarkymui. Taigi, iš viso 300.000 markių arba 75.000 dolerių, kuriuos mums reikia metų bėgyje sumokėti. Namų pirkimo sutartis jau pasirašyta. Turint galvoje, kad naujos gimnazijos pastatymas kaštuotų per vieną milioną markių, kaina, palyginant, nėra didelė.

TAUTIEČIAI! Mes kviečiame Jus į šią didelę talką. Mes prašome visų lietuviškų organizacijų paramos. Vasario 16 Gimnaziją sukūrę, pasiryžę ją išlaikyti, nesustokime pusiaukelėje. Sutelkime reikalingas lėšas ir baikime tą lietuvybės paminklą, kuris visam pasauliui liudys mūsų tvirtą tikėjimą į šviesią Lietuvos ateitį, kuriai mes dirbame ir ruošiamės.

PLB VOKIETIJOS KRAŠTO VALDYBA

Pr. Zundė, E. Simonaitis

J. Lukošius, A. Venclauskas, E. Žilius

*** Lietuvių Rezistencinės Santarvės Atstovai tarėsi su Lietuvos Diplomatijos Šefu. Vyriausiojo išlaisvinimo Komiteto Atstovai į pasitarimą neatvyko.**

Nors pereitų metų rugsėjo mėnesį Lietuvių Rezistencinei Santarvei buvo perduota, kad VLIK'as atsisako su jos atstovais susitikti ir tartis, tačiau, atsižvelgiant į vieningumo ir susiderinimo laisvinimo darbe svarbą, š. m. vasario 23 - 26 d.d. per pasikalbėjimus Londone su VLIK'o vykdomosios Tarybos Pirmininku prof. K. Žalkausku LRS-ės atstovai pasiūlė jam VLIK'o ir LRS-vės atsakingųjų asmenų pasitarimą, dalyvaujant Lietuvos Diplomatijos Šefui, skubiems ir svarbiems klausimams aptarti.

Vykdomosios Tarybos Pirmininkas LRS-vės pasiūlymą perdavė VLIK'o Pirmininkui ir Vykdomajai Tarybai.

Savo ruožtu LRS-vės Vyriausiojo Komiteto Pirmininkas kreipėsi į LDŠ-ą, prašydamas jį LRS-ės pasiūlymui pritarti ir pasitarime dalyvauti.

LDŠ-as, radęs LRS-ės pasiūlymą labai svarbiu ir skubiu dalyku esant, sutiko jame dalyvauti ir iš savo pusės pasiuntė VLIK'o Pirmininku ir LRS-ei pasitarimo laiką ir vietą. — balandžio 14 d. Paryžiuje. Vėliau numatytojo pasitarimo data buvo nukelta į balandžio 24 d.

Tai dienai į Paryžių atvyko Lietuvos Diplomatijos Šefas, min. S. Lozoraitis, LRS-ės Vyriausiojo Komiteto Pirmininkas S. Kuzminskas ir LRS-ės Vyriausiojo Komiteto Vicepirmininkas S. Žymantas.

VLIK'o Pirmininkui staiga susirgus, į pasitarimą neatvyko ne tik VLIK'o Pirmininkas, bet ir kiti, pasitarime dalyvauti numatytieji asmenys, jų tarpe ir pats Vykd. Tarybos Pirmininkas K. Žalkauskas.

Susitikę su LDŠ-u, LRS-ės atstovai pateikė jam ir su juo aptarė klausimus, kurie turėjo būti bendrai apsvarstyti LRS-ės pasiūlytame pasitarime.

Tuo būdu ir dar viena, kaip ir praeityje (žiūr. SANTARVĖS 2 nr. S. Žymanto straipsnį „Gyvybinis laisvės kovos klausimas"), pastanga bendrai apsvarstyti ir išspręsti vieningumo ir susiderinimo laisvinimo darbe klausimus liko nevaisinga. Lietuviškiems reikalams čia bus didžiai pakenkta.

Kaip paaiškėjo, VLIK'as iš viso nebuvo LRS-ės pasiūlymo, kaip tokio, priėmęs ir oficialiai su LRS-ės atstovais susitikti ir tartis nebuvo sutikęs, nors buvo labai gerai žinoma, kad LRS-ės pasiūlytame pasitarime svarstytini ir spręstini klausimai lietė ne VLIK'o ir LRS-ės tarpusavio santykius bei iš jų išplaukiančius klausimus, o vien tik pirmos svarbos ir labai skubius laisvinimo darbo reikalus.

* VLIK'e dr. P. Karvelis, ėmęsis organizuoti kovai su bolševizmu vadinamąją „psichologinę karvedybą", paskelbė savo sumanytąją Lietuvos laisvinimo taiką.

1953.5.10. ELTOS 13 nr. 5 psl. paskelbtas tuo reikalu atsišaukimas yra daugiau negu keistas. VLIK'as per ELTĄ kviečia visuose kraštuose sudarinėti aktingus organus, kurie kalbėtų lietuvių vardu ir atliktų visa, kas Lietuvos laisvinimui reikalinga, lyg mes neturėtume ten Lietuvos ministerių ir tokių lietuviškųjų organizacijų, kaip Amerikos Lietuvių Taryba ar Didžiosios Britanijos Lietuvių Sąjunga ar kituose kraštuose kitokių, kurie daro, kas įmanoma ir kurie atitinkamuose kraštuose kalba ir veikia lietuvių vardu.

Tačiau tai ne viskas. Pažiūrėkime, kaip dr. P. Karvelis supranta Lietuvos laisvinimą. Ogi kaip reikalavimus, kad sovietinis režimas Lietuvoje būtų sušvelnintas, **apie pačią okupaciją, vadinasi, neužsimenant;** reikalauti, kad ukininkų varymas į kolchozus būtų sustabdytas, **lyg jie jau nebūtų visi į kolchozus suvaryti;** reikalauti grąžinti kulturinę laisvę, atsiparaiduojant nuo partijos generalinės linijos, **prieš pačią bolševikų partiją, vadinasi, nepasisakant;** reikalauti, kad būtų suteikta laisvė reikštis visoms politinėms partijoms ir kritikuoti valdžios veiksmus (**nepasakyta net — okupacinės valdžios!**); reikalauti, kad būtų leista laisvai lankyti Lietuvoje pasilikusius artimuosius, **lyg visų musų troškimas tebutų retkarčiais apsilankyti Lietuvoje, o ne grįžti laisvon ir nepriklausomon Lietuvon visam laikui.** Ir visa eilė panašių „reikalavimų".

Tokia štai yra nauja, d-ro P. Karvelio išrasta ir, matyti, VLIK'o aprobuota „psichologinė karvedyba".

Paliekant nuošalyje šios „karvedybos" neapsakomą naivumą, visišką padėties Lietuvoje neišmanymą, tenka konstatuoti, kad pats didžiausias jos išradimas yra tai, **jog tame atsišaukime nei vienu žodžiu net neužsimenama, kad pirminis ir pagrindinis visų lietuvių reikalavimas visuomet ir visur yra ir turi būti — jėga ir smurtu primestos Lietuvai svetimos okupacijos pašalinimas, Lietuvos Nepriklausomybės ir suvereninių Lietuvos Valstybės organų atstatymas.**

Ar čia VLIK'as nesąmoningai, per neapsižiūrėjimą padarė tą nedovanotiną žygį, ar apgalvotai nutylėjo Lietuvos Valstybės Nepriklausomybės atstatymo reikalavimą?

Kuris atvejis bebūtų, tokios „psichologinės karvedybos" tikslai tegali paskatinti Vakarus, o taipgi bolševikus, daryti išvadą, kad laisvieji lietuviai laisvame pasaulyje atsisako nuo Lietuvos Nepriklausomy-

bės ir yra pasirengę pasitenkinti įjungtos į bolševikinę rusiškąją imperiją Lietuvos režimo suliberalinimu ir sušvelninimu. Kur toliau beeiti?

* * *

* „Nepriklausomoje Lietuvoje" 1953. 4.15. Nr. 15 yra atspausdinta santrauka. vysk. V. Brizgio Kanadoje pasakytų kalbų ir padarytų pareiškimų, kuriuose daugiausia buvo paliestas Lietuvos diplomatinio atstovavimo įvairiuose kraštuose sutvarkymo klausimas.

Iš to, kas parašyta „N.L.", išeitų, kad vysk. V. Brizgys. lankydamasis įvairiuose valstybėse, VLIK'o pavestas, aiškinosi Lietuvos diplomatinio atstovavimo tose valstybėse sutvarkymo klausimus.

Jei tai tiesa, kiltų klausimas, ar tai buvo daroma su Lietuvos Diplomatijos Šefo ir Lietuvos Diplomatinės Tarnybos atstovų žinia ir pritarimu?

Tvirtinimas, esą Lietuvos diplomatinis atstovavimas kaikuriose valstybėse nėra sutvarkytas vien dėl Lietuvos Diplomatijos Šefo ir VLIK'o Pirmininko nesutarimo, yra klaidingas ir neatitinka tiesos. Lietuvos diplomatinio atstovavimo sutvarkymas visai nepriklauso nuo LDŠ-o ir VLIK'o Pirmininko sutarimo ar nesutarimo. Diplomatinio atstovavimo sutvarkymas ar atstatymas tvarkomas tarptautinės ir valstybinės teisės normų bei per ilgus metus nusistovėjusios diplomatinės praktikos.

Lietuvos diplomatiniam atstovavimui vienoje ar kitoje valstybėje sutvarkyti reikalinga, kad tos valstybės vyriausybė sutiktų Lietuvos diplomatinį atstovą priimti, kad jis galėtų jai pateikti savo kredencialus ir kad būtų lėšų atstovybę išlaikyti.

„N. L" klaidingai rašoma esą Lietuvos diplomatinio atstovavimo Italijoje sutvarkymas priklauso nuo kažkokių Italijos sudarytųjų sutarčių. Italijoje ar Vokietijoje ar kitur jis priklauso vien nuo respektyvaus krašto vyriausybės nusistatymo toki atstovą priimti ar nepriimti. Taipgi „N.L." klaidingai vaizduojama Lietuvos atstovų padėtis Prancūzijoje ir D. Britanijoje.

Galima rimtai suabejoti. ar vysk. V.Brizgio pareikštos mintys teisingai buvo „N.L" reporterio suprastos ir ar tiksliai užrašytos.

Būtų visgi tikslingiausia. kad jautrūs ir reikalaują diskrecijos Lietuvos valstybės diplomatinio atstovavimo klausimai būtų palikti pačiai Letuvos Diplomatinei Tarnybai tvarkyti jos turimais oficialiais ir normaliais kanalais.

* * *

* 1953. V. 10. ELTOS 13 n - ryje paskelbti Tautos Fondo nuostatai.

Jie nustato, kad Tautos Fondas tėra tik viena iš VLIK'o institucijų, esanti tiesioginėje VLIK'o žinioje. Turimas lėšas Tautos Fondas pagal VLIK'o sąmatą ar kitokius jo nutarimus perduoda VLIK'ui. Tautos Fondo valdyba renkama VLIK'o (praktiškai iš tų pačių VLIK'o narių tarpo) ir Tautos Fondo veiklos apyskaitą tvirtina VLIK'as. Tuo būdu tas pats organas — VLIK'as — tvarko Tautos Fondo, esančio tik VLIK'o įstaiga, lėšas, pats sau jas skirsto ir pats jų panaudojimą kontroliuoja.

VLIK'as nėra vienintėlė organizacija, dirbanti Lietuvos laisvinimo darbą. Lietuvos laisvinimui visuomenės aukojamos lėšos neturi būti skiriamos vien VLIK'o veiklai remti.

Tautos Fondas turi būti suorganizuotas, kaip nepriklausoma institucija, o ne kaip VLIK'o žinioje esanti jo įstaiga.

Tautos Fondas turi telkti lėšas ne vienai kuriai organizacijai ar organui, bet Lietuvos laisvinimo darbui remti, ir turi jas skirstyti pagal darbą ir reikalą, o ne pagal titulą ir priklausomybę.

* * *

* V. Kavolis „Naujienuose" 1952.11.4., konstatuodamas mūsų rikiuojančiųjų nesugebėjimą solidariai bendradarbiauti, ieško to priežasčiu. Jis pateikia eilę labai teisingų minčių ir nurodo būtinas prielaidas bendradarbiavimui atsirasti.

V. Kavolis konstatuoja, kad bendradarbiavimas yra metodas bendromis jėgomis siekti bendrų tikslų, kurie pareina iš bendrų vertybių.

Bendradarbiavimui, tad, reikalingos bendros vertybės, kurios sudaro veikimo pagrindą. Iš kitos gi pusės, izoliacija savyje ir savo grupiniuose interesuose veda prie tarpusavio antagonizmo ir prie bendruomenės, tautos ar draugijos, skilimo.

Bendradarbiauti, sako V. Kavolis, galima tik lygiam su lygiu (ne skaičiais, svoriu ar intelektu, bet etine ir moraline prasme), laisva valia, gera valia, pasitikėjimu ir abipusiškai gerbiant premisas, ant kurių stovima. Mūsuose gi taip jau pasidarė, kad, vien savo ideologijos draugų tarpe bebendrudami žmonės nesijaučia patogiai. staiga susidūrę su nuomonėmis, kurių nėra jų kodekse. Jos atrodo pavojingos, neaiškios ir net nemorališkos, kartais bedieviškos! ar net laicistinės!! netgi liberalinės ir pozityvistinės!!!

Išdavoje kaikurios politinės grupės savo sutikimą bendradarbiauti sąlygoja tuo, kad, kaip sako V. Kavolis, jos bus ir pasiliks ąžuolai krūmų tarpe, visada ir visur pirmininkaus, gaus veto teisę. Kitų grupių toleravimas grindžiamas ne lygaus visų grupių egzistavimo pripažinimo teise, bet tik jų pakentimu.

Kam kitų egzistavimas sudaro savotišką moralinę kančią, tas savaime nėra pasiruošęs bendradarbiauti.

V. Kavolis konstatuoja, kad geros valios ir bent bendradarbių solidarumu pasitikėjimo mūsų tarpe nėra.

Prie šių teisingų minčių negalėtume nieko pridurti.

J. K.

IŠ MŪSŲ GYVENIMO IR SPAUDOS

KOLABORANTIŠKA DRĄSA

2-jo pasaulinio karo metu labai išpopuliarėjo žodis: kolaborantas. Tai svetimų okupacijų išdavoje atsiradę vienoje ar kitoje tautoje žmonės, bendradarbiavę su okupantais ir padarę kartais nemaža žalos savo krašto interesams. Netenka aiškinti, kad kiekvienas okupantas, ypač naciai ir bolševikai, tokių kolaborantų visokiais būdais ieškojo ir jų rasdavo. Jiems pasisekdavo sužvejoti tokių žmonių daugiau ypač tuose kraštuose, kur, dėl karo aplinkybių, okupantai keitėsi. Mat, staigus okupacijų pasikeitimas sudarydavo palankesnes sąlygas panašiems kolaborantams atsirasti.

Panagrinėjus kolaborantų praeitį, kaip taisyklė, jie retai iškildavo iš tokių žmonių tarpo, kurie didesnę savo gyvenimo dalį buvo skyrę savo tautos labui. Daugiausia tai svieto perėjūnai, neaiškios tautinės kilmės avantiūristinių polinkių ir žemos moralės žmonės.

Buvo ir pas mus tokių, nors ir nedaug. Mažiau apie juos ir buvo kalbama, nes emigracinės sąlygos nėra tinkamos vienokioms ar kitokioms išvadoms daryti. Tačiau reikia stebėtis jų drąsa. Jie ne tik kad netyli, bet kartais, apversdami augštyn kojomis faktus ir patiekdami savo abejotinos vertės samprotavimus dėl užgriuvusių Lietuvą, 2-jo karo išvadoje, nelaimių — bando nevykusiai save teisinti, o kitus kaltinti.

Toks įspūdis susidarė, paskelbus „Karyje" pulk. O Urbonui savo atsiminimus apie Vietinę Rinktinę, ir į juos atsiliepus pulk. Birontui, Kviecinskui ir kitiems. Jei po Vietinės Rinktinės likvidavimo, pulk. Birontui ir kt. teko ir toliau vokiečiams talkininkauti (ar iš blogos valios, ar iš nesupratimo — čia nebandysime aiškinti), tai tikrai neverta buvo rašyti tokius žodžius:

> „Rinktinės išvaikymas dar labiau suerzino Lietuvos visuomenę, o ypač buvusių politinių partijų likučius, sulindusius į taip vadinamąją „rezistenciją". Tapus man mobilizacijos štabo viršininku, tuoj pasipylė tūkstančiai proklamacijų, raginančių jaunus vyrus neklausyti pulk. Bironto, kariuomenėn nestoti, slapstytis miškuose. Girdi, bolševikai Lietuvoje ilgai nepasiliksią, o jei pasiliksią ilgesnį laiką, respektuos Lietuvos įstatymus. Kai Dievas nori ką nors nubausti, atima jam protą. Tas pats atsitiko ir su proklamacijų rašėjais. Jie varė savo pragaištingą darbą iki to laiko, kol buvo paimtas Kaunas ir užgrobta visa Lietuva ir kol atėję bolševikai pradėjo jiems taikinti genocidą." (pulk. Birontas, „Karys" Nr. 6). Tarytum visuomenei nesukliudžius, plk. Birontas būtų išgelbėjęs Lietuvą nuo bolševikų okupacijos. Šitokie pulk. Bironto samprotavimai parodo ne tik absoliutų jo nesiorientavimą anose sąlygose, bet ir duoda pagrindo įtarimams.

O gal reiktų sutikti su vienu „Naujienose" paskelbtu atviru laišku, kuriame jo autorius, tarp kitko, taip rašo:

> „Bet iš šio straipsnio galima manyti, kad p. Bironto galvoje pasidarė „trumpas sujungimas". Jeigu taip, tai aš jam atleidžiu. Bet jeigu to „trumpo sujungimo" nebūta, tai lai p. Birontas dar kiek pakrapšto savo sieloje — gal jis dar suras joje kiek garbės ir sąžiningumo ir padarys atitinkamas išvadas..." („Naujienos", Nr. 115)

KRITIKINIO ŽODŽIO NIVELIAVIMAS

Henrikas Nagys, poetas ir vienas iš stipriausių literatūros kritikų, „Nepriklausomoje Lietuvoje", darydamas 1952 metais išleistų knygų apžvalgą, taip rašo apie keistus kriterijus tremties literatūros vertinime:

> „Skaudi vieta mūsų literatūriniame gyvenime — kaikurių asmenų beatodairinis kritikinio žodžio niveliavimas pasaulėžiūrine linkme. Tikrai tenka stebėtis, kokiais keistais kriterijais imama spręsti literatūra. Straipsniuose, kuriuose neiškeliamas nei vienas literatūrinis aspektas, autoriai guldomi Prokrusto lovon, negailestingai kapojamas jų asmeninis gyvenimas (net jų ligos), jų pasaulėžiūra, jų vienoks ar kitoks nusistatymas įvairiais gyvenimo klausimais ir gale padaromas literatūrinis vertinimas: knyga esanti nieko neverta. Jeigu toliau tuo keliu žygiuosime, nebetoli toji diena, kai teks „socialistinio realizmo" mokytojų vadovėlį perimti kaip neklaidingiausią literatūros vertinimo mastą. Neišgelbės mūsų tremties migloto literatūrinio gyvenimo nei profesionalai laureatai, nei oficialių kultūrinių institucijų pirmininkų režisuojami premijų skirstymai. Šiaip ar taip mes dangstysime tais, oficialiom optimizmo marškutėm papuoštas, mūsų literatūrinio gyvenimo žaizdas, tiktai radikalus gydymas — išdrįsimas pasakyti nors ir skaudžią tiesą atvirai ir tiesiai akysna — gali sukurti bazę naujai ir šviežiai mūsų rašto tradicijai."

UŽ TAUTINĘ ŠEIMĄ

„Pabėgimą iš tautos kovojančių gretų pateisins tik tautinė šeima. Ji geriausiai pakels sunkumus ir kliūtis, ji išlaikys savyje tautinę tradiciją, ji veikliai

jungsis į kovą dėl tautos laisvės, ji išlaikys tautai savo kraujo ir dvasios kūrinius — savo vaikus. Maža to: tik tautinė šeima norės, mokės ir ištesės vaikams perduoti gyvą ir veiklų tautiškumą. Tai bus mūsų moralinės skolos tautai grąžinimas. Jei mūsų vaikai norės ir sugebės stoti į laiko negailestingai retinamas mūsų gretas, jei jie toliau vykdys tai, ko mes patys ir geriausiais norais bei labiausiai įtemptomis jėgomis nesuskubsime įvykdyti, jei jie savo pastangomis ir sugebėjimais pralenks mus kovos už tautos laisvę ir tautinės kultūros kūrybos fronte — ir tai bus tik mūsų privalomas atpildas tautai už mūsų nedidvyriškumą. Tai bus mūsų kukli auka ant žuvusių tauto- partizanų kapų, auka pačiai tautai jos laisvinimosi kovoje, auka pagal dėsnį „redde quod debes"... (V. Čižiunas, „Aidai", Nr. 3).

IR TAIP RAŠOMA MŪSŲ SPAUDOJE...

Amerikoje išeinančiame socialdemokratų leidžiamame dienraštyje „Naujienos", J. Žemaitis, tariamai minėdamas Lietuvos kariuomenės šventę, tarp kitko, taip rašo:

„Kad tautininkai galėtų saugiai jaustis valdžioje, sukilėliai karininkai šalina iš kariuomenės nepatikimus karininkus, likusius dar pulkuose, bet nepatikimus, apstato šnipais, kad karininkai negalėtų net pajudėti, išvaiko žmonių rinktą seimą, remia uždarinėjimą visuomenės organizaciju ir terorą, vienos iš demokratinių tvirtovių „Varpo" B-vės išsprogdinimas, įvykdomas gautu iš kariuomenės sandėlių dinamitu. Sukilėliai karininkai karo lauko teismais ir įsteigtu Varniuose lietuviškuoju „Sibiru", koncentracijos stovykla, terorizuoja žmones ir remia importuotu fašistiniu idėju įgyvendinimą Lietuvoje. Sukilėliams karininkams mažai garbės sudaro, kai jie visai nekaltus žmones, vesdami mirties sprendimams.vedžioio gatvėmis,apkauste geležinėmis grandinėmis, kad nasitvčiotų iš nelaimingųjų. Karo lauko teismo sprendimais bent dvidešimt lavonų sukrovė kaipo auką tautininkų partijai, kaip Neronui padegus Romą, besišypsant „tautos vadui"...

Kad nebūtų pažymėtas tos ištraukos šaltinis, neabejoju, retas kuris patikėtų, jog tokia, pykčiu ir neabejotina tendencija persunkta rašliava būtų tilpusi lietuviškiems interesams tarnaujančiame laikraštyje.

Taip, „Naujienos", turbūt, vienintelis laikraštis, kuris, remdamasis oficialiu spaudos laisvės motyvu, pateikia savo skaitytojams tokių rašinių, jog padoriam lietuviui dažnai tenka tik pečiais traukti. Tikrai liūdna, kad mūsų kaikuriose redakcijose stokojama paprasčiausios tautinės ambicijos, jau nekalbant apie skelbimą tendencingų straipsnių...

PIANISTO A. KUPREVIČIAUS PASISEKIMAS

Talentingasis pianistas Andrius Kuprevičius, pakviestas Amerikon Margučio, su dideliu pasisekimu koncertavo didžiose lietuvių kolonijose ir Kanadoje, visur sutikdamas palankius ne tik mūsų, bet ir amerikiečių spaudos atsiliepimus. Šis A. Kuprevičiaus debiutas Amerikoje dar kartą įrodė, jog jis yra ne eilinio masto pianistas ir turi visus galimumus prasiveržti į pasaulinį pagarsą.

Per šį svečiavimąsi Amerikoje jam pavyko sudaryti naujų ryšių ir to išdavoje, grįžęs ir pabuvėjęs Argentinoje, kur jis nuolat gyvena, išvyks ilgesnei koncertų kelionei po P. Amerikos valstybes.

TAUTINĖS SĄJUNGOS SĄSKRYDIS WASHINGTONE

Tautinė Sąjunga Amerikoje š.m. birželio 20-21 dienomis Washingtone ruošia Amerikos lietuvių sąskrydį, kurio proga bus minima Karaliaus Mindaugo 700 metų sukaktis ir, dalyvaujant Amerikos valdžios pareigūnams, kongresmanamss ir senatoriams, bus prisiminta istorinė Lietuvos valstybė ir parodyta dabartinė lietuvių kova dėl laisvės. Į sąskrydį ruošiasi vykti daug lietuvių. Sąskrydžio programa numatoma labai įvairi, o koncertinėje dalyje dalyvaus Čiurlionienės ansamblis ir pianistas A. Kuprevičius.

ARKIVYSKUPO J. SKVIRECKO JUBILIEJUS

Arkivyskupui-Metropolitui J. Skvireckui, Švento Rašto vertėjui, š.m. rugsėjo 13 dieną sueina 80 metų amžiaus jubiliejus. Tam tikslui Chicagoje, vadovaujant vysk. V. Brizgiui, sudarytas iš lietuviškų katalikų organizacijų komitetas jubiliejui paminėti. Komitetas kviečia visas lietuvių kolonijas atitinkamai paminėti šį garbingąjį jubiliatą.

Vyt. Gedrimas

SEPTYNERIŲ METŲ „ŠVIESA"

Pokariniai 1946 metai. Kovo 13 d. steigiamas akademinio jaunimo sambūris „Šviesa". „Šviesa" ryžtasi reikšti mintis ir viltis to mūsų jaunimo, kuris nesitenkina vien kasdieniu gyvenimu, bet veržte veržiasi į visuomeninių idėjų pasaulį. „Šviesa pasisako norinti būti idealistinio lietuvių jaunimo išraiška, dvasinės rezistencijos sąjūdžiu.

Steigiamajame susirinkime, 1946 m. kovo 13 d., deklaruojama: „Tuo metu, kai tėvynėje likęs jaunimas kovoja žūtbūtinę kovą dėl laisvės, lietuvių akademinis jaunimas užsienyje, jausdamas atsakomybę prieš brolių kraują, jungiasi į „Šviesos" sambūrį — dvasinės rezistencijos sąjūdį. Sambūris ryžtasi kovoti už laisvą Lietuvą ir lietuviškumo išlaikymą tremtyje, siekdamas išugdyti profesiniai išlavintą, visuomeniniam darbui paruoštą ir dvasiškai atsparų žmogų — asmenybę".

Ten pat nustatomi sambūrio siekiai:

1. Ugdyti lietuvių visuomenėje laisvės meilę ir gilų humaniška patriotizmą, suderintą su žmonijos gerovės reikalavimais.

2. Ugdyti lietuvių visuomenėje kultūringą bendradarbiavimą, žmoniškumą, solidarumą ir skirtingų pažiūrų gerbimą.

3. Kelti lietuvių visuomenės kultūros lygį ir ugdyti tos kultūros lietuviškąjį pobūdį.

4. Plėsti ir gilinti lietuvių jaunimo žinias apie įvairių tautų kultūrinį ir visuomeninį gyvenimą ir remti jo pastangas siekiant augštojo mokslo.

Be to, skelbiama, kad sambūris remiasi šiomis ideologinėmis gairėmis:

1. Sambūris laiko žmogaus asmenį augščiausia vertybe racionaliame pasaulyje. Pasaulėžiūrai susidaryti žmogus turi visišką laisvę. Bet kokie religiniai įsitikinimai gerbiami.

2. Kiekvienas žmogus turi stengtis ugdyti savo asmenybę, aktyviai dalyvaudamas kultūriniame ir visuomeniniame gyvenime.

3. Žmogus, santykiaudamas su kitu žmogum, vadovaujasi artimo meilės principu, jam padeda, gerbia jo asmenį ir pažiūras.

4. Visa socialinė organizacija turi tarnauti žmogui, kaip asmeniui ir bendruomenės nariui, jo nepajungdama totalitarizmui. Atskiras asmuo bendruomenės interesus deda augščiau už savo interesus, kai bendruomenės tikslai sutampa su žmonijos siekimu laiduoti žmogui laisvę ir gerovę.

5. Tinkamiausias žmogaus gyvenimo bendruomenėje sąlygas laiduoja demokratiniai principai. Bendruomenės organizaciją, kuri tuos principus savo ideologijoje ar veikloje neigia, sambūrio nariai laiko sau priešinga.

6. Žmogus gali geriausiai išplėtoti savo pajėgas tautoje. Kiekviena tauta turi teisę tvarkytis laisvos nepriklausamos valstybės pagrindais, derindama savo siekimus su tarptautinio solidarumo idėja.

7. Sambūris, būdamas kultūrinės ir visuomeninės saviauklos organizacija, nesyji su jokia politine partija ar srove.

Tų pačių metu rugsėjo mėnesį išleidžiamas pirmasis „Šviesos" laikraščio numeris. Jo vedamajame A. P. rašo:

„Atsiminkime visados tūkstančius mūsų brolių tėvynėje, kurie nepasidavė, nepalinko, kurie kasdien kenčia vargą ir alkį, kasdien rizikuoja savo galvas, trokšdami nugalėti viešpataujančią neteisybę ir atnešti savo tautai ir žmonijai šviesesnę ateitį. Jei mes negalime šiandien stoti greta jų ir parodyti lygią drąsą ir pasiryžimą, tai mes galime bent savo širdyse auginti tą pačią liepsną, tą pačią kovos dvasią, tą patį įsitikinimo tvirtuma, kuris juos veda. Turime dvasioje pasirodyti verti savo kovojančių ir kenčiančių brolių tėvynėje, turime ruoštis kovai už jos ateitį".

„Šviesos" steigėjai džiaugėsi, turėdami savo tarpe didelę akademinio jaunimo dalį, kuri pirmųjų okupacijų metu aktyviai buvo kovojusi krašto rezistentu eilėse. Todėl rezistencijos kelias šviesiečių buvo giliai suprastas. Tautinis jaunimas, suėjęs į „Šviesos" sambūrį išeivijoje, akcentuodamas dvasinę rezistenciją pačiame sambūryje, pasilieka nuolatiniame dvasios ir širdies ryšyje su kenčiančia tauta ir Kraštu. Dvasinės rezistencijos akcentavimas reiškia pasipriešinimo būtinumą kiekviename žingsnyje prieš visa, kas naikina žmogų, kas kesinasi į jo laisvę ir tėvynę.

Paryžiaus šviesiečių leidinyje: „Praskrendančio paukščio sparnu" (Paryžius, 1946 m. lapkričio mėn.) vienas mūsų brolių, žymus rezistentas, dėsto tokias skaidrias mūsų mintis: „Aš laukiu naujo pergalės parado tada, kada petys į petį mes, lietuviai, žygiuosime pro lietuviškus paprasto beržo vartus, lietuvišką kaimą miestelį, ant lietuviškos žemės, kada mus sveikins graži ryto aušra ir mūsų atvykimą skelbs tėvynės Laisvės Varpas, — tada, tik tada, mes galėsime pasijusti laimingais, būsime patenkinti savo žygdarbiais, nes žinosim, kad laimėjo visa ir visuotinė laisvė".

Kai senojoj Europoj nebeliko pragyvenimo galimybių, — taigi ir studijoms sąlygų, kai buvo atidarytos emigravimui durys į kitus laisvuosius kontinentus, „Šviesa" suprato, kad ji išliks gyva ir veikli, nors jos nariai ir bus išblaškyti mažučiais organizaciniais truputėliais po įvairias šalis, jeigu ji atmes savo grynai akademinius rėmus ir išsilies plačia srove ir į neakademinį lietuviškąjį jaunimą. Todėl 1949 m. sambūrio

LAIŠKAI SKAITYTOJŲ

Gerb. Redakcija,

Norėčiau pareikšti savo nuomonę dėl SANTARVĖS 1 nr., 1953 m., tilpusio straipsnio „Kieno naudai dirba laikas“, iš kurio susidaro įspūdis, kad visi Lietuvos išdavikai ir okupantų pataikūnai yra vien iš darbininkų tarpo. Tuomi labai užgaunamas Lietuvos darbininkijos vardas, kuri to nėra nusipelniusi ir savo Kraštą myli ne mažiau, kaip kiti Lietuvos visuomenės sluogsniai.

Mes žinome, kad per pirmąją okupaciją su Sovietų Rusija nuėjo darbininkų ne didesnis nuošimtis, kaip ir iš kitų gyventojų sluoksnių, nors, vokiečiams okupavus Kraštą, darbininkai labiausiai nukentėjo už būtus ir nebūtus nusikaltimus.

Mes taipogi žinome, jei darbininkas buvo ištremtas į Sovietų Rusiją, jis buvo apšauktas, kaip kriminalistas. Tuo tarpu kai kita gyventojų dalis, sulaukusi to pačio likimo, skaitoma tautos kankiniais. Ir jei kas iš inteligentų dirbo ar dirba su okupantu, tai kad jis kitaip pasielgti negali, tuom tarpu darbininkas buvo ir yra laikomas Krašto išdaviku.

Tuom tarpu nematoma ar nenorima matyti, kad darbininkas yra galbūt labiausiai išprievartaujamas, nes, kaip žinome, okupantai pirmiausia stengėsi sužlugdyti turtingesniųjų medžiaginį gyvenimą, tuom tarpu darbininkija yra išprievartaujama pirmoje eilėje dvasiniai, o tas yra baisiau, kaip praradimas visų medžiaginių gėrybių nes jas galima atgauti ar naujas sukurti, bet žmogaus prarastų dvasinių vertybių niekas negali sugrąžinti.

Tiesa, straipsnio autorius lyg ir pateisina darbininkiją, kaip mažiausiai susipratusią tautiškai. Bet jam tiktų lyg ir netiesioginis atsakymas, tai SANTARVĖS 2 nr., 1953 m., J. Lengvenio „Stalinas žiauriai klydo“.

Mano asmeninis pageidavimas, kad, kalbant apie tautos išdavikus, nebūtų smerkiama kuri nors viena tautos dalis, nes tik Kraštui atgavus laisvę, pamatysime, iš kurios visuomenės dalies daugiausia žmonių nuplaukė pasroviui.

Su pagarba
J. Plečkaitis
10, Victoria T-ce,
Geelong, Vic., Australia
17.5.1953.

P.S. Tai aš rašau, nepretenduodomas, kad jūs išspausdintumėte, bet atkreipti dėmesį, kad savieji, rašydami, negilintų žaizdų, kurias padarė ir dabar tebedaro svetimieji.

Redakcijos pastaba: Iškeltu klausimu pasisakoma šiame SANTARVĖS n - ryje, straipsnyje — „Lietuvos darbininkų ištikimybė tautai“.

* * *

„...Dėl SANTARVĖS 3-e numeryje pareikštų sociologo Koepke's minčių tenka pasakyti, kad iš tikrųjų tautos suproletarėjimas yra labai blogas reiškinys ir su tuo reikia kovoti. Taipgi visai teisinga, kad reikia dėti pastangas kuo daugiausia žmonių paversti ūkininkais. Tačiau greta to, reikia išspręsti ir pramonės darbininkų klausimą ir negalima sutikti su mintimi paversti tautą amatininkais. Amatai plėstini ir remtini tiek pat, kiek ir ūkininkai. Tačiau, ką gi daryti su esamais fabrikais? Negi, sakykim, uždaryti batų fabriką, o darbininkus paversti batsiūviais, kurie, sunkiai dirbdami, per dieną pagamintų porą batų, kai fabrike jie pagamina po keletą ar daugiau porų?

Gerb. A. Degučio idėja sudaryti geležinį fondą, kaip dovaną Tėvynei, yra labai graži. Tik gal tokio fondo globėju reikėtų pakviesti Diplomatijos Šefą. Bet dėl tokio fondo sunaudojimo paminklui statyti sutikti negalėčiau, nes Lietuvai išsilaisvinus bus tiek daug ir svarbių reikalų, kad būtų stačiai juokinga tuoj pat imtis paminklo statybos. Pirmiausia bus reikalingi ženklai, o jau kiek apsitvarkius, apsitvarsčius žaizdas, pamaitinus alkanus vaikus ir atlikus kitus būtinus ir neatidėliotinus reikalus, galima būtų imtis muziejaus ar paminklo statybos. Kolkas gi kovojusius tautos didvyrius tektų pagerbti kad ir šiais (ar panašiais) poeto-mėgėjo dr-o J. Sakalausko žodžiais:

---

visuotinis suvažiavimas sambūrį pavadino plačiu vardu — Lietuvių Kultūrinis Sambūris „Šviesa“.

Sambūris neapsiriko. Išsaugojo ne tik organizacinę savo gyvybę, bet išaugo į plačią visuose pasaulio kampuose esančią patriotinę lietuvių jaunosios kartos organizaciją, kuri išlaikė savo pozicijas senojoj Europoj ir „užkariavo“ dar du kontinentus — indijonų tėvynę ir kengurų kraštą. Savo veikla L.K.S. „Šviesa“ ne tik paįvairina lietuvių gyvenimą, ruošdamas įvairius kultūrinius ir kitokius parengimus, bet juo toliau juo plačiau jungia mūsų jaunąją kartą, trokštančią, kad jos žingsnius lydėtų Šviesa ir Tiesa.

Ligija Bieliukienė

„Paminklas Jums — Tėvynė,
Kurią karštai, karštai mylėjot.
Jūs žuvot, kad kiti gyventų,
Iš Jūs stiprybės pasisemtų."

Dėl H. Žemelio straipsnio apie tremties spaudą norėčiau pareikšti šias mintis:

Nepaslaptis, kad dabartinė mūsų spauda, nors kiekybe būtų ir nemaža, savo kokybe yra menka. Tai daug kam, ypač spaudos darbuotojams, kelia nemažą susirūpinimą.

Spaudą, kaip ir gyvenimą, reikia gerinti, ieškant geresnių ir prasmingesnių principų. Spauda turėtų buti visuomenės mokytoja, jos minties formuotoja — tai viešoji tribūna.

Bet kas gi vadovauja mūsų spaudai? Anot H. Žemelio, daug žurnalistų esą pasitraukė nuo savo darbo. Tuo aš pirmai tikiu, tiktai manau, kad ne jie patys pasitraukė, bet pačios spaudos buvo nuo to darbo pasalinti, nes nesugebėjo jos paimti į savo rankas ir buvo nublokšti į šalį. Spaudą gi užvaldžius visuomenei, jie prie jos staciai negali, o gal nenori prisitaikyti, nes žurnalistų vieta yra ne eiti greta visuomenės, bet žygiuoti jos priekyje. Dabar spauda yra pasidariusi visuomenės žaisliuku. Dabar ją išlaiko ir kuria pati visuomenė, o kadangi jos narių tarpe yra daugiau mažai išsilavinusių žmonių ir kultūriniu požiūriu ji yra gana įvairiaspalvė, tad spauda, noredama prie visų prisitaikyti, ir tegali būti menkavertė, nes: „iki visiems įtiksi, nuo Dievo atsiliksi".

Šiuo atveju, norėdama visiems įtikti, spauda nutolsta nuo kultūringumo ir pasidaro menkavertė. Tai minčiai pailiustruoti pateikiu štai kokį pavyzdį: „Brit. Lietuvyje" skaitėme, kad du piliečiai, lankydamiesi spaustuvėje, prašė spausdinti daugiau straipsnių iš karo nuotykių ir šnipinėjimų aprašymų, turbūt galvodami, kad jau Londone tikrai yra fabrikas, kuris tokius įdomius straipsnius gamina.

Panašios rūšies straipsniai yra patys menkiausi, ir juos skaitant protas nė kiek nesilavina, bet priešingai — greičiau atbunka.

Štai nuo kokių skaitytojų pradeda priklausyti spauda ir štai kodėl ji negali būti augštai kultūringa. Be to, bijodama užgauti įvairiaspalvius skaitytojus, spauda vengia gilesnių minčių ir tuo pačiu pasiima tam tikrą cenzūrą, kurios ir laikosi, kaip kokios šventenybės. Tai ne tik susina pačią spaudą, ne tik nelavina skaitytojų, bet taipgi neverčia ir pačius spaudos darbuotojus progresuoti, ir jie staciai aptingsta galvoti. Tuo būdu spauda susilygina su visuomene ir, užuot buvusi jos mokytoja bei minčių formuotoja, pavirsta nors brangiu, bet menkaverčiu visuomenės žaislu. Šiuo požiūriu jau tenka sutikti su H. Žemelio teigimu, kad kokia visuomenė, tokia ir jos spauda, nes spauda dabar yra daugiau pačios visuomenės gamyba. Iš tikrųjų gi turėtų būti sakoma: „kokia spauda, tokia ir visuomenė" ir faktiškai taip turėtų būti. Tiktai tuomet spauda atliktų jai skirtą, tokį svarbų vaidmenį.

Šiuo reiškiniu jau labai laikas susirūpinti. Reikia manyti, kad laikraštis, redaguojamas be specialios cenzūros, laikraštis, kuriame galima būtų rasti gilių ir drauge drąsių minčių, tautiečių būtų sutiktas gal dar mieliau, negu laikrastis su karo nuotykiais ar šnipinėjimo aprašymais. O visuotinė nauda iš pirmojo būtų kurkas didesnė.

Kai dėl žurnalisto savo darbe patyrimo, apie kurį kalba H. Žemelis, tai tenka pastebėti, kad žurnalistikoj, kaip ir kiekviename darbe, savaime, patyrimas yra ir reikalingas ir naudingas. Bet svarbiausia žurnalistui būtini du dalykai: gilus ir nuoseklus galvojimas ir didelis savo darbo pamėgimas. Tai dvi pagrindinės žurnalisto savybės, be kurių joks patyrimas nepadarys iš žmogaus žurnalisto.

A. Garbauskas

D. Britanija.

* * *

„Jau daug laiko prabėgo pro mūsų akis, daug pasikeitimų įvyko pasaulio politikoje. Deja, mūsų politiniai veksniai stovi, kaip ir stovėję, nė kiek nepajudėjo pirmyn

Sukasi apie save, lyg ratas apie neteptą ašį. O rato stipinai baigia ištrūpėti. Niekas nekreipia reikiamo dėmesio, paskutiniam stipinui baigiant trupėti.

Lietuvi! Stabtelk nors akimirksniui prie lūžtančio rato. Gal ryt poryt reiks tolimon kelionėn važiuoti, gal ryt poryt tau reikės vykti talkon Lietuvos broliams ir sesėms. Remontuok ar naują ratą taisyk. Skubėk. Jeigu iškris paskutinis stipinas — nebepavažiuosi. Gal ir laiko nebebus rūpintis nauju ar seną taisyti.

Juk Lietuvos ūkininkas, turėdamas laisvo laiko, apžiūri, kuris ratas taisytinas, kuris naujas dėtinas.

Lietuvi! Stabtelk nors akimirksniui ir mintimis nuskrisk prie vargstančio brolio sesės Lietuvos laukuose. Jie tiesia į tave savo pavargusias rankas, maldaudami tave: nesunkink mūsų ir taip sunkios kovos dėl Lietuvos laisvės.

Ypač dabar, kai mūsų Tėvynės priešas pradėjo savo apgaulingus taikos pasiūlymus kaišioti, kas žino, gal mūsų kova dėl laisvės turės pagrindinai pasikeisti.

Lietuvi! Baik savitarpio nesusipratimus ir stok vieningon talkon dėl Lietuvos laisvės. Del tos laisvės, už kurią mūsų sūnūs ir dukros atidavė gyvybę. Žinok, kad kovos lauke negali būti skirtingos nuomonės, jei tavo draugas miršta. Jei visi, kaip vienas, gelbėsim mirštantį kovos draugą, jį išgelbėsim. Tik ne žodžiais, o darbais to pasieksime.

J. Kelmas

D. Britanija

KNYGŲ PARAŠTĖJE

IGNO J. ŠEINIAUS „RAUDONOJO TVANO" LIETUVIŠKAI SULAUKUS

„Raudonasis Tvanas" — tai autoriaus užrašai, stebint ir užsirašant skaudžiausius Nepriklausomos Lietuvos įvykius ir po jų sekusius pirmuosius 1940 metų bolševikų okupacijos mėnesius. Žymaus mūsų rašytojo Igno Šeiniaus literatūrinė forma pateikti, jie drauge yra ir grožinės literatūros veikalas.

„Raudonojo Tvano" autorius, Ignas Šeinius, jam gresiant areštui ir ištrėmimui, 1940 m. rugpjūčio mėnesio pabaigoje pasitraukė per žaliąją sieną iš Lietuvos į Vokietiją, o iš ten į Švediją. Didžiai išgyvenęs Lietuvos tragediją. Nepriklausomybės netekimą, atsidūręs laisvėje, Ignas Šeinius labai trumpu laiku, per šešias savaites aprašė ją svetimiems. „Raudonasis Tvanas" parašomas ir išleidžiamas švedų kalba 1940 metais. Susilaukusi nepaprasto švedų susidomėjimo, knyga pasidarė tuo metu Švedijoje „best seller'iu", ir, viena po kitos, išleista trys jos laidos. 1941 metais ji pasirodo danų kalba, po metų — suomių kalba.

Turint galvoje ano meto politinę situaciją, I. Šeiniaus „Raudonasis Tvanas" atliko didelį propagandinį Lietuvai darbą Skandinavijoje ir ligi šiol vis tebėra pavyzdys, kaip tokia propaganda turi būti daroma.

Šiandien „Raudonąjį Tvaną", išleistą šiais metais New York'e „Talkos" ir „Patrios" leidyklos atspaudintą, skaitome lietuviškai. Leidėjų paprašytas, autorius iš naujo parašo „Raudonąjį Tvaną", lietuviškai. Tuo būdu dabar knyga pateikta lietuvių emigracinei visuomenei, kurios 1940 m. kaip ir nebuvo, išskyrus senąsias emigracijas Amerikoje ir kitur.

Talentingojo rašytojo giliai išgyventas pasakojimas neleidžia skaitytojui padėti knygą į šalį, kol neužverstas paskutinysis jos puslapis, sultinga puikaus stiilisto lietuvių kalba žavi savo gražumu.

Eet knygos privalumai glūdi ne tik čia. Nuo I. Šeiniaus aprašomojo, Lietuvą užtvindžiusio „Raudonojo Tvano" jau yra praėję 13 metų. Tačiau knygą skaitydami, vaizdžiai ir skaudžiai pajuntame, jog Lietuvos tragedijos atverta žaizda tebera mūsų širdyse kraujuojanti, lyg vakar įrėžta. Žinomi, 1940 m. birželio, liepos, rugpjūčio mėnesių įvykiai vėl, kaip gyvi, stoja akyse.

Autorius rašo ne tik, kaip dalykus išgyvenęs rašytojas, bet ir su didele meile savo Tėvynei. Su skausmu ir meile jis stebi ir aprašo įvykius, nieko neslėpdamas, bet drauge, kaip ir dera tos didžios nelaimės dienomis, nieko nekaltindamas ir nepuldamas, nepasiversdamas teisėju.

Juk tame tvane skendo visa Lietuva, jos iškovotoji, visos tautos mylima ir brangiama nepriklausomybė su visais pasiekimais ir visomis klaidomis bei trūkumais.

Autoriaus parodytas humaniškumas, kultūringumas, meilė viskam, kas lietuviška, meilė mūsų Vilniui ir visai Lietuvai, vaizduojant įvykius ir juos prezentuojant svetimiesiems, yra kaip tik tai, ko dažnai po tiekos tremties metų mūsuose labai ir labai trūksta.

I. Šeinius sugebėjo pagauti ir pavaizduoti ne tik tragedijos visumą, bet taipgi atskirais vaizdais parodyti atskiro lietuvio, ūkininko, darbininko ar inteligento, jausmus ir reakcijas, nepriklausomai nuo to, kokių tas ar kitas būtų pažiūrų, ir suliedinti tai į ištisinę tautos gyvenamą tragediją.

Taip. Okupantui reikės ilgų dešimtmečių, jei ne daugiau, kad galėtų išrauti iš lietuvio širdies jo prisirišimą ir meilę Tėvynei, jo laisvės troškimą. Tautos dvasia neišraunama nei per kelis dešimtmečius nei per šimtmečius. Tai I. Šeinius sugebėjo atvaizduoti visai Skandinavijai.

Knygos pabaigoje autorius mini jam pasakytus amerikiečio James Woodesson'o, išgyvenusio Lietuvoje Lietuvos tragediją ir drauge su autorium iš Lietuvos pabėgusio, žodžius: „Amerika, kaip ir visas kitas kultūringas pasaulis, supras, kad Lietuvos laisvės reikalas yra ne vien lietuvių reikalas. Žmonės su širdimi ir galva turi suprasti, bus priversti tai suprasti. Pavienių žmonių ir tautų laisvė yra bendras ir nedalomas išsilaikyti norinčios civilizacijos pagrindas".

„Aš noriu tikėti, aš pradedu tikėti tais žodžiais", rašo autorius.

Ir mes drauge su juo norime tuo tikėti, tuo tikime, nors „Raudonojo Tvano" užlietos Lietuvos vergija trunka jau trylika metų.

M. S.

LEIDINIAI

LITERATŪROS LANKAI

Neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis, 1 ir 2 nr., 1952-53 metai...

Tai Argentinoje spaudinamas neperiodinis mūsų naujosios literatūros leidinys, kuris gal neturi sąlygų plačiau pasklisti, bet to labai nusipelnytų, kaip viena iš ryškiausių mūsų tremties kultūrinių apraiškų. Leidinio redakcija sudaro: K. Bradūnas, J. Girnius, J. Kėkštas, H. Nagys ir A. Nyka-Niliūnas. Ligi šiol išėjo du numeriai.

Leidinyje vyrauja toji naujoji mūsų literatūros generacija, kuri, tariant J. Girniaus žodžiais, „atsigręžė į metafizinį žmogaus prasmės laiko klausimą". Tai be abejo daugiau tik skambus išsireiškimas. Iš tikrųjų leidinys sutraukė mūsų naujuosius estetinės, individualistinės krypties poetus ir prozaikus, jų tarpe ir tuos, kuriuos vadintume modernistais. Jų manierų, skonių ir idėjų įvairumas tačiau begalinis, ir tai yra vienas iš pačių gražiausių visos grupės požymių.

Kaip paprastai naujų kelių ieškotojų leidiniuose, kritinė dalis yra daug įdomesnė už kūrybinę. Lankų literatūrinė kritika yra pažymėtina savo pakankamai augštu intelektualiniu lygmeniu, savo tezių nuoširdumu ir aštrumu, savo drąsa ir arogancija, savo sveikais reikalavimais ir pagrįstais argumentais. Maža ligšiol teturėjome žurnalų, kur mūsų literatūrinė kritika būtų taip rimtai ir sodriai pastatyta. Tegu daugelis tezių bus ginčytinos, bet negalima teigti, kad jos keliamos nepagrįstai ar be argumentų. Labai tik gaila, kad daugumas kritikų pasirašo slapyvardžiais. Tai bloga maniera, nors ji turi tikslą dauginti kritikų skaičių, kai jų ten tėra tik trys ar keturi.

Lankininkai neskiria dėmesio socialinei, patriotinei, „visuomeninei" literatūrai. Vartydamas puslapius, veik niekur nejusi, kad autoriai būtų politiniai emigrantai ir kad leidinys eitų ne Lietuvoje. Gal tai gera, o greičiau tai kiek keista. Kad Lietuva yra bolševikų okupuota, kad lietuvių tauta rezistuoja okupacijai, kad aktyvieji užsienio lietuviai tiek politinėm, tiek dvasinėm priemonėm, vieni „optimistiškai" kiti „pesimistiškai" toje tautinėje rezistencijoje dalyvauja, — to iš leidinio veik nepamatysi. Jame net aptiksi grynų nesusipratimų, kaip dviejų žymiausių prancūzų komunistų, partijos narių Aragono ir Eluardo eilėraščių vertimus, o apie šį pastarąjį net didelę panegiriką, kaip rodžiusi „naujus kelius". Aragonas ir mirusis Eluardas — ištikimi Maskvai ir uolūs kompartijos nariai, tad vargu jų „laisvės" supratimas būtų priimtinas laisvam lietuviui.

Kitos leidinio temos neįmanomos paliesti šioje trumputėje recenzijoje.

b. ra.

REDAKCIJOS IR ADMINISTRACIJOS adresas:
SANTARVĖ, c/o D. Banaitis, 73, Exeter Street, Rochdale, Gr. Britain.

ADMINISTRACIJOS JAV-ėse adresas:
SANTARVĖ, c/o A. Daunys, 16 W. 64th Str., New York 23, N.Y., U.S.A.

ATSTOVO AUSTRALIJOJE adresas: L. Baltrūnas, 295 Hoddle str., Abbotsford, N. 9, Vic.

ATSTOVO PRANCŪZIJOJE adresas: J. Masiulis, 6, rue Massenet, Paris, 16e.

ATSTOVO VOKIETIJOJE adresas: L. Ciplijauskas, (14b) Tübingen, Hechingerstrasse 3a.

ATSTOVO BRAZILIJOJE adresas: M. Laupinaitis Caixa Postal 118 Sao Paulo, Brazil.

SANTARVĖS atskiro Nr-io kaina: JAV-ėse ir Kanadoje — 75 cnt., D. Britanijoje ir Australijoje — 2/6, Prancūzijoje — 150 fr., Vokietijoje — 1,5 DM, Švedijoje — 2 šv. kr., Šveicarijoje — 2 šv. fr.

SANTARVĖS metinė prenumerata: JAV-ėse ir Kanadoje — 4 dol. 50 cnt., D. Britanijoje ir Australijoje — 15/-, Prancūzijoje — 900 fr., Vokietijoje — 9 DM., Švedijoje — 12 šv. kr., Šveicarijoje — 12 šv. fr.

Kituose kraštuose atitinkamai kainai D. Britanijoje pagal vietinės valiutos kursą.

Printed by: NIDA PRESS, 3, Southern Row, London, W. 10.

TURINYS

Draugiškos Tautos ir Didžios Tautų Bendruomenės Šventė . . . 1
Reikia Darbų, ne Žodžių — T. Vidugiris 2
Tūtinai — Tumas-Vaižgantas 4
Ružava Skiautė — A. Rimydis 7
Amerikos Požiūriai į Bolševikinę Rusiją — B. Raila 7
Europos Apsijungimo Temomis II — K. Drunga 13

OKUPUOTOSIOS LIETUVOS REIKALAI
Lietuvio Tremtinio Laiškas iš Sibiro 15
Aktyvosios Rezistencijos Tragedija — S. Žymantas 15
Pramonės klausimais — P. B. 18
Lietuvių Darbininkų Ištikimybė Tautai — Red. 20
Žinios 21

IŠ NETOLIMOS PRAEITIES
„Paštas" Sovietiniame Kalėjime — Pabalietis 22

KULTŪRINĖMIS TEMOMIS
Gondinga ir Vaduvos Kovoje prieš Carizmą — K. Barėnas . . 24
Marie Under — Aleksis Rannit 27
Tremties Pliusai ir Minusai — E. M. Cioran 29
Liepsnos ir Dūmai Idėjų Aukuruose — J. Lengvenis . . . 31

PASAULIO POLITIKOS AIDAI
Churchill'io Kalba ir Bermudų Konferencija — A. Moliupis . . 34

SOVIETINIS GYVENIMAS
Propaganda ir Realybė — L. Tomas 36
Kainų Maisto Produktams Sumažinimas — J. 37
Sovietinių Laimėjimų Kaina — J. 38
Auklėjimo pavyzdys 38

UŽSIENIO LIETUVIŲ VEIKLOS BARE
PLB Vokietijos KV Atsišaukimas 39
Vakar ir Šiandien — J. K. 40
Iš Mūsų Gyvenimo ir Spaudos — Vyt. Gedrimas 42
Septynerių Metų „Šviesa" — Ligija Bieliukienė 44

SKAITYTOJŲ LAIŠKAI 45

KNYGŲ PARAŠTĖJE
Igno J. Šeiniaus „Raudonasis Tvanas" — M. S. 47

LEIDINIAI
„Literatūros Lankai" — b. ra. 48